

מלחמת לבנון גיליון מיוחד

כתבות, טורים ומאמרים
המתארים ומנתחים את
התנהלות התקשורת
בעת המלחמה מאת:

- נחום ברנע
- כרמית גיא
- חנוך מרמרי
- שהם סמיט
- אלכס ליבק
- צבי בראל
- ירון אזרחי
- אריק כרמון
- ברוך נבו
- יוסי לוי
- שוש רבן
- תומר גנון
- תמר גוטמן
- נורית קנסי
- איתי רום
- שוקי טאוזיג
- רוני צירינסקי
- אבישי עברי
- רן בנימיני
- עוזי בנזימן

מכיס את השליח

העם נגד התקשורת

התלהמות
בשלט רחוק

דוברת צה"ל
משיבה אש

העיתונות
בשירות האויב

כנס שכר הבכירים

Performance versus Rewarding

16.10.06

שרתון סיטי טאואר רמת גן

14:00-20:00

במעמד: מר ג'ואל שטרן, יו"ר חברת Stern Stewart & Co.

טקס חגיגי להענקת תעודות הוקרה:

המנכ"ל הטוב בישראל

עפ"י דירוג פורבס ישראל

הבלון - האם שכר הבכירים בארץ מנופח?

מה הקשר? האם יש בכלל קשר בין ביצועי החברה לבין שכר מנהליה?

בעולם - מהן דרכי תגמול הבכירים המקובלות בעולם?

רוצים אותו - ואיך יכולה חברה לשמור אצלה את הטובים ביותר מבלי לשלם ביוקר?

ההטבות, האופציות, הבונוסים והמשכורת - איך מרכיבים מהפאזל הזה תגמול נכון

לחברה, ראוי למנהל ולא מכאיב לבעלי המניות

לאתר ההרשמה לכנס: www.forbes.co.il/man

03-5652100 שלוחה 270, tal@sbc.co.il

חובטים בשליח

עם שוך האש בלבנון, מצא לו הציבור בארץ אויב חדש לכלות בו את זעמו: התקשורת. וזו, או חלקים לא מבוטלים ממנה, מקבלת על עצמה את התפקיד המפוקפק. הדים לגל הזה נמצאים גם בגיליון שלפני כם. מבלי להתכחש לכשלים מקצועיים באופן שבו סיקרה התקשורת את המלחמה, מוטב לה שלא להזדרז ולקבל על עצמה את ההאשמות המוטעות בה. יותר משהביקורת מצביעה על חולשות בתפקוד העיתורי נאי, היא מאירה תופעה חברתית ותרבותית עמוקה: הציבור אינו בשל לצרוך מידע על מלחמה, המגיע אליו בזמן אמת ובשידור חי. מוראות שדה הקרב, שבעבר חדרו לתודעה באמצעות מסננים של זמן ותיווך, הופכים מעתה להיות נגישים לכל. בסביבה רוויה בטלפונים ניידים מהדר השלישי, בבלוגים, ובבעלי עניין הידועים, לנצל את התחרות שמתנהלת בין מאות עיתונאים המצוידים באמצעי המחשה ותמסורת חדישים – לא ניתן להטיל מסך על זירת ההתרחשות.

במלחמת לבנון נחשף הציבור בארץ באופן חסר תקדים לתמונת המלחמה, בעורף ובחזית, וגם לאופן ניהולה. הוא לא היה מוכן להתוודעות הבוטה הזו, ומכאן התגובות השליליות על התפקוד שמילאה התקשורת בחודש הקרובות. במקום להוקיר את האפשרות שסיפקה התקשורת לציבור, ללוות את תהליך קבלת ההחלטות הנוגעות למתאר המלחמה ולמהלכיה, היא מוקעת כמי שתקעה סכין בגבו. במקום להעריך את המידע שסיפק קומץ עיתונאים שסיכנו את חייהם כדי להביא דיווחים מיידיים מזירת הקרבות, ובכך השפיעו על עמדותיו של הדרג המדיני, מתוארת התקשורת כבוגדת. במקום לכבד את המאמץ שעשו פרשנים כדי לקיים שיח ציבורי על מטרות המלחמה, התנהלותה והסתעפויותיה, הפכה התקשורת לגיבור הנבל של ההתרחשות. זו תוצאה אבסורדית בהתחשב בנתוני היסוד שעל פיהם מתנהלות מלחמות במאה ה-21: הצדדים הנצים נאבקים על התודעה לא פחות מאשר על כיבוש שטחים ועל ריסק אמצעי לחימה. התקשורת היא הכלי שבאמצעותו מתנהל הקרב על התודעה; בחברה דמוקרטית אי אפשר לסרס את המכשיר הזה ולצפות שירקוד לפי חלילו של השלטון. מי שפותח בפני התקשורת את החזית, משום שהוא רוצה להשתמש בה להשגת מטרות המלחמה, אינו רשאי, ואינו יכול, לשלוט על דיווחיה.

מובן שיש סייגים: חופש הביטוי אינו מתיר לדווח מראש על תנועות צה"ל או למסור מידע בטחוני שעלול לסכן באופן מובהק חיילים ואזרחים, אבל מצב חירום אין פירושו התמסרות גורפת של התקשורת לגרסאות השלטון. במצב של מלחמה, יותר מאשר בתנאים של שגרה, יש צורך דוחק במיוחד במעקב של כלבי השמירה אחר החלטותיהם של מקבלי ההחלטות, בגלל ההשלכות המיידיות שיש להן על חיי אדם.

במלחמת לבנון היתה התלכדות יוצאת דופן של התקשורת סביב מהלכי הממשלה. למן הרגע הראשון של התקרית שהובילה לפריצתה של המלחמה, ועד לערב שבו הכריזה מועצת הביטחון על הפסקת האש, התייצבה העיתונות הישראלית, על שלל ערוציה, מאחורי הנהגת המדינה והפיקוד העליון, ונתנה להם גיבוי שמזמן לא זכור כמותו. העייתונאים נהגו כפטריויטים מושלמים: הם תמכו בהחלטות הדרג המדיני ונתנו רוח גבית ליוזמות הדרג הצבאי. הסימביוזה הזו נמשכה כמעט לכל אורך המלחמה, עד שלא ניתן היה להבחין מתי עמדות התקשורת הן הד להלך הרוח של מקבלי ההחלטות ומתי הן מובילות אותו. בהיסוד פותה הזו הפכה התקשורת – לבר מעיתונאים ספורים שהשמיעו קולות אחרים – למגויסת. היא לא מילאה את תפקידה בהצגת שאלות על תבונה ההחלטות ועל מידת המוכנות של צה"ל לקרב שלפניו, ונתנה יד למראית עין מטעה של עורף איתן.

חרף כל זאת, מתוארת התקשורת בדיעבד כמי שחיבלה במאמץ הלאומי. כמו בעת העתיקה, הציבור מפנה אצבע מאשימה אל מבשרי האסון.

עוזי בנימין

4	ריח לבנון נחום ברנע
6	חשבון הנפש של הכתבים הצבאיים תומר גנון
10	לפתע בקיץ האחרון כרמית גיא
12	דוברת צה"ל: אני לא האקמול הלאומי נורית קנטי
16	הנרטיב של המגור הערבי חנוך מרמרי
18	הרוח שנשבה בעיתונות המודפסת איתי רום
22	הטון ששלט בשידורים תמר גוטמן
26	הבשורה של העיתונות המקוונת שוקי טאוסיג
29	תקשורת בשירות החזבאללה יוסי לוי
30	ביקורת חדה מדי אריק כרמון
31	ועדת חקירה לתפקוד התקשורת ברוך נבו
32	המלחמה על התודעה לא הסתיימה ירון אזרחי
34	מטבי מלחמה שהם סמיט
35	שטיח של נופלים שושנה רבן
36	דנקר מתכתב עם חלוץ אבישי עברי
38	זיופי תצלומים שוקי טאוסיג
40	המסרים של נסראללה צבי בראל
42	תמונות המלחמה אלכס ליבק
44	מפות המלחמה רוני צירינסקי
48	החטופים: דו-שיח של חירשים רן בנימיני

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

ה ע י נ ה ש ב י ע י ת

עורך: עוזי בנימין

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן

ייעוץ: פרופ' ירון אזרחי

פרופ' מרדכי קרמיניצר

פרופ' אבי בר-בסט

עריכה לשונית: מיכל רוזנטל, רחל פרג

רכז המערכת: שוקי טאוסיג

עריכה גרפית: סטודיו זה

צילום השער: רויטרס

ת"ד 4702 ירושלים 91046

טלפון: מרכז 02-5392890

פקס: 03-5488633

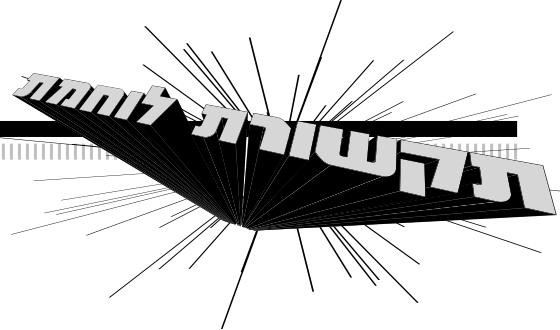
חנייים ומהלה: 1-800-202222, 02-5392888

כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il

דואר אלקטרוני: shukit@idi.org.il

דפוס: אחוה בע"מ

ISSN 0793-5781

תרגיש", אמר אחד המילואימניקים, חייל בפלוגה א' גדוד 81, חטיבת אלכסנדרוני. "ריח לבנון". כרענו מאחורי טראסה נמוכה, ששימשה בסיס לכמה עצי זית צעירים, תאנה ורימון. "שום ריח לא דומה לריח הזה", סיכם.

הסנפתי את כל האוויר הלבנוני שאף יכול להכיל. היה בו, באוויר, מריח הובל, זבל ביתי שלא פונה במשך שבועות וזבל עופות שפורז בין עצי הפרי. היה בו מריח הפרי שנקב על העצים ומריח האבק שעלה מבתים שהופצצו או נהרסו בכפות הכולדוורים. היה בו מריח התבשילים שנותרו על שולחן של משפחות שכרחו בכהלה. לנטישה יש ריח משלה. היה בו מריחו המתקתק של המוות: בנייארם וחיות שנקברו תחת ההריטות, מכוניות שנשרפו, דלק שהוצת.

והיה בו גם מריח זיעתם של חיילים שלא התרחצו ולא החליפו את בגדי ב' הירוקים שלהם במשך עשרה ימים, מריח שמן הרובים, מריח הקפה שהרתחו על השיש של הלבנוני.

עיתונות מלחמה צריכה להריח את ריח המלחמה. כשם שלא יעלה על הדעת שמח"ט ישלח את חייליו לקרב כשהוא יושב אישם בעורף, בחדר ממוזג, מול מסכי פלזמה (למרבה הצער, צה"ל קלט את האמת הזאת באיחור טראגי), לא יעלה על הדעת שעיתונאים ילכו את המלחמה ממרחק בטוח, בדיווחים מכלי שני ושלישי. לא רק משום שנסיונם המקצועי מכשיר אותם להבחין בדברים שנעלמו מעיני אחרים או שאחרים רוצים להסתיר, אלא גם משום שהנוכחות בשטח נוסכת בהם די ידע ודי ביטחון לחשוף ליקויים ולהטיח ביקורת. רק שם יכולתי ללמוד עד כמה חסרת תוחלת שיטת הלחימה שהוכתבה לשטח, ועד כמה מעיק היה המחסור במים, באוכל ובציוד מבצעי. אלמלא הייתי שם לא הייתי מעז לכתוב, ערב ההחלטה על הפסקת אש: "אור למרט, קבל את הפסקת האש ונתק מגע, אולמרט, קח וברח".

אני מסיר את הכובע בפני רון בן-ישי, שערך ביקור בן יומיים בביירות. לא רק משום שסיכן את חייו ואת חירותו, אלא בעיקר משום שלא הסתפק בסיוור תיירותי אלא עשה בביירות ובבנת-ג' בייל עבודה עיתונאית לתפארת. אני מסיר את הכובע בפני איתי אנגל, שיצא לקרב עם חיילי נח"ל וחזר עם כתבת מלחמה קשה, אמיתית.

מסתבר שבמקרים רבים לא מימשו עיתונאים את ההזדמנות להיכנס פנימה. סיבות היו: לכתבים צבאיים היה קושי להתנתק מעבודתם השוטפת לימים אחרים. גופי התקשורת לא סיפקו תמיד את פוליסת הביטוח המתאימה. עיתונאים שאלו את עצמם, האם שווה להם לסכן את חייהם למען שקלאר או ורטזיים או מוזס.

נרמה לי שהם שאלו את השאלה הלא נכונה. עיתונאי שמסקר מלחמה מסכן את חייו לא למען המו"ל שלו, גם לא למען פוליסת ביטוח. הוא מסכן את חייו למען עצמו.

לא הבנתי מדוע מגישי החדשות בטלוויזיה סיכנו את עצמם – אמנם, סיכון קטן יחסית – בכך שהגישו את המהדרות מתחת לכיפת השמים בחיפה או בקריית-שמונה. אותן ידיעות בדיוק יכלו לקרוא מהכיסא באולפן. הסיכון שלקחו היה למען הרושם בלבד, למען ההצגה. זה סיכון אידייתי.

עומדים היום לרשות העיתונאים כליכך הרבה מתווכים נוחים – אתרים באינטרנט, שידורים בטלוויזיה, הדלפות בסלולרי – שהרחף העיתונאי

נחום ברנע

ריח לבנון

הישן, להתחכך במציאות, לחוות אותה, להסתכן בה, הולך ודועך. פרנסה קשה להוציא מעיתונות. אם גם אפילו הרפתקה אין בה, מה נשאר.

■ ■ ■

שבועיים אחרי פתיחת המלחמה, כשהתחושה שמשוה משתבש חדרה אל מעבר לחלונות הזכוכית של בניין המטה הכללי, אמר לי אחד האלופים: "אילו היתה לנו במלחמת ששת-הימים תקשורת כמו שיש לנו היום, היינו מפסידים את המלחמה".

הוא בחר בכוונה בששת-הימים, מלחמה שנחלקה בויתרון הישראלי כגדול שבנצחונותינו.

"ביום הראשון של מלחמת ששת-הימים", אמר, "נפלו בקרבות 180 חיילים. אילו היו מרווחים על נפילתם כפי שמרווחים עכשיו, בשידורים חיים בטלוויזיה, באינטרנט, הרחוב היה אומר מספיק, די, הממשלה לא

דיוני המטכ"ל פתוחים כמו דיוני הקבינט. לא רק כל אלוף – כל מג"ד נושא בתרמילו את מספר הסלולרי של עיתונאי. אם החלטות המח"ט לא מוצאות חן בעיניו, הוא יודע למי לשלוח אס.אם.אס.

וכך קרה, שאם היה ויכוח בקבינט על, בין השאר, הפצצת מטרות אורחיות בביירות, הוא התנהל בתקשורת; אם היו טענות במטה הכללי נגד אלוף פיקוד או מפקד אוגדה, הטענות האלה הועברו לשיפוט הציבור; אם יחידה צבאית נכנסה לשטח, ניתן דיווח מלא על זהותה, גודלה ויעדיה; אם נפלה קטישה במקום ידוע ניתנו מיד רמזים עבים על המיקום ועל כמות הנפגעים וזהותם; אם חיילים התלוננו על פקודות סותרות שקיבלו, על מים ואוכל שלא קיבלו, על מפקדיהם שהכזיבו – תלונותיהם היו מיד לנחלת הכלל.

בתחילת מבצע "שלום הגליל" פרסם העיתונאי עמירם ניר ב"דיעות

אחרונות" רשימה שכותרתה: "שקט, יורים".

ניר הציע להשתיק את הוויכוח על צדקת המלחמה עד תום הקרבות. הצעתו זכתה בצדק לקיתונות של ביקורת. נרמה לי שמכאן ועד להתפשטות מוחלטת המרחק גדול.

כדי שעמיתי לא יחשדו בי ב'דנוביזם', חס ושלום, אני מציע להם לחזור לרגע אל מלחמת יום-הכיפורים. ביום הקשה ביותר של המלחמה דיבר שר הביטחון משה דיין על חורבן הבית, והאלוף רחבעם זאבי הציע לדרג המדיני להוציא מהבונקרים את נשק יום-הדין. מעניין מה היה קורה אילו הרברים היו מתפרסמים ברבים באותו יום. מותר לשער שלא מעט אנשים היו דוהרים בבהלה לנתב"ג, בתקווה לתפוס מטוס רגע לפני סוף המדינה. עם המצרים היינו מסתדרים, אולי, אבל את הבית היינו מחריבים בכוחות עצמנו.

מאז המלחמה ההיא, הונהגו בעולם כמה חידושים מוצלחים בתחום התקשורת. אחד מהם הוא נחש המבוקים שרץ בתחתית המרקע. הוא מאפשר לעדכן את הצופה בהדשות החמות בעודו עוקב אחר חדשות אחרות, חמות פחות, או משתעשע בתוכנית בידור.

אבל לנחש יש משמעות אחרת כשהוא

מצויין, וחוזר ומצויין, שלוש וארבע וחמש פעמים, כל הרוג, שמו ומקום נפילתו ומועד הלווייתו. מבלי שמישהו תכנן את זה, מבלי שמישהו רצה בזה, נוצר על המרקע יום זיכרון מתמשך. הכל מועצם: כל קטישה שפגעה מתועדת, כל "קרב קשה" – מושג מכובס שהשתרש במהלך המלחמה ומוכנו האמיתי הוא "יש לכוחותינו הרוגים" – מרווח ומושך אחריו גל של שמועות בכל הארץ.

רבים ממבקרי המלחמה מתלוננים על התקשורת, בעיקר התקשורת האלקטרונית, על שהיתה פטריוטית מדי, לטעמם. הם מתייחסים לאמרי השפר שהשמיע צבא הפרשנים בשעות השידור האיסופיות שהוקדשו למלחמה. אבל איזו משמעות יש להתלהמות פטריוטית של כתב או פרשן, כאשר הנחש שרץ בתחתית המרקע אומר את העיקר: ■ שוב נרפנו.

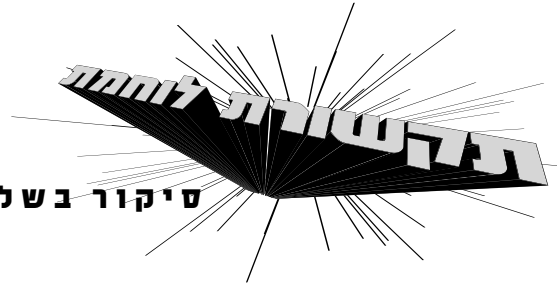

צילום: רויטרס

כשם שלא יעלה על הדעת שח"ט ישלח את חייליו לקרב כשהוא יושב אי-שם בעורף, בחדר מחוץ, מול מסכי פלזמה (לחרבה הצער, צה"ל קלט את האמת הזאת באיחור טראגי). לא יעלה על הדעת שעיתונאים ילכו את המלחמה מזרחק בטוח, בדיווחים מכלי שני ושלישי

היתה עומדת בלחץ והמלחמה היתה מסתיימת באותו יום". מה אתה מציע, תהיתי, שחיל האוויר יפציץ את האינטרנט? הוא שלח בי מבט עצוב. "לא", אמר לאטו. "אני לא מציע להפציץ את האינטרנט. אני רק אומר, שבעידן האינטרנט אי-אפשר לנצח מלחמות". היום, במבט לאחור, נרמה שרוב קוראי "העין השביעית" יסכימו איתי שלחינם הטיל אותו אלוף את האחריות על כתפיה הצרות של התקשורת. גורש הטעויות, המחדלים והתקלות שהתגלה במלחמה נולד מהמציאות, לא מהסיקור התקשורתי שלה.

אף על פי כן, קובלנת האלוף לא היתה פרי הדמיון. זאת היתה המל"חמה הראשונה שסוקרה על-פי הסטנדרטים המקובלים בארץ בתקופות שאינן חירום. זה אומר שהכל שקוף, הכל גלוי. אין סודות. דיוני הממשלה פתוחים כמו דיוני הכנסת. דיוני הקבינט פתוחים כמו דיוני הממשלה.

שיח לוחמים

כתבים ופרשנים צבאיים עושים חשבון
נפש על האופן שבו תפקדו במלחמה

יואב לימור, "אני חושב שהתקשורת לא הצליחה להאיר כמו שצריך את הלחימה בלבנון. לא הצלחנו להבין את גודל הברדק שבפנים, את ממדי הכעס של החיילים ואת אי-המוכנות של הצבא. אני חושב שאם הייתה שם יותר תקשורת היינו מביאים את התמונה המלאה בזמן אמת, ולא רק בדיעבד."

מה הסיבה לכישלון הזה?

קודם כל האינטנסיביות. הדיווח השוטף שאב 99 אחוזים מהאנרגיות ולא הותיר זמן פנוי. כשנפלים טילים בחיפה אתה צריך להחזיק שידור, וכשזה קורה כמה פעמים ביום אתה עסוק בעיקר באירועים נקודתיים. הסיבה השנייה היא הצבא, שמהרגע הראשון עשה הכל כדי להקשות ולסרב לניסו של עיתונאים ללבנון – ויעידו הנתונים. עם זאת, כאן אני מכה גם על חטא שלנו. אני חושב שלא לחצנו

זאת במינון נמוך ביותר. "במהלך החודש הראשון ללחימה שלחנו כ-52 הזמנות לעיתונאים לסקר את המתרחש מתוך שטח לבנון, כאשר מתוכן נענתה העיתונות הישראלית ל-29 והעיתונות הזרה ל-14", אומרת ראש ענף תקשורת ביחידת דובר צה"ל, סא"ל אריאלה בן-אברהם. דוברת צה"ל, מירי רגב, מצרפת הסברים למספרים: "היו לנו לפחות שישה מקרים שעיתונאים ישראלים הגיעו לגדר ועשו אחורה פנה כי הם פחדו או שלא היה להם ביטוח. במקרים אחרים, המערכות ביקשו להכניס עיתונאים רק לכמה שעות, מה שהפך את העניין לבלתי אפשרי מבחינתנו. היו גם מקרים שמערכות כלי התקשורת לא הצליחו להגיע להסדר מי מאנשיהן ייכנס והעניין בוטל."

"במבט לאחור, וכשאני שומע את הנתונים האלה", אומר הפרשן הצבאי של הערוץ הראשון,

תומר גנון

"אין תחליף לאדם העומד בקרן הרחוב וצופה במתרחש", אמר פעם מייסד "מעריב" עזריאל קרליבך כשנשאל על עבודתו של העיתונאי. מעניין מה היה אומר היום קרליבך על העיתונות הישראלית, לו היה מגלה שבשעה שהשתוללה מלחמה בלבנון היו עיתונאים שהחליטו להגיע רק עד הגדר, ומשם להותיר את מלאכת הסיקור לדובר צה"ל ולסוכנויות הידיעות הזרות.

שיקולים כלכליים הנוגעים לגובה פוליסות הביטוח, חשש מאובדן מקורות המידע העורפיים או פחד מהיפגעות הכתבים בשדה הקרב גרמו לכך שחלק מכלי התקשורת בארץ נמנעו במהלך המלחמה בצפון מלסקר את המתרחש מתוך שטח לבנון, או שעשו

צילום: רויטרס

המידע של הכתב הוא עוד רובד אחד במידע שאני אוסף. זה חשוב, זה נותן את הפרספקטיבה המעשית, אבל מי שעושה שיעורי בית וצובר ניסיון בעבודה עם הצבא ניוזן מעורר הרבה מקורות. אין ספק שלאדם בעל ראייה עיתונאית יש יתרון עצום בשטח, אבל זה רק רובד אחד.

מי שחולק על הגישה שהתמונות והקולות משרה הקרב הם רק חוליה אחת בשרשרת המידע, הוא כתב התוכנית "עובדה" איתי אנגל, שנכנס ללבנון פעם אחת. "הבעיה של המלחמה הזאת היא שהיו בה יותר מדי פרשנים ופחות מדי עיתונאים בשטח. בשביל להיות פרשן טוב, כמו נחום ברנע או רוני דניאל, צריך היסטוריה של עבודת שטח, וזה לא משהו שראיתי במלחמה הזאת. היו מעט מאוד כתבות משטח לבנון, והיחס בין הפרשנים לכתבים שעשו

בעיראק. לא היו שם כלי תקשורת שרצו קדימה עם הכוחות, גם בגלל האיסור לשרד מהשטח. זה הכריח את העיתונאים שנכנסו להתמקד בכתבות צבע ואווירה, שיש להן אמנם חשיבות גדולה, אבל את לב לבה של העשייה העיתונאית לא הצלחנו לעשות משם". רוני דניאל, הפרשן הצבאי של ערוץ 2, מאשר את הדברים: "המערכות נרתעו מלהכניס כתבים ופרשנים פנימה, ואני מדבר מניסיון אישי". דניאל, שבעצמו לא נכנס ללבנון, מסביר כי יש מי שחושב שטוב פרשן בחצר מכתב בצור: "המערכת שלי לא היתה מוכנה לעמוד בזה שאני איעלם לה לכמה ימים בתוך לבנון, ובגלל זה הכתב שלנו ניר דבורי נכנס פנימה שלוש פעמים".

כפרשן אתה לא זקוק למידע של הכתב מהשטח כדי לנתח מהלכים?

מספיק את רובד צה"ל בדרישה להיכנס לשם יותר. ביקשנו כניסות לכמה שעות, אבל כנראה שלא ביקשנו מספיק.

למה דרשתם להיכנס רק לכמה שעות?

עיתונאי לא יכול להיכנס לשם ולחזור עם סיפור מלפני יומיים במלחמה שכל כמה דקות קורה בה משהו. חבל שהצבא לא השכיל להבין את זה, ואם להיות ציני, כשאנחנו שומעים עכשיו את זעקת חיילי המילואים, יכול להיות שזה מעיד שהצבא ידע מה הוא עושה.

גם יוני שיינפלד, הכתב הצבאי הבכיר של גלי צה"ל, חושב שבקרב הזה העיתונות לא השתתפה: "בדיעבד, לא היה קרב מרכזי, גדול וחשוב אחד שבו נכחו כתבים צבאיים", הוא אומר. "לא היו שידורי חדרות אוניברסיטת לבנון כמו למשל במלחמה

טוב מעוררים שאלה נוספת: עד כמה אפקטיבי בכלל סיקור עיתונאי שמותנה בהתלוות לחיילי צה"ל? "זה דיווח בעייתי, כי אין מה לדבר על אובייקטיביות במצבים האלה", אומר חגי דקל, כתב "nrg מעריב" שנכנס עם כוחות שריון למרג"עיון. "שם אתה חלק מהכוח, וזה ברור".

אז מה בכל זאת הערך העיתונאי?

מראש ידעתי שאני בא לעשות כתבה שתעביר תחושות, ריחות ורגשות, כי קשה להוציא משם יותר מזה. בשעות שהעברתי שם הייתי כלוא בנגמ"ש מסוג פומה של החפ"ק מח"ט ובקושי הוצאתי את הראש. אין לך בעצם שום פרספקטיבה אמיתית על מה שקורה מסביב, ואתה ניוון מהשיחות בקשר. למולי התגלגלתי לתוך אירוע שבו צה"ל כבש מוצב של צבא

סיפורי הקרבות וההרוגים מושכים יותר קשב מאשר מחסור בציוד בימ"חים או שינויים תכופים בתוכניות הקרב. זה קרה גם בגלל פן של הזדהות בחלק מכלי התקשורת עם מטרת המלחמה ועם הטענה שהיא צודקת – קונספציה מאתו הסוג שאנחנו נוטים לעיתים להאשים בה את הצבא".

כתבת גלייזה"ל היס שטייף, שנכנסה ללבנון ליומיים, מאשימה רווקא את המלחמה עצמה בכיסוי העיתונאי הבעייתי. "הביקורת על מספר העיתונאים שהיו בשטח לא מוצדקת, כי כמות העיתונאים הוכתבה מאופן הלחימה. כוחות צה"ל נכנסו ליום-יומיים ויצאו, וכך גם העיתונאים שהצטרפו אליהם. זה לא היה מצב של התקרמות מתמדת שמאפשרת שהייה בשטח".

עבודה תיעודית היה חסר פרופורציות לחלוטין". הפרשן הצבאי של ערוץ 10, אלון בן-דוד, מזהה בעיה נוספת. "ההתמקדות שלנו בדיווח על הנפגעים בהחלט פגעה ביכולת שלנו להעביר את התמונה המלאה מלבנון בימים מסוימים", אומר בן-דוד, שלא נכנס ללבנון. "בימים שהיו הרבה הרוגים התעסקנו רק בתיאור האירוע שבו נפגעו, שהוא חשוב כשלעצמו, אבל זה היה על חשבון תיאור הקרב והאינפורמציה שכנתה את התמונה הכללית".

אתה לא הישב שיותר עיתונאים בשטח היו אולי פותרים את זה?

אין ספק שהיו חסרים במלחמה הזאת יותר קולות ותמונות מתוך לבנון, וזה כמוכח תלוי בכמות העיתונאים שהסתובבו שם, אבל היו גם קשיים

רוני דניאל, ערוץ 2: המידע של הכתב בשטח הוא עוד רובד אחד במידע שאני אוסף. זה חשוב, זה נותן את הפרספקטיבה המעשית, אבל מי שעושה שיעורי בית וצובר ניסיון בעבודה עם הצבא ניזון מעוד הרבה מקורות

יואב לימור, ערוץ 1: התקשורת לא הצליחה להאיר כמו שצריך את הלחימה בלבנון. לא הצלחנו להבין את גודל הברדק שבפנים, את ממדי הכעס של החיילים ואת אי-המוכנות של הצבא

לבנון ללא מאבק, שזה בעצם היה הסיפור העיתונאי שלי. אם לא זה, זאת היתה עוד כתבת צבע שהערך שלה היה מוטל בספק גם בעיני.

"השהייה בפנים לא חשובה לרמת האינפורמציה, אלא לרמת התחושה", אומר הכתב הצבאי של ערוץ 10, ינון מגל, שלא נכנס ללבנון. "חשוב להיות שם בשביל להבין על מה אתה מדבר, אבל אפשר להבין את התמונה הכוללת גם בלי זה. צריך לזכור שרוב הכניסות היו עם שיירות אספקה לכמה שעות, וזה לא משהו שנותן את כל התמונה".

"השהייה בשטח רווקא נתנה לי פרספקטיבה רחבה", אומרת שטייף. "כשחיילים התלוננו על בעיית אספקה, יכולתי להבין את הקושי שיש לצה"ל

לפי נתוני צה"ל, היו גם ביטולים של עיתונאים.

נכון, היו באמת עיתונאים שפחדו להיכנס פנימה, אבל אי-אפשר להכריח אף אחד לסכן את חייו.

גם ראש מערכת החדשות בעיתון "ידיעות אחרונות", ערן טיפנברון, מעלה את נושא החשש לחיי העיתונאים כשהוא נשאל מדוע שלח עיתונאי רק שני כתבים ללבנון. טיפנברון: "השיקולים היחידים שלנו בהחלטת הסיקור מהשטח היו חיי אדם והערך העיתונאי של המידע. אם החשש לחייו של העיתונאי היה גדול, לא שלחנו אותו גם אם היה פוטנציאל לסיפור טוב".

דברי טיפנברון על הפוטנציאל לסיפור עיתונאי

אובייקטיביים שגרמו לכך: המערכות לא היו מוכנות לוותר על פרשן לכמה ימים, והפולים הם לא תמיד דבר שמאפשר להוציא מלבנון חומר משמעותי, כי ישיבה בנגמ"ש למשל מאפשרת לכתב נקודת מבט צרה בלבד.

■ ■ ■

יש גם מי שחושב שהיו עיתונאים שפשוט ניסו לרצות את הקוראים. "אני רווקא חושב שכמות העיתונאים בלבנון היתה סבירה, הסיקור היה טוב והצלחנו להביא את התמונה הכללית בזמן אמת", אומר פליקס פריש, הכתב הצבאי של "מעריב", שנכנס פעמיים עם כוחות צה"ל ללבנון. "עם זאת, צריך להבין שבזמן מלחמה

דמי ביטוח: 1,000-5,000 דולר

אחת הסיבות המרכזיות להיקף המצומצם של הסיקור הבלתי אמצעי את הנעשה בתוך שטח לבנון במהלך המלחמה היתה כלכלית: הפרמיות הגבוהות שדרשו חברות הביטוח עבור פוליסת ביטוח חיים יומית לעיתונאים. כאשר עיתונאי נפצע במהלך מלאכת הסיקור בתוך התחום שהחוק הישראלי חל עליו, מדובר בתאונת עבודה, ולכן הוא זכאי לתבוע את המוסד לביטוח לאומי בגין אחוזי נכות, אוברן כושר עבודה, הפסדי השתכרות וכו'. גם במקרה של מוות בשעת מלחמה בתוך השטח הישראלי, המדינה מבטחת עיתונאים מתוקף חוק נפגעי פעולות איבה, כך שמשפחתו תהיה זכאית לפיצוי בגין מותו.

במקרים שבהם יש לעיתונאי ביטוח מנהלים (ביטוח חיים) ממקום העבודה, תשתתף חברת הביטוח בתגמולים בגין פציעה או מוות רק בהתאם לתנאי הפוליסה. כלומר, אם העיתונאי בוטח בסכום הגבוה מזה שתשלם לו המדינה, הוא זכאי להפרש בין התשלום שיתקבל מהמדינה לתשלום שנקבע בפוליסה. יחד עם זאת, ברוב הפוליסות יש התייחסות למצב שנקרא בז'רגון הביטוחי "החרגה", ולפיו בתנאים חריגים – קרי מלחמה – חברת הביטוח פטורה ממתן כיסוי ביטוחי, משום שהמדינה היא זאת שצריכה לשאת באחריות.

זה המצב אם העיתונאי נפגע בתוך תחומי ישראל, אולם הכללים משתנים בשעה שהוא יוצא מחוץ לגבולותיה. זה"ל אינו מבטח, כמוכן, עיתונאי שמצטרף לחיילים והוא אף מחתים אותו על טופס ויתור על זכויות. לכן, במקרה של כניסת עיתונאי לשטח מלחמה, הוא צריך להיות מבטח בפוליסת ביטוח חיים מיוחדת. פוליסות כאלה יקרות מאוד בעתות מלחמה, ומבריקה שערכנו עולה שהפרמיות עבור כניסה של יום או יומיים ללבנון נעו בין 1,000 ל-5,000 דולר.

לדברי גורמים בכירים בשתי חברות ביטוח גדולות, העלות הגבוהה של הפוליסות נובעת ממקדם הסיכון הגבוה מאוד שנקלח בחשבון בחישוב הפרמיה.

במערכות כלי התקשורת הורו שתעריפי הביטוח היו גורם מרכזי בשיקוליהם אם לשלוח כתבים לתוך שדה הקרב.

שהתבססה על עדות הראייה והשמיעה שלו, הוא טען שהחייל נהרג מאש זה"ל. לאחר ימים אחדים אישר דובר זה"ל שהחייל אכן נהרג מאש כוחותינו.

...

הוויכוח על איכות המידע העיתונאי שהגיע מלב"ן אינו מתנהל רק בין כתבי השטח. אחת הטענות שני שמעו במערכות במהלך המלחמה היתה שכתב הנמצא מעבר לגבול יכול להעביר מעט מאוד מידע, לעומת כתב שניצב על הגדר ומקבל מידע ממקורות מגוונים. היטיב לתאר את הדילמה גורם בכיר באחד היומונים: "הדבר האחרון שהייתי צריך במלחמה הזאת זה לאבד את מאסות המידע שהעביר לי הכתב הצבאי, ובשביל זה הייתי מוכן לוותר על סיקור מעומק השטח".

"זאת דילמה מערכתית לא פשוטה בכלל", אומר יהושע. "כתב שעומד על הגבול יכול לדווח על עשרים אירועים ביום ולהבין את התמונה הכוללת טוב יותר; כתב שנכנס פנימה יכול לספק רק מידע נקודתי וברדך-כלל באיחור. טכנית, כמעט בלתי אפשרי להעביר דיווח חי מהשטח, מה עוד שהצבא לא מאשר לעיתונאים להפעיל טלפונים בשדה הקרב".

אבל הכתב שבפנים מעביר מידע לא מתווך, שהוא אולי איכותי יותר?

לא בהכרח. גם הכתב שבחוץ נשען על מידע לא מתווך. לא תמיד צריך את דובר זה"ל כדי לדעת מה קורה בשטח. אם אתה בונה מספיק מקורות אמנים, אתה מקבל מידע איכותי ואמין במהירות.

"הדיווחים משטח לבנון היו אמנם נקודתיים", אומר כתב ערוץ 2 ניר דבורי, "אבל כאן תפקידו של כלי התקשורת לשלב את הפרשן הצבאי. אצלנו רוני דניאל עמד על הגדר ודיווח ברמת המאקרו, ואני העברתי את רמת המיקרו: הסיפורים האנושיים, ההתקרמות וכו'. כך אפשר לספק לצופים את

כל התמונה".

היכן אפוא נמצאת "התמונה" הזו, שכלי התקשורת ניסו להביא אל הציבור? האם דברים שרואים מכאן באמת לא רואים משם? "אני לא חושב שאפשר היה להסביר את המלחמה בתוך לבנון בדרך שהתקשורת עשתה את זה", גורס איתי אנגל. "צריך היה להיות שם ולהראות את התמונות כדי שכל אחד בבית יעשה את הפרשנות שלו. לעמוד על הגדר עם שכפ"ץ וקסדה ולעשות סטנדרט-אפ זה נחמד, אבל העשייה העיתונאית האמיתית היא התמונות והקולות מהשטח, וזה היה חסר מאוד במלחמה הזאת".

תומר גנון הוא עיתונאי ב"גלובס"

להעביר להם את האספקה, כי הגעתי מאותו ציר שהיה צריך לנסוע עליו והוא היה תחת אש".
המידע שהבאת מלבנון היה איכותי, לדעתך?

בוודאי. אני הרגשתי שעשיתי את שלי בעצם ההסתובבות בין החיילים שרצו להגיד כמה מלים הביתה. זה היה חשוב בעיני, כי זה אפשר להעביר גם פן אחר של המלחמה – צבעוני יותר ואנושי יותר. בשביל הדיווחים על מה שהצבא עשה יש לצה"ל דובר והם לא צריכים אותי".

גם כתב "הארץ" יובל אזולאי, שנפגע באורה בינוני מרסיסים של קטיושה בקריית-שמונה ימים ספורים לפני שהיה אמור להצטרף לכוחות זה"ל בלבנון, חושב שלעיתונאי בשטח אין תחליף. אזולאי:

אלון בידוד, ערוץ 10: הפוליס הם לא תמיד דבר שמאפשר להוציא מלבנון חומר משמעותי, כי ישיבה בנגמ"ש, למשל, מאפשרת לכתב נקודת מבט צרה בלבד

"את מה שרואים ושומעים בשטח אי-אפשר לקבל משום מקור אחר. זה מידע ללא מתווכים, חושי, חווייתי וברדך-כלל חף ממניפולציות. עם כל הסכנה שעבניין, זהו בדיוק תפקידה של העיתונות".

את חשיבות השהות של העיתונאים בשטח הלחימה עשוי להדגים אולי הסיפור הבא. כשלושה שבועות לפני תחילת המלחמה בלבנון פעל זה"ל בעזה במסגרת המבצע "גשמי קיץ". הכתב הצבאי של "ידיעות אחרונות", יוסי יהושע, שהצטרף לכוח של גרוד 13 של חטיבת גולני, היה במקרה בקרבת מקום לחייל יהודה בסל בעת שנהרג. זה"ל פרסם באותו ערב שהחייל נהרג מאש צלפים פלסטינים, אולם בידיעה שהעביר יהושע למערכת העיתון, ידיעה

כרמית גיא

לפתע, בקיץ האחרון

אז מה היה בקיץ הזה, שראשיתו בפסטיבלים לתיאטרון, למוסיקה ולקולנוע, בתכנוני חופשות במקומות אקזוטיים, כמו שמקובל בעולם כולו, במזג אוויר נפלא שאפילו תחילת הדיונים על תקציב 2007 והעיסוקים בפרשיות השחיתות וההטרדה המינית בצמרת לא הצליחו לערער את קסמו? אפילו הקסאמים בדרום לא ממש הצליחו לעורר את דעת הקהל, עד שצה"ל נכנס לפעולה כדי "לחסל את נגע הקסאמים" משום "שאי־אפשר יותר". הקסאמים לא פסקו, אך המחיר היה שני הרוגים, פצוע אחד וחיל חטוף בשבי החמאס, גלעד שליט. אביו, נועם, מצא את עצמו בעל כורחו גיבור תקשורת. צוותים התמקמו מול ביתו במצפה־הילה שבגליל ותיעדו אותו משקה את הגינה ואת מצעד החשובים הנכנסים ויוצאים. הוא ניסה להשתמש בתקשורת כדי להשמיע קול, מה שלא הועיל לו במיוחד. כעבור כמה ימים לא יכול עוד החזבאללה להתאפק והצטרף למהומה בחטיפת אהוד גולדווסר ואלדר רגב, בהרג שמונה חיילים ובמטחי קטיושות לכל רוחב הגליל. והשאר – היסטוריה. נועם שליט נעלם כמעט מהמסכים, כי מה זו דאגה אישית של אדם אחד מול מחוות הדרם וההרס? לא סיפור.

מלחמה בשירור חי, שמתנהלת לנגד עיני המצלמות, וגם הוויכוח עליה, על מטרותיה, על התנהלותה ועל אופן הסיקור שלה מתנהל תוך כדי מעשה – קשה מאוד לסיכום. המעקב אחר התהליך, שבו מלחמה שכולה קונסנווס רחב שברחבים הופכת למושא לוועדות חקירה, הוא מכאיב ומרתק. רק בימים שלאחר הכרות הפסקת האש, כאשר השידורים המיוחדים צומצמו בהדרגה, אפשר היה להבין את גודל ההתמכרות שהיינו נתונים בה לדיווחים האינסופיים, לכתבים ולכתבות עם השיער המתבדר ברוח, שלפעמים מתכווצים לרגע ומיד ממשיכים בקור רוח מעורר הערכה, כאילו אינם מבהינים בפטריות שברקע ובבומים המעומעמים.

פרישת המערכות בשטח – טלוויזיה, רדיו, עיתונים ואינטרנט – היתה מרשימה מאוד. גם אם היית רחוק/ה מהחזית, ידעת בדיוק מה קורה בכל רגע נתון. לפעמים הרבה יותר משרצית לדעת. כל פגיעת טיל בכל מרפסת, כל שריפת יער, כל נפגע ברכו למסוק ולבית־החולים. נתוני הנפגעים נמסרו במהירות, מתוך ההתחשבות המסורתית במשפחות, לא בלי הכנת הציבור לעוצמת המכה במיני קודים כמו "לחיימה קשה מאוד". עקבנו מקרוב אחרי כל מהלך בחזית ובעורף. כאילו. כמעט. מזמן לא היתה לנו מלחמה שדווחה בפרטי הפרטים הקטנים ביותר בזמן אמת, ואף על פי כן לא ידענו עליה הרבה. מפות וחצים ופעלולים, שלא לדבר על צילומי הפגיעות מהמטוסים שאי־אפשר בלעדיהם כנראה, ולמרות הכל לא הבינונו איך ייתכן שרגע אחד אומרים לנו מפי הגבורה שמארון איראס נכבש, ואחרי־כך נמשכים הקרבות עליו עוד ימים וגוברים עוד ועוד קורבנות. אבל נראה שלא רק התקשורת והקהל בבית לא הבינו.

השידורים האינסופיים חייבו תגבור של פרשנים באולפנים, ואלה נהרו בהמוניהם. נדמה כאילו צוותי ההפקה לחצו על אותיות החיפוש "מיל" במחשב, והרשימות נפלטו. ואיש מהם לא העז להבריז. בהם גם לא מעטים שנאמר עליהם שכדאי להקשיב למה שיש להם לומר, משום ש"יש להם הרבה שנות לבנון". רגע, אבל אם הם היו שותפים לפיאסקו הנורא ההוא, מלפני שנים, למה שנקשיב להם היום? במה הם יוכלו להעשיר את עולם המושגים שלנו ולהבטיח שהפעם זה ייגמר טוב יותר? הם עברו מאולפן לאולפן ודיברו ודיברו ודיברו, ואנחנו נאחזנו בכל מלה שיצאה מפייהם, משום שלא היה משהו אחר. הם אמרו דבר והיפוכו באותה התלהבות ונחישות, ואחרי־כך באו בטענות אל אחרים ששינו

צילום: רויטרס

במקלטים החלו לזעוק, הופיעו ריווחים ראשונים על המצב הבלתי נסבל של העורף, אותו עורף שכולם כליכך אהבו לשבח ולהלל. רק אז הופנו הזרקורים והמיקרופונים אל עבר הממשלה. וכשהתקשורת רוצה להעלות נושא על סדר היום, היא יודעת לעשות את זה בכל הכוח. אלא שכמו תמיד, התקשורת אוהבת אותם רק מסכנים וקורבנות. כל עוד יושבי המקלטים החזיקו מעמד, הם לא היו מרכיב בתמונה הגדולה שקוראים לה "מלחמה", אלא היו אמורים למלא בשתיקה נחושה את תפקידם במחזה, זה של הקורבן, לא של אזרחים בעלי זכויות ודרישות לגיטימיות מהממשלה. רק משהחלו לצעוק, הקשיבו להם.

העיסוק במתרחש במקלטים ובמי שנשארו בהם מחוסר ברירה הזכיר את מה שכליכך קל היה לשכוח בימים היפים של הפטריטיבות, ש"מחיר" ו"נטל" הם מושגים יחסיים, ולעולם יהיו מי שיסבלו יותר מאחרים. אך כל ניסיון לדבר על סוגיות חברתיות בעיצומם של ימי המלחמה נפל על קירות אטומים ועל הבטחה בנוסח "כשיסתיימו הקרבות, נדבר על זה". אלא שחולי הסרטן – לא רק בצפון – נזקקו לתרופות, הנוער בסיכון – לא רק בצפון – לא מצא עדיין פתרון, והם לא יכלו לחכות ל"אחרי המלחמה", וכיום המלל האינסופי היה מקום להזכיר גם אותם, שהרי גם הם חלק מהתמונה הגדולה.

עם הימים התגברה התחושה שגם במישור הצבאי זה לא מה שהבטיחו לנו ולא

מה שחשבונו, והחלו ניצנים של ביקורת על מטרת המלחמה המופרכות ועל אופן ההתנהלות בשטח. הקצינים הבכירים אמנם המשיכו להכריז בתדריכים היומיים ש"הצלחנו לפגוע פגיעה אנושה במערך הטילים לטווח ארוך ובינוני של החז" באללה", ומי אנחנו שנסתור אותם; אבל הקטיושות המשיכו ליפול, ואת הנפגעים בגופם, בנפשם ובכוחם ממש לא עניין אם הם נפגעו מטילים מטווח קצר או רחוק. כעבור זמן נוסף החלו עיתונאים להיכנס לשטח. איתי אנגל הביא תמונות מצ"מ מרות ב"עוברת", אבל רק כשנחום ברנע קרא – מתוך לבנון – ב"דיעות אחרונות", בלשון שאין מפורשת ממנה, לאהוד אולמרט להסתובב לאחור ולחזור הביתה משום שאין לנו מה לחפש שם, כי אין שום סיכוי לנצח במצבו הנוכחי של הצבא, עם המחסור באוכל ובמים – רק אז נפל האסימון והאווירה השי

נתנה מן הקצה אל הקצה. הקונסנזוס הגורף הוא, של לפני חודש, נסדק במהירות. המילואימניקים חזרו הביתה, והעיתונאים ועורכי התקשורת האלקטרונית מלאו סיפורים על הפיאסקו הנורא והחלו לגלגל את כדור השלג הציבורי והפוליטי המתעצם במהירות, במסלול שסופו עדיין אינו ידוע.

או מה היה בקיץ הזה – צונאמי נורא שפרץ פתאום, שטף הכל ונעלם כלא היה. הכל חזר על מקומו: גל חום כבד; החובאללה חזר לדרום לבנון; יוניפי"ל ה"פנסיונרי" חזר לעמדותיו; תושבי הצפון חזרו לבתיהם, לשיפוצים ולהתמקחות עם הרשות המקומית ומס רכוש; המערכת הפוליטית חזרה לעצמה עם החשבונות החדשים והישנים; הרמטכ"ל לקח את שירותיו של איש יחסי ציבור ידוע כדי שיסייע לו להשתקם מפרשיית מכירת תיק המניות ביום שבו החל הכל; ואת הכותרות ביום שלמחרת הפסקת האש חזרו לתפוס החקירות של נשיא המדינה, ההטרדות המיניות של חיים רמון, המיניוים הפוליטיים של צחי הנגבי, בחיפה רצח גבר את אשתו בגרון והתאבד, ואפילו מצבו של אריאל שרון ממשיך להידרדר. רק עולמן של 160 משפחות חרב, מאות פצועים ימשיכו בתהליך ההחלמה הממושך, ועוד המוני "נפגעי חרדה" ימשיכו להתמודד עם הסיטואציה. ושלוש משפחות ממשיות לחכות לבניהן החטופים. ועדיין לא דיברנו על הקורבנות בלבנון. והתקשורת – זו תעסוק כבר בוועדות החקירה ובעתידים הפוליטי של מקבלי ההחלטות ושאר סוגיות הרוח עולם מסוג זה.

את דעתם, אבל בעצם, האומנם אין בכל הארץ מישור שחוקר את החובאללה ואיננו "מיל"י? "המיל"ים לא הסתפקו בפרשנות על המזל"ט, סכנתו ותועלתו בקרב, או בבעיות שמציבים טילי הנ"ט המתקדמים, אלא בעיקר באו בשביל לומר מה צריך לעשות, מיד, ולמה. אם רק ינהגו לפי עצותיהם – להיכנס בהם, לכתוש אותם בכל הכוח – הניצחון יהיה היסטורי. גם לא מעט מראיינים שכחו שהם לא ממש הסיפור, אלא רק אמורים לספר סיפור אחר, גדול וחשוב הרבה יותר מהם ומדעותיהם, ומוטב שיתרכזו בהצגת השאלות ולא התשובות. אחד הכוכבים הגדולים היה השר חיים רמון, מומחה ידוע לענייני ביטחון, שאגב ההכרזות שהשמיע מול כל מצלמה, מיקרופון או טלפון, נהנה לבסס את מעמדו כגבר רציני, כבד ראש, בימים שבהם מעמדו זה ספג מהלומה מכיוון בלתי צפוי, ואולי לא בלתי צפוי.

אומרים שאחד התפקידים החשובים במודיעין הוא זה של ה"איפכא מסתברא", ששואל "ואולי לא?" או "מה יהיה אם זה לא יקרה כמו שאנחנו חושבים?". על מה שקרה במודיעין דובר ועוד ידובר הרבה. אך ברור שהתקשורת מצדה לא מיהרה ליטול לעצמה את התפקיד. אולי אחרי שנים רבות כליכך של האשמות באיפכא פטריטיבות, התקשורת שמחה להיות במרכז, בקונסנזוס, במלחמה שיש עליה הסכמה, עד שלקח לה זמן לתפוש שהגניבה של ההסכמה הזאת מלאה חורים. ואכן

הפטריטיבות הגג. ההסכמה היתה מקיר לקיר. כמעט. מי שחשב אחרת הודר מהריונים, או גרוע מכך, הובא רק כדי לשמש מכ"שיר להשחזת השיניים של המראיינים ולהוכחת הפטריטיבות שלהם. ערבים ישראלים, שהיו בעצמם קורבנות כפולים – הן של הקטיושות, הן של הזנחת התשתית הפושעת מצד השל"טונות – שיחקו בקלות לידי מראיינים משום שלא היו מוכנים בשום פנים להטיל דופי בחובאללה ובנסראללה, אלא הטילו את מלוא הארסמה לאסונם על ממשלת ישראל. הביאו אותם לאולפן בבחינת "יאו אותנו, אנחנו לא מפלים לרעה את הערבים", ואז התנפלו עליהם בחמת זעם שרק בקושי לא הסתיימה במהלך מות. קולות אחרים של ערבים ישראלים לא הובאו. כמעט.

תוך כדי הלחימה היו ששמו לב להיעלמותן של הנשים מהאולפנים. כי הרי לכל ידוע שמלחמה היא עניין צבאי בלבד,

לגברים בלבד. צוותי ההפקה נענו לביקורת והחלו להזמין נשים. פה פרופסורית למחשבת ישראל, שם פסיכולוגית או שרה רלבנטית בממשלה. הגריל לעשות ערוץ 1, שהקדיש כמה דקות לנושא "הנשים והמלחמה". לצוות המתריינות צורף... אלוף במיל' יצחק מרדכי, מומחה ידוע לנשים בצבא, שדיבר באופן חף מכל אירוניה או מודעות עצמית על חשיבותן של הנשים. הוא הרי מכיר אותן. בתום דבריו הודה לו המראיין בחום. נעלמו הנשים החזקות, הדעתניות, הפעילות במישור האזרחי, שבשנים האחרונות כבר החלו למצוא דרכן לאולפנים בריונים על נושאים שונים. אלא שמלחמה היא הרבה יותר מהתנגשות בין כוחות צבא. מה שמביא אותנו להתמודדות העורף, נושא שבו מילאה התקשורת תפקיד חשוב, אך כרגיל, פיגרה בכמה שלבים אחר המתרחש בשטח. ביום השני או השלישי למלחמה התפרסמו הכתבות הראשונות על עיר האוהלים שהקים ארקדי גאידמק. הכתבות היו מלאות שבחים, כמתבקש, ואף היו מי שהעירו במעין אנחת ייאוש ששוב פילנתרופים וארגונים אזרחיים ממלאים את תפקידה של המדינה. המידע על פעילותם היה ידוע לכל מי שהסתובב בשטח, אבל לא נראה חשוב לעומת "העניינים הגדולים". אולי ההיקסמות המוחלטת של התקשורת, רובה ככולה, במשך שנים מההפרטה הגורפת של השירותים הציבוריים, וההנאה הגדולה כליכך ממשל המגזר העסקי הרזה הנושא על גבו את המגזר הציבורי השמן, הפרזיטי, הן שגבו כאן מחיר מאוחר. רק לאחר ימים ארוכים, כשהיושבים

נורית קנטי

בעידן שבו קרסו חומות המידע וכמעט בלתי אפשרי לייצר ערפל קרב, כאשר כבר ידוע שחצי מהמערכה מוכרעת בתודעה, עמדו בדובר צה"ל בפני דילמות ולחצים מתוך הצבא ומחוצה לו כמעט בכל שלב בלחימה בצפון. ניצחון בנקודות או הפסד לצה"ל במלחמה – על זה עוד יתנהלו ויכוחים, אבל בדובר צה"ל כבר הפיקו לקחים, הפעילו סקרים, בחנו את הביקורת, והמסקנה בחטיבה היא שבסך-הכל, הם טיפלו במלחמה בהצלחה רבה. דוברת צה"ל תתאלוף מיירי רגב מסכמת מלחמה בשידור חי. איך נערכתם לפעולה בעידן שבו חלק גדול מההכרעה מושג בתודעה, אבל כמעט בלתי

אפשרי לשלוט בכמות המידע שזורמת החוצה?

המדיניות שלנו היתה לאפשר פתיחות תקשורתית, תוך מיפוי המציאות, שבה יש תחרות אדירה בין כלי התקשורת, מציאות שבה הרייטינג, הסקופ והראשוניות הם עקרונות מובילים. במציאות הזאת, כלי התקשורת הממסדיים הם כבר לא קובעים בלעדיים. קבענו שני עקרונות עיקריים: 1. נשתף את הציבור בכמה שיותר מידע; 2. לא נסכן חיי אדם בשביל תמונה או כותרת. התאמנו את עצמנו לצרכים של כלי התקשורת, הישראליים, הזרים והערביים, הענקנו מאות תדרוכים, שיחות רקע וראיונות, הצמדנו מש"ק דוברות לכל יחידה סדירה או יחידת מילואים כדי להעביר את המידע בזמן אמת.

איפה בשלתם?

אני חושבת שלא היו כשלים, ושבסך-הכל תפקוד החטיבה היה מצוין. גם במצבי המשבר שהתעוררו בתוך הלחימה – כפר-קאנא, נפילת המסוק, תקלות מבצעיות והקטיושות שנפלו עד סוף המלחמה – עדיין הצלחנו להכניס את הצבא בצורה חיובית לתקשורת. אבל יש לנו מסקנות לעתיד – עשינו המון תחקירים, גם בקרב הכוח הסדיר וגם בכוחות המילואים – ועלינו להתאים את פעולותינו לצרכים שעלו במלחמה הזאת. המלחמה העלתה למודעות את סוגיית התייעוד המבצעי: חיילי חטיבת דובר צה"ל אינם קרביים, ובכל זאת הכנסנו אותם לשטח כדי לצלם, למשל במסגד בכפר מרווחין, שמשם שוגרו קטיושות,

"התפקוד שלנו היה מצויין"

תת־אלוף מירי רגב משיבה אש למבקריה וקובעת שלא מתפקידה להיות המסבירן הלאומי

או כשהיילי צה"ל פוצצו מצבורי אמל"ח. ציידנו חיילים (ביחידות הלוחמות) במצלמות, אבל הם לא יכולים לצלם במהלך הלחימה, אז קנינו מצלמות שיוצמדו לקסדות. אנחנו צריכים ללמוד איך לייצר להבא מקור מידע אמין ויציב; נעביר ללוחמים קורס מקצועי בסיקור מלחמה, נצייד אותם במצלמות והם יעבירו לנו תמונות מהשטח.

סוגיה נוספת שיש לברוק היא השידורים החיים; לא יכולנו להתנגד לכך כי אחרת היינו "סותמי פיות", אבל אני מתכוונת להניע מהלך, דרך משרד התקשורת, שבמסגרתו, בזמן לחימה, הרגולטור ייקח אחריות. אני לא חושבת שצריך למנוע שידורים חיים אבל צריכות להיות התניות, שלא ישדרו חומרים שיפגעו בפעילות מבצעית. אחריות כזו תסייע גם

למנוע מצב שבו התקשורת הישראלית לא משררת חומרים שיסכנו חיי אדם או פעילות מבצעית, והתקשורת הזרה כן.

את אומרת שהיתה פתיחות תקשורתית, אבל ישנן תלונות על כך שלא אפשרתם למספיק כתבים, ישראלים וזרים, להיכנס לשטח.

היו 29 כניסות של כתבים, וזה מה שיכולנו לתת. בהתחלה היתה התנגדות בשטח מחשש לחיי הכתבים. מעבר לכך, רצינו להכיר קודם את השטח ולראות איך מתפתחת הלחימה הקרקעית. אסור לשכוח שהלחימה הקרקעית לא החלה מיד, וביחס לזמן שהיא התקיימה אני חושבת שמספר הכניסות היה יפה מאוד. לאחר מעשה, התלבטנו הרבה בנושא ה"פוליס" – הטענות נגד היו שלא צריך להכניס כתבים פנימה שיראו גם

דברים לא מחמיאים. מעבר לכך זה מפריע לכוחות הלוחמים, והיו כתבים שהגיעו כאילו הם באים לטיול בטבע, בלי ציוד ואפילו עם בגדים שאינם מתאימים. מאידך, ברור לנו שוואקום תמיד יתמלא, ועדיף שאנו נמלא אותו. ממילא הכל יצא החוצה, הרי הביקורת של אנשי המילואים או המחסור באוכל וציוד לא יצאו באמצעות כתבים שהשתתפו ב"פוליס". מעבר לכך, אין לנו מה להסתיר, וכשמחברים כתב לפעילות הוא נרתם ומביא את הסיפור מהעיניים שלנו. מסקנתנו בחטיבת דובר צה"ל היא לחזור על שיטת ה"פוליס" ואף להגדיל את מספרם, להקדים אותם ולאפשר להיכנס לכל מקום. אבל נצטרך לעשות סדר מול מערכות התקשורת. לא יכול להיות שהמערכות יריבו ביניהן ובסוף לא ייכנס כתב, או שהמערכת תתנה

לא היה מצב

שסיכנו חיי אדם
בשביל כותרת. שום
פעילות לא נעשתה
מתוך מטרה להשיג
הישג תקשורתי

אני מתכוונת
להניע מהלך, דרך
משרד התקשורת,
שבמסגרתו, בזמן
לחימה, הרגולטור ייקח
אחריות על מתכונת
הדיווח בשידורים חיים

הפנים של הצבא. אני ישבתי עם האלופים בכל ערב, אני בקשר רציף עם האלופים, המח"טים ומפקדי האוגדות. הרמטכ"ל מנהל את הלחימה ותפקידו לצאת לציבור ולשתף אותו. אם הוא לא היה מדבר היו אומרים שהוא נעלם. עכשיו מתלוננים שהוא נעלם מהמסך; תלונות תמיד תהיינה. הצבא צריך לדבר, אך בצורה מדודה, מנוהלת ומתוכננת. מעבר לכך, זכותו של הצבא לעשות הכל כדי להביא לידי ביטוי את הישגיו. לא היה מצב שסיכנו חיי אדם בשביל כותרת. שום פעילות לא נעשתה מתוך מטרה להשיג הישג תקשורתי.

הפעולה בבעל-בוק?

המבצע נועד בין השאר להרתיע את החזבאללה, להראות שאנחנו מגיעים לכל מקום, והמטרות המבצעיות של הפעולה הושגו במלואן. אם התקשורת לא מפרגנת, יש לנו את נסראללה שאומר לנו שהוא לא ציפה שישיראל תעשה מה שעשתה. מותר לצבא, כל זמן שהוא לא משקר, לשווק את הישגיו בצורה הכי טובה שאפשר.

זוהי לגבי שימוש ביועצי תקשורת מהמגזר העסקי?

אלה המילואימניקים שלנו, חטיבת דובר צה"ל היא חטיבה מקצועית ואנשי המילואים שלה הם אנשי מקצוע. מחובתי במהלך השוטף, וקל וחומר בזמן חירום, להתיעץ ולשמוע דעות של גורמים מקצועיים. במהלך המלחמה כינסתי אותם מדי פעם

יש הרבה דברים שאנחנו חושפים גם משיקולים של הרתעה. אנחנו מתייעצים עם בטחון שדה והם יודעים מה האויב יודע ומה הוא לא יודע. כל מה שאנחנו משווקים ומיחצנים בא לעזור לנו להעביר מסרים לאויבים שלנו. אנחנו יודעים מה הם יודעים וגם לאילו כתבים וכלי תקשורת הם מקשיבים ולאילו מהם הם מתייחסים ברצינות. מה שאנחנו יוזמים הוא בשליטה, אבל יש דברים שמתפרסמים ביוזמת התקשורת ובהם צריך שתהיה הגינות ואחריות.

איך את מתמודדת עם זה שבניגוד לפעם, שלכל אלוף היה הכתב שלו, היום לכל קצין מדרג בינוני יש קשרים עם עיתונאים?

מאוד קשה להתמודד עם התופעה הזאת. אנחנו לא ארגון פרטי אלא ארגון לאומי, שתפקידו להגן על המדינה, וכשהאינטרס האישי בתוך הארגון גובר על האינטרס של הארגון זה יביא לאסון גדול. יש לעשות שינוי תרבותי, והמפקדים הבכירים בצבא צריכים ליטול את זה על עצמם.

לפעמים נראה שהצבא עסוק יותר מדי ב"צריבת תודעה", שאתם עוסקים ביחצנות יתר, ובין השאר יחצנות של הרמטכ"ל – אולי יותר מדי.

אני לא מקבלת את זה. רוב המידע שאנחנו מעבירים הוא דוברות. כלי העבודה השני שלנו הוא יחסייהציבור – כלי שבאמצעותו אנחנו מעבירים את

את מספר שעות הכניסה; זו פעילות מבצעית והכתב יחזור כשהיא תסתיים. תנאי נוסף יהיה החתמת הכתב על הסרת אחריות מצד צה"ל.

התקשורת החלה את הלחימה בתקשורת מגויסת, וסיימה אותה כמעט ב"אויבת העם". מהי, לראייתך, נקודת המפנה ביחס לתקשורת ואילו טענות יש לך בלפיה?

לא מתפקידי לבקר את התקשורת. בעיקרון היא התנהלה באחריות, הביאה את הישגי צה"ל ו"צבעה את המסך בירוק". אני בעד ביקורת עלינו ויש דברים שצריך לתקן, אבל אני דורשת הגינות. היו פרסומים שגויים וביקשתי מהמערכות להוציא הכחשות, כפי שהמערכות מבקשות ממני להוציא הכחשה כשאצלנו יש טעות. אני חושבת שחלק מהזעם בעם הוא על פרסום של תוכניות מבצעיות טרם הוצאתן לפועל. זו גם תקלה בצבא – בהדלפות מבפנים. פעם אחת ביטלנו פעולה חשאית כי היא הודלפה לתקשורת.

אני חושבת שהקעס של הציבור נובע מפרסום רב של ביקורת בלי איוון ופרופורציה. אני מבינה מסקרים שהציבור רוצה להתקשורת תדבר פחות על הצבא, למה צריך לתת מידע לחזבאללה? אני אומרת שהחזבאללה למד הרבה מאוד דברים דרך התקשורת הישראלית.

לעומת זאת, גם אתם "מכרתם" לתקשורת כתבות על מערכות לחימה חדשות, על המגבלות שלהן וכולי.

אני לא נולדתי למצלמה ותוך כדי המלחמה השתפרתי; אני לא חושבת שאני צריכה להיות המרגיע הלאומי או האקמול החברתי

פנתחים מלוויזיה, ולתשובת הרמטכ"ל לשאלתה של אילנה דיין על ועדת הקירה עתידית.

קורה שיש אמירות לא מוצלחות, אך צריך לראות את הסך הכולל, ולא לשפוט על כל מלה וכל פסיק. הוא אמר כבר בעבר שהיו כמה אמירות שלא היה נכון להגיד. הרמטכ"ל הוא גם נכס הסברתי למדינת ישראל, ולא רק אני אומרת זאת. הוא מתבטא מצוין ומסביר מצוין. לגבי התדרוך, התעורר הצורך לערוך אותו כיוון שאלה היו ימי הלחימה הראשונים והרגשנו שלדחות אותו למוצאי שבת יהיה מאוחר מדי. הציבור היה צמא למידע. לא חזרנו על כך.

מה בכל זאת צריך להשתנות במערך הדוברות בעתיד?

תפקיד דובר צה"ל הוא תפקיד כפוי טובה, כי התיקשורת תמיד רוצה עוד מידע ובצבא תמיד יאמרו שלא עשיית מספיק. אנחנו מקפצים המון כדורים במקביל ומצויים בלחצים מכל הכיוונים. במלחמה הזו עמדנו גם בלחצים שלא היה מתפקידנו לעמוד בהם. דובר צה"ל צריך לדבר את הצבא, ולא להיות יחידת הסביבה לאומית. לקראת מצב משברי עתידי, אני חושבת שצריך לברוק אם זה נכון שבאירוע כזה, מי שיעמוד בפרונט הוא נציג הצבא, ועליו תוטל כל האחריות ההסברית והדוברותית, במקום שיהיה נציג שירכז את ההסברה הלאומית בעניינים רחבים יותר. ■

נורית קנטי היא עיתונאית

אני לא חושבת שאני צריכה להיות המרגיע הלאומי או האקמול החברתי; אני חושבת שמצפים ממני להעביר את המידע בצורה אמינה, לדבר בגובה העיניים. לדעתי, למרות שהיו אלפי פרשנים, ציפו לקול הממלכתי, הצבאי, שיאמר מה קורה נכון להיום. אולי היו מי שרצו לשמוע דברים שלא השמעתי, כמו מה אנחנו הולכים לעשות הלאה. חלק מהביקורת אני מקבלת כביקורת לא עניינית. יש לי מה להשתפר אבל לא נפלתי ולא הפלתי את צה"ל בשום ראיון שלי.

את חושבת שלעובדת היותך אשה יש קשר לביקורת כלפיך?

יכול להיות שלחלק מהאנשים, גם בתוך מערכת הביטחון, קשה לקבל אשה שנמצאת בתפקיד בטחוני. אני רוצה שישפטו אותי ברמה המקצועית, וייתכן שחלק מהביקורת לא היתה מופנית כלפי גבר שהיה נוהג בדיוק כמוני. יש איוו תחושה של חוסר כבוד, כאילו נשים לא מבינות בביטחון. אני מקווה שיתייחסו בכבוד למערכת שאני מובילה.

כיועצת תקשורת, הלקוח שלך הוא צה"ל אך גם הרמטכ"ל, ונראה שבהתבטאויות ומהלכים מסוימים של הרמטכ"ל נפגע הדימוי שלו, שהוא גם כך שחצני ושנוי במחלוקת, ובדרך זו נפגע גם הדימוי של הצבא. הכוונה היא בין השאר לתדרוך הראשון של הרמטכ"ל שערכתם בערב שבת, כשחלק גדול מהלוחמים והוריהם אינם

וביקשתי שיגידו לנו מה ניתן לשפר. הרמטכ"ל לא נועץ בהם כלל, גם לא בפרשת המניות.

■ ■ ■

תפקיד דובר צה"ל הוא לא רק לעצב את האסטרטגיה התקשורתית והשיווקית של הצבא אלא גם לייצג אותו, כך שלנושא התפקיד עצמו יש משקל תרמיתי לא מבוטל. לא בטוח שלכך התכוונו ראשוני צה"ל כשהקימו את יחידת הדוברות, אך עם השנים הפכה דמותו של הדובר למייצגת הצבא בעתות שלום ולמסביר הלאומי בעתות חירום.

בערבים הראשונים למלחמה נתת תדרוכים שגררו הרבה ביקורת, על תוכנם, אופי העברתם, אי הבנתך המקצועית את שדה הקרב.

אני לא נולדתי למצלמה ותוך כדי זה השתפרתי. אני בתפקיד הדוברת כאשר מקצוע, ולא כמקצוענית מול מצלמה. לעמוד מול שישה מיליון צופים זה לא פשוט, בוודאי לא תוך כדי לחימה. אני דיברתי לעניין לדעתי, ולא חששתי להעביר את דעותי מעל שום במה. אני לא מתיימרת להבין את כל מהלכי הקרב ואת כל האירועים לפרטי פרטים; לכן המפקדים העבירו את זה.

יכול להיות שציפו לראות את דובר צה"ל בדמות סמכותית ומרגיעה – כמו שהיה במלחמות קודמות? כמו במלחמת המפרץ או מלחמת ששת הימים?

ל

גודל האבסורד, הארגון היחיד שפעל לקידום שוויון בין ערבים ליהודים בישראל בימי המלחמה הוא חובאללה. עובדה, הטילים והרקטות ששיגר לא הפלו בין אלה לאלה. הציבור הערבי בצפון זכה למנה נדיבה של מטחים ולמספר משמעותי של קורבנות בחיפה, במגד'אלכרום, בריר'אלאסד, בנצרת, בעכו, במראר, בערבי'אלערמשה, בתרשיחא. אזרחי ישראל, יהודים וערבים, חוו אותה חרדה, אותו כאב, אותו כעס על ההרס ואותו אָבָל על המתים, אבל החוויה המשותפת לא קירבה בין ערבים ליהודים, ואולי אף הרחיקה.

קשה להיות ערבי אזרחי ישראל בימים רגילים, וקשה עוד יותר בזמן מלחמה, כשהציבור היהודי מתלכד סביב צדקתו. גם אם הפעם כל תושבי הצפון נחשפים לאימי ההפגזות, הציבור הערבי מוצא עצמו, כבעבר, הרחק ממדורת השבט. כאבו ולבטיו אינם באים לידי ביטוי בתקשורת הארצית, והנרטיב שלו אינו זוכה לקשב ונתפש כלא לגיטימי.

"הדבר הכי טוב שערביי ישראל יכול לעשות בעת מלחמה זה לשתוק", כותב סייד קשוע במוסף "הארץ" (11.8). קשוע, אולי הערבי היחיד שכותרת היום לקהל קוראים יהודי, נדרש למיומנות לוליינית כדי לשמור על קו ביטוי עצמאי, ועם זאת לא לאבד את קוראיו. באירופה עצמית מינורית הוא חושף את עולמו של גולה במדינתו: "איך שאני לא מסתכל על זה, עומדות בפני שתי אופציות: להתרפס או להתלהם".

בעצם כתיבתו עושה קשוע את הבלתי אפשרי. הוא אינו שותק, כהמלצתו, ואף לא מתרפס או מתלהם – אבל נוהר מלבטא את עמדותיו המהותיות, ואי-נוותן ביטוי להלכי הרוח בציבור הערבי. הוא יודע שקהל קוראיו אינו בשל לכך.

אלפי שעות משרדי מלחמה מיוחדים יכלו ליצור הזדמנות לקרב את אזרחי ישראל הערבים. המצב המיוחד יכול היה לעורר סולידריות בין הציבורים על בסיס אנושי פשוט, ומתוכה להצמיח דיאלוג ראשוני. היה רגע שבו ניתנה לציבור היהודי הזדמנות להבהין במורכבותו של הנרטיב המקביל, לנסות לפענח אותו, גם אם לא בהכרח להזדהות איתו. אבל אפילו מעט מזה לא קרה. בחלוקת החיבוקים נפקד מקומם של ערביי הצפון. גם כשטיל הרס את משרדי המערכת לשעבר של "אלאטיחאד" בחיפה, עיתונו של חתן פרס ישראל אמיל חביבי המונה, הדבר לא עורר עניין. בתוך גל הפניות לחבק ולחזק, שום כלי תקשורת ישראלי לא הציע סיוע לעיתון שנפגע.

העיתונות הארצית בישראל ממשיכה לפעול על-פי השגרות הישנות, כמשי-קפת את ארבע-חמישיות הציבור היהודי. אל משרדי המלחמה לזהקו הפרשנים האוטומטיים, יודעי הכל, רובם בעלי רקע בטחוניסטי. הערבים, כתמיד, נפקדו מן האולפנים. הדיון המשודר התנהל ברוח המלחמות הקודמות וחשף עולם מושגים שטוח, פשטני – שלא במקרה הזכיר בעיקר פרשנות ספורט. מעט מאוד דובר על הטלטלה שעוברת החברה הלבנונית ועל השלכותיה על עתיד האזור. כמה מאכזב להיווכח שוב שהעיתונות, שתובעת מכל העולם לבחון את תפישו-תיו, לתקן את עצמו ולהשתנות, היא הגורם השמרני, הצפוי והקפוץ ביותר.

לא היינו זקוקים למלחמה כדי לדעת שאחרי שישים שנות חיים במדינה אחת, הערבים בישראל אינם נוכחים בתקשורת וסיפורם אינו נשמע – אלא אם מדובר באסונות ותאונות, בהקשרים פלילים או בטחוניים, וכמוכן, בכל הנוגע ל"שסע" בתיאור הקונפליקט בעניינם. על-פי מחקר שנערך עבור מועצת הרשות השנייה ופורסם בתחילת השנה, האזרחים הערבים "מודרים ממרקע הטלוויזיה בדרך-כלל, ובמקומות שהם מופיעים הם מוצגים במסגרת

חנוך מרמרי

הנרטיב המקביל

יחד עם התגלגלות המבצע הצבאי החלה לרעום הארטיילריה התקשורתית. הח"כים הערבים, שפיתחו עם השנים תרבות ויכוח קולנית ובוטה, שבה הם מקצינים ומפשטים את דעותיהם למטחי גידופים, הגיבו בדיון בכנסת בקריאות ביניים גסות שהקפיצו, כצפוי, כמה מאגרופני המלים בעיתונות העברית, שגם הם כידוע אינם בחורים מעודנים במיוחד

חדשות דווקא מרשת "אלג'זירה", שהמוטו שלה "הדעה והרעה האחרת"? הנה, שם לא חוששים לראיין אפילו את בעלי הסיפור האחר, אמריקאים או ישראלים. בטווח סטיית טיל המיועד לבתי-הזיקוק, בכניסה לקיבוץ אפק שבקריות, שוכן מתחם האנטנות והצלחות המגודר של "הוט". מתוך מבנה מאולתר מפעילה "הוט-צפון" את מהדורת חדשות הכבלים הארצית היחידה בערבית, בערוץ המקומי, ערוץ 25. חצי שעת חדשות יומית שמסקרת את הציבור הערבי בישראל, מיישבי הברווים ועד ערי המרכז וכפרי הגליל.

בשבוע השני למלחמה הודיע מנכ"ל "הוט", דוד קמיניץ, על כוונתו לפנות למועצה לשידורי הכבלים בבקשה לפעול להורדת המהדורה בערבית מהמסך, לאחר שבימי הלחימה השתקפו בה דעות שלא היו לרוחו. קמיניץ הגיב בכך על כתבה שבה הביעו מרואיינים ערבים הודות עם החובאללה. יתרה מכך, אחד מכי תבי המהדורה הציג בגילוי לב את דעתו מדוע טבעי ולגיטימי שערכי אורח ישראל יודהה עם נסראללה. "הדעה אינה סובלת שבעת שמיטב בנינו נלחמים בחירוף נפש

סטריאוטיפית טיפוסית... הצגתם השלילית מזינה את הדעות הקדומות הקיימות כלפיהם בחברה הישראלית היהודית".

מרואיין ערבי שמוזמן לדיון טלוויזיוני נמצא מראש בעמדת המתגונן. דומה כי עצם נוכחותו אינה אלא יצירת הזדמנות למראיינים לבוא חשבון דרכו עם הציבור הערבי כולו. "האם נכון שאתם תומכים בחובאללה?" היא השאלה שצפויה להיורק לאוויר, כשהציפיה היא לתשובה של כן או לא: רק תגידו "אנחנו אורחים נאמנים ולא בוגדים", ונמשיך הלאה. אל תבלבלו לנו את הראש עם חיבוטי נפש, עם הודות עם האחים בכירות, עם עניינים הומניטריים. ככה זה מלחמה. יחד עם התגלגלות המבצע הצבאי החלה לרעום הארטיילריה התקשורתית. הח"כים הערבים, שפיתחו עם השנים תרבות ויכוח קולנית ובוטה, שבה הם מקצינים ומפשטים את דעותיהם למטחי גידופים, הגיבו בדיון בכנסת בקריאות ביניים גסות שהקפיצו, כצפוי, כמה מאגרופני המלים בעיתונות העברית, שגם הם כידוע אינם בחורים מעודנים כמוהו. עיתונאים-יתותחנים כמו מתי גולן ("פצצה תוצרת בית", "גלובס", 19.7) או בן כספית ("אחמד, שומע?", "1.8, nrg", כ"ס 1,240 טוקבקים) חשבו כפפות ויצאו להשיב אש. גולן מוטרד מ"פצצת הזמן שבתוכנו" ומבקש שנעשה משהו בעניין. כספית יוצא נגד אחמד טיבי, שכינה את עמיר פרץ "רוצח" ו"טרוריסט", ודורש מבחן נאמנות: "רוצים להישאר כאן? תצהירו על נאמנותכם באומץ. לא רוצים? תרדו..."

האופן שבו נתפש הציבור הערבי בעיני היהודי נשען על בורות, דעות קדומות והתרשמות שטחית. הנוק שבמופעי הח"כים הערבים בכי נסת כפול: גם הובלת הציבור הערבי להקצנה וגם יצירת דחייה בציבור היהודי כלפיו. יהודים רבים מגבשים את תפישת עולמם ביחס לציבור הערבי על סמך מופעי הח"כים הערבים בדיוני הכנסת או בתקשורת. כאשר תלמידי ישראל אינם לומדים את השפה והתרבות הערבית, לא נפגשים עימן באופן אישי ביומיום והידע שלהם על הערבים נשאר מהד מאגרים הרדודים בעיתונים ובמהדורות הטלוויזיה – מה הפלא שהערבים נתפשים בעיני חלק מהציבור היהודי כגיס חמישי.

הציבור היהודי אינו בשל עדיין לקרוא את רשימתו של סגן ראש עיריית חיפה, עו"ד ואלירד חמיס, שכותרתה "בין חיפה לביירות". "מבחינת הערבים בחיפה", כותב חמיס, "המושג 'עורף' אינו שייך אך ורק לעיר שבה הם גרים וליישובי הצפון. מבחינתם, גם ביירות ויישובי הדרום הם עורף וארחה".

"אם אתה מדבר כך, אתה אויב שלנו" היא תגובה מתונה יחסית של אחד מ-450 הטוקבקים המשתרשים אחרי רשימתו בYnet.

בביקור במעלות בימי המלחמה שמעתי את התיאוריה המוסמכת, גם אם חסרת השחר, שמתרשחא השכנה יש מי שמתווח בטלפון את משגרי הטילים מלבנון. האם העובדה שכעבור ימים אחדים נהרגו שלושה נערים מטיל שהתפוצץ בשדות תרשחא תשנה זאת?

כתבה שנוגעת לערביי ישראל – כגון זו שהתפרסמה בYnet אחרי הפגיעה הקטלנית של טיל בדיראל סד, שכותרתה היתה "היישובים הערביים: אף אחד לא מוכן לעזוב" – זוכה לשרשר טוקבקים גם ועוין. "מי שנסראללה מצר על מותו איננו ישראלי... הוא אויב בתוכנו!", מטקבב אחד; "חסן, תמשיך לדלל לנו אותם, נמאס מהמוגלה הזוה בתוכנו", מטקבב אחר. ואלה הן התגובות שנמצאו ראויות לפרסום.

בעוד הציבור היהודי מתגודד סביב מדורת השבט, מחפש הציבור הערבי מקורות מידע והזדהות ברשתות הלוויין הערביות ובראשן הטלוויזיה הלבנונית, על ערוצי המלוטשים, שהיתה למקור השראה לערביי הצפון. ומה רע בצריכת

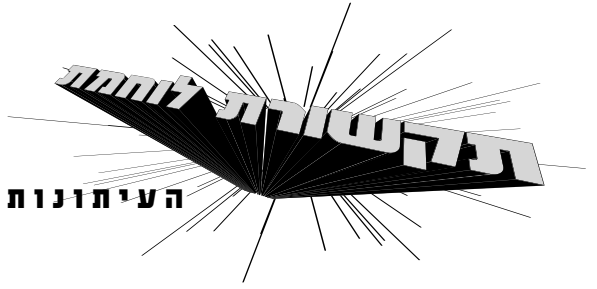

צילום: רויטרס

מול ארגוני הטרור על זכות קיומה של מדינת ישראל... תשרדנה מהדורות החדשות החוסות תחת שם המותג 'הוט'... סיקור כגון זה", אמר קמיניץ ל"הארץ" (27.7). לורט אשקר, העורכת הראשית של "הוט-צפון", מאמינה שעליה לשקף מגוון דעות הרווחות בציבור הערבי, גם אם חלקן בלתי נעימות לאוזן. במקביל ללימודיה באוניברסיטה העברית בירושלים (שפה ותרבות, צרפת ואיטליה) ואחריהם צברה אשקר ניסיון ברשתות רדיו וטלוויזיה מקומיות וזרות. בנסיבות אחרות היתה יכולה להשתלב בערוצי השידור הקיימים, אבל מי ייתן לערבייה לערוך מהדורה. מאז רפיק חלבי לא נגעה יד עורך לא יהודי בליינאפ של כלי תקשורת עברי כלשהו.

נראה שהמהדורה הערבית של "הוט-צפון" לא תשרוד לאורך זמן. "הוט" אינה מעוניינת כלל במהדורות המקומיות האלה, שהיא מחויבת לספק כחלק מתנאי המכרז. רצונו של המנכ"ל להיפטר מהמהדורה הערבית מסיבות לאומיות מגובה אפוא באינטרס מסחרי.

סייד קשוע מסכם את מצבו של העיתונאי הערבי בישראל: "הדרך היחידה שאינה חושב שיכולה לספק את המראיין ואחריה את הצופה הישראלי היא להופיע עם חולצה של 'כך' ולרפוק חזק על הטנק שבתפאורה מאחורה כשאתה צועק: 'לכתוש אותם, לא להשאיר אבן על אבן, לכתוש'".

העיתונות המודפסת

כתבנו, אז מה

הרוח שנשבה מעל דפי העיתונים שיקפה התלהמות בזמן המלחמה והתלהמות במרדף אחר האחראים לתוצאתה המאכזבת. רק מעצמם לא תובעים הפרשנים דין וחשבון

"הבעיה העיקרית של ראש הממשלה", כתב בן כספית ב"מעריב" ב־6 באוגוסט, לאחר סוף שבוע שגבה את חייהם של 11 חיילים ואזרחים, "היא נאומו הראשון בכנסת, שבו סימן מטרות בשמים. אולמרט לא טיפש. הוא לא היה מתיימר ומתייחר אלמלא קיבל תחושה מצה"ל שזה אפשרי. בסוף, אחרי שיתפור אבק הגנרלים, יתברר לנו שזה היה בלתי אפשרי. כרגיל, זה לא היה מה שחשבנו".

התיאור הזה ממצה היטב לא רק את מצבו של ראש הממשלה, אלא גם את זה של חלק מהפובליציסטים שליוו את המלחמה בלבנון. בפרופזה ניתן לומר כי הבעיה העיקרית של אותם כותבים היא מאמריהם הראשונים, שבהם סימנו מטרות בשמים. אותם פובליציסטים לא טיפשים: הם לא היו מתיימרים ומתייחרים אלמלא קיבלו תחושה ממקורותיהם, בממשלה ובצבא, שזה אפשרי.

כותרת מאמרו של כספית היתה "לומדים את מגבלות הכוח" – כותרת שלא היתה הולמת, בלשון המעטה, את רוח מאמריו ורוח מאמרים אחרים שפורסמו בימים הראשונים למלחמה, ב"מעריב" במיוחד; או הם נשאו כותרות ותכנים שונים בתכלית. ביום השני למלחמה, למשל, תחת הכותרת "נסראללה מזוע", פירט כספית את היעדים שעל ישראל להשיג, תוך הצגתם לא רק כריאליים אלא אף כהכרחיים: על חזבאללה לצאת מהמבצע "מוכה, חבול, וזחל,

מרמם ומצווח... מחסן הרקטות שלו צריך להתחסל... נסראללה חייב למות". מרחק רב שורר בין הניסוחים הללו לבין הרברים שכתב עשרה ימים אחר־כך, לאחר הקרב הקשה בכנתי'ג'בייל, כשהגדיר את המשימה שהוטלה על צה"ל "בלתי אפשרית".

השאלות שמעסיקות את העיתונות היום, ויעסיקו את הוועדות שיחקרו את המלחמה, בלטו בהיעדרן ממאמרי פרשנות רבים שהופיעו בראשית המלחמה: האם לקונספציה בדבר יכולתו של כוח אווירי להכריע את החזבאללה יש על מה לסמוך; האם העורף הישראלי מוכן למטחי טילים כה מאסיביים; האם הצבא מוכן כראוי ללחימה היבשתית; האם הוא מכיר במידה מספקת את השטח כדי להתמודד עם אנשי החזבאללה. במאמר עם סיום המלחמה שואל יואל מרקוס ב"הארץ" על סמך מה דיבר אולמרט בראשיתה "כה גבוהה גבוהה", ותוהה אם אולמרט שאל את הרמטכ"ל את השאלות המתבקשות הנ"ל. טרם הוברר אם אולמרט הציב את השאלות לחלוץ, אך ברור שפרשנים רבים לא הציבו (או לפחות לא נתנו לכך ביטוי הולם ככתביהם) את השאלות לאולמרט. כמקום להעמיק בשאלות הללו, כפתח לדיון במידת התבונה שבהתנהלות ישראל, העדיפו כותבים רבים לדוש בצדקת ההחלטה לצאת למלחמה. ב"הארץ", יש לציין, מתגלה הסתייגות: מאמר המערכת ביומה הראשון של המלחמה הצדיק את הצורך בהפסקת הירי על ישראל, אך תוהה "מהי הדרך הנכונה להפסקתו". למול ההכרזות המיליטנטיות בעיתונים האחרים גורס

העיתון שאל לפעולת צה"ל "להתיימר לשנות את המציאות ולהרתיע את האויב 'אחת ולתמיד'... קל לקבוע יעדים מרחיקי לכת, להפריח באוויר רברי שחץ וגבורה, אך אחרי שהרברים נאמרים קשה יותר לסגת לעמדות מתונות וסבירות". עם זאת, שבועיים אחרי תחילת המלחמה העיתון כבר נשמע אחרת: מאמר המערכת מ־27 ביולי שולל "הפסקת אש טרם זמנה" שעלולה להתפרש כניצחון לחזבאללה, וקורא לצה"ל לפעול "מהר יותר, חזק יותר, להפחתה משמעותית, עד קרוב לאפס, של ירי הקטיושות אל ישראל". ב־1 באוגוסט, תחת הכותרת "לחימה עד סוף המערכה", סבור מאמר המערכת שלמרות הכשלונות עד אז, אין לוותר על החתירה ליעדי המבצע המקוריים ו"המהלך הצבאי כעת אינו יכול להיות שאפתני מדי". בהמשך שוב השתנה קו המאמרים הראשיים של "הארץ".

במאמר מ־17 ביולי התמקד אמנון דנקנר, עורך "מעריב", בחלוקת תשבוחות לחברה הישראלית, ש"הוכיחה כי היא חזקה, עמידה, לא לחוצה ובוודאי לא היסטורית". כעת, כתב, מתגלה "הצד השרירי וההחלטי של החברה הישראלית, יכולתה לקיים סולידריות ולהקריב". התיאור הזה בהחלט תואם את קמפיין "ישראל חזקה" שבו יצא העיתון (שסיסמתו שימשה ככותרת המאמר), וגם נעים מאוד להאמין בו, אך הוא תאם פחות את המציאות כפי שנגלתה בהמשך הלחימה – מציאות של ערים נטושות שנטוּרוּ בהן מחוסר ברירה רק העניים והחלשים, ושל עשרות אלפי עסקים קטנים קורסים וזועמים.

נתוני העוני שפורסמו לאחר המלחמה, המצביעים על כך שארבעים אחוז מיליני הצפון מוגדרים כעניים, מלמדים כמה אמת היתה בהגדרת העורף כ"חוק" עלי ידי אולמרט ועליידי פובליציסטים בעקבותיו. כשם שאולמרט לא הקפיד לבצע את תפקידו – טיפול בעורף – כפי שהקפיד להלל אותו, כך העדיפו פובליציסטים להתמקד בשבחים רוויי פאתוס לעורף על פני ביצוע תפקידים – להעלות סימני שאלה על הטיפול בעורף ולבחון את חוסנו הממשי, להבדיל מזה הרצוי. הטיפול העיתונאי הבלתי רציני בנושא זה השליך ישירות על היכולת להעריך את התפתחות המלחמה, שכן זו היתה תלויה רבות במצב העורף. יהונתן גפן אינו מתייחס למאמרו של עורכו דנקנר, אך כותב בעקבות ביקור בצפון ש"כל מי שמהלל את החוק שלו (של העורף; א"ר) כנראה שלא ממש היה שם... ממשלה חסרת לב מתעקשת להציג לנו עורף חזק, וקריית-שמונה היא המחיר הנורא של התדמית המזויפת הזאת". בראש העמוד הראשון של עיתונות ה"נוססה, כבכל יום במלחמה, היסמה "ישראל חזקה".

בעוד שפרשנים רבים טענו כי נסראללה לא שיער שישראל תגיב לפעולותיו בעוצמה שהגיבה, כתב מרקוס ביום הראשון למלחמה כי הארגון מבקש לגרום את ישראל "למלכודת של פעולה יבשתית בלבנון". גם ב-18 ביולי הוא שולל מתקפה יבשתית "בשטח שבו החובאללה מכיר כל נקיק", אולם שבוע אחר-כך הוא כבר סבור ש"צריך להכות בהם באוויר וביבשה". ב-28 ביולי כותב מרקוס שלפני הסדר צריכה להיות מתקפה "יבשתית-אווירית מסיבית – כדי לגמור את המערכה המביכה הזאת בונבג". ב-18 ביולי מכנה מרקוס את הפעילות הנרחבת בלבנון מבצע "שהתבקש מזמן... אנו צריכים להיות אסירי תורה לחובאללה שנתן לנו את 'חלון ההודמנות' לפתוח במתקפה לשינוי כללי המשחק". כעבור שלושה

שבועות של לחימה כושלת, הוא כותב שהמבצע היה "מוצדק", אך "המשגה הגדול היה, שהוא לא נשאר בגדר פעולת תגמול מוגבלת". הציבור אוהב לבקר את הפרשנים על שהם לעולם אינם נדרשים להודות בטעותיותיהם; במלחמה, אינטנטיביות האירועים היא כזו שהדעות מתחלפות במהירות שיא. נחום ברנע כתב ב"ידיעות אחרונות" על בעלי טורים הנוהגים כפוליטיקאים ומתכוננים "לוועדת החקירה שתקום... הפרשנים התריעו והזהירו ומחדדים את עטיהם לקראת הרגע המבורך שבו יוכלו להגיד 'אמרנו לכם'" – אולם נדמה שלפחות בחלק מהמקרים דווקא זהירות היתה מרכיב שפרשנים העדיפו שלא לעשות בו שימוש. לו היו מוסיפים למשפטים רבים יותר שיצאו תחת ידם סימני שאלה או מלות סייג, ייתכן שהיו מביטים היום בפחות מבוכה על חלק לא קטן ממאמריהם.

בעוד קציני צה"ל ושרים נוטים להקפיד על הפרחת הערכות במסווה של "מקור בכיר", הפרשנים לא היססו לעמוד מאחורי קביעות שלא בהכרח היו ראיות לפסקנות. כספית, למשל, העריך ב-17 ביולי שכדי לנקות את דרום לבנון יידרשו לצה"ל כמה ימים, "אולי שבוע". אלכס פישמן חווה ב"ידיעות אחרונות", עם פתיחת המלחמה, כי צפויים "כמה ימים רצופים של סופת אש, שלא תשאיר מתקן אחד של חובאללה על תלו". עם זאת, באותו מאמר, פישמן הוא בין הראשונים שמציינים כי ייתכן ש"לא יהיה מנוס אלא להכניס כוחות קרקעיים".

אזהרות לגבי יכולותיו של הצבא הופיעו: ב-19 ביולי כתב עוזי בנוימן ב"הארץ" על סימולציית מלחמה שנערכה במטכ"ל לפני זמן לא רב, וממנה עלה ש"ישראל לא יצאה מנצחת, חרף יתרונה הצבאי". ב-16 ביולי מציין פישמן כי שבועיים לפני כן אמרו במטכ"ל לאולמרט שאין אף יחידת מילואים שמוכנה ללחימה בעזה, והסיק ש"כדאי להתחיל לאמן את

המילואים, כדי שלא נעמוד בפני תקלות מבצעיות בעוד שבועיים, אם וכאשר". אולם התחזיות האלו נבלעו באווירה כללית שהעדיפה להתמקד באהדה הטבעית והרגשנית לצבא מאשר בביצוע ניתוח אמיתי ליכולותיו. רפי גינת כותב ב"ידיעות אחרונות" ב-28 ביולי שצריך לתת לחיילים "לעשות את מה שהם יודעים. והם יודעים. אתם עוד תראו". עמיר רפפורט מ"מעריב" מסביר בראשית המלחמה ש"כשנותנים לצה"ל חופש פעולה כמעט מוחלט, הוא יודע לעבוד כמו מכונה משומנת".

גם אם סבורים שאין להרחיב בעניין כשלים בצבא כשהתותחים רועמים, הרי שראוי היה לנקוט יתר ספקנות כלפי ההכרזות שהנפיקו בכירי צה"ל, שאחרי הכל כשלונו הוא שהביא להתלקחות המלחמה, ושיש רבים שלא הופתעו למראה הבלגאן שנחשף במחסני החירום שלו. "טעותו הגורלית של אהוד אולמרט", כתב בנוימן ב-2 באוגוסט, היתה "שהתניע את כפתור המלחמה הכוללת מבלי לדעת לאשורה את מידת יכולתו של צה"ל להשיג את היעד". באותה מידה ניתן לומר כי טעותם של פרשנים שונים היתה מתן התמיכה הגורפת למבצע מבלי להציב בצדה סימני שאלה סביב יכולתו של צבא שלא ידע מלחמה שכזו מחצית יובל, להשיג את היעד.

גם האמון המוחלט בכושרו של הדרג המדיני תמוה, שכן לא מדובר באנשים שהספיקו להוכיח את עצמם, אולם העיתונים נרתעו מלהעכיר את האווירה הציבורית: כשכספית מדווח במאמר מ-16 ביולי ש"פרץ מזהה סימני שבירה בלבנון", זועקת הכותרת הראשית ב"מעריב" את דברי שר הביטחון כעובדה: "סימני שבירה בלבנון". מנגד, הופגן לעתים זלזול עז בחובאללה. כך מתאר כספית את נסראללה בראשית המלחמה: "נואש, כחיה לכודה... הלך הפלא, נשאר הילד". בהודמנות אחרת הגרירו כטיפש. סבר פלוצקר

מתאר ב"דיעות אחרונות" את החובאללה כארגון "שיש לו כמה אלפי לוחמים, מהם מאות שידועים את מלאכתם. לא צבא... ולא רבע צבא. אפילו לא ארגון גרילה אמין". לא פלא, אם כן, שנוצר פער "בין הדימוי של חובאללה בעיני הישראלים לכוח הממשי שלו", כפי שכותב נחום ברנע ב"דיעות אחרונות" ב-20 ביולי.

בסוף יולי היתה התקלה הטרגית בכפריקאנא. סימה קרמון טענה ב"דיעות אחרונות" שמדובר ב"הישג תדמיתי" לנסראללה, ותהתה מה גרם לו – "חוסר מול, חוסר זהירות, חוסר שיקול דעת? כנראה הכול ביחד". אלא שהכותרת הראשית של עיתונה רק ארבעה ימים קודם לכן – "בכירי צה"ל: נמחק כפרים שישגרו טילים" – מלמדת שמדובר בתוצאה של מדיניות מכוונת, מה גם שלפי פישמן באותו יום, לא מדובר בצייטוט בעלמא אלא בהחלטה שהתקבלה במטכ"ל.

יומיים לפני ההפצצה הקטלנית בכפריקאנא כתב רפי גינת מאמר בשם "אבירי המוסר הכפול", ובו הודיע כי למען "לא אחד מגולני" הוא "מוכן לשטוף באש רותחת" לא רק את מחבלי החובאללה אלא "כל מי שמריח חובאללה – ושימותו חפים מפשע שלהם במקום חפים מפשע שלנו". לא רק שכך צריך לעשות, אלא ש"מותר לנו להרגיש טוב עם זה". במאמר שכתב בעקבות האסון בכפריקאנא פלוצקר אינו מתייחס לעורך גינת, אך קובע שהעובדה שהכפר שימש בסיס לשיגור טילים "אינה מזכה ואינה מנקה ואינה מרגיעה שום מצפון ישראלי". שוב, למרות הכותרת ב"דיעות אחרונות" שבישרה מבעוד מועד על הכוונה למחוק כפרים שמהם ישוגרו טילים, כותב פלוצקר ש"אף אחד בישראל לא התכוון להרוג את פליטי כפריקאנא. לא בכוונת תחילה ולא בכוונת אגב".

המפנה בפרשנות חל לקראת סוף המלחמה,

לו היו הכותבים מוסיפים למשפטים רבים יותר שיצאו תחת ידיהם סימני שאלה או מילות סייג, ייתכן שהיו מביטים היום בפחות מבוכה על חלק לא קטן ממאמריהם

המערכת ב"הארץ", מנגד, מדבר על כך ש"רשימת המחודלים והכשלוניות הולכת ומתארכת", קורא להתפטרות מיידית של חלוץ ומכנה את ההנהגה הפוליטית "אובדת דרך".

הפרשנים אינם חלוקים רק בדעותיהם, אלא גם על העובדות. בנימין, למשל, מציין ב-26 ביולי ש"יכולת השליטה של הממשלה עליה (על המלחמה; א"ר) מתרופפת והולכת". פלוצקר, לעומתו, מציין יום אחר-כך ש"ספק אם היתה אי פעם בתולדות ישראל פעולה צבאית כה מפקחת ומודרכת עליידי האזרחים (הכוונה לאולמרט ופרץ; א"ר)". מרקוס כותב ש"מותר להניח שחלוץ 'הטעה' את אולמרט והפעיל על הממשלה 'כוח מהפנט'".

רק על דבר אחד הפרשנים אינם חלוקים: הכוז לעמיתיהם. מרקוס, שידוע דבר או שניים על הדרך שבה נכתבים מאמרים, לועג ל"שלושה בעלי טורים ידועים, שכנראה נפגשו עם ראש הממשלה" ובעקבות זאת "כתבו עליו תיאורים מחמיאים". גינת קורא "להתעלם מהגיהגויה ומחופפתם של כל מיני שדרנים ופרשנים שהמצלמה והמיקרופון גורמים להם להתנפח לדרגת רמטכ"ל ליעל". פלוצקר סבור שישנם אמצעי תקשורת שאיברו "את שפיות דעתם". הפרשן הכלכלי של "דיעות אחרונות" גם מלגלג על כך שלבר מהפרשנים הצבאיים "המוסמכים", התגלו במלחמה "עוד מאות רבות של מומחי צבא מטעם עצמם". כספית מבקר עיתונאים "מתייפפים וצדקנים". יום לפני נאומו של אולמרט בכנסת עם סיום המלחמה, ניסח כספית "נאום" ובו התנצלויות בפני תושבי הצפון והמילואימניקים על התנהלות הממשלה. "זה הנאום שראש הממשלה לא יישא מחר בפני מליאת הכנסת", הוא כותב בהקדמה. סביר שגם מאמרי התנצלות של פרשנים לא ייכתבו. ■

איתי רום הוא עיתונאי ב"גלובס"

לקחת נשימה ארוכה

מאת יואל מרקוס

כמה מהלכים קדימה, אם להשתמש במונח שמוכר לשון של שרון, אפשר לומר שמדובר עתה במלחמה מן הצדקות שהיו לישראל. לפי כל הארכסל שבנו לעצמם ברור שניצור לפתח במר עדי שיקבעו במתקפה רחבת מדים על צפון הארץ. על אף שצה"ל פתח במתקפה בעוצמה גדולה על יוסי

האימה שהם יצרו בהתפרסותם המאיימת לאורך גבולנו הצפוני, כל ממשלות ישראל השלישי עם המעמד האקסטרטוריאלי של החובאללה, כמעט מדינה בתור מדינה, התמכדת ומפועלת על ידי איראן ומצוידת בנשק ובמורכבים שהיא מספקת לה. על אף נסיגת ישראל מלבנו לגבול הבינלאומי בהסכם ובתנחית הא"ם, היא עמ' דה יום מול אימי האיום המורכב התגלית של היותו ספנת 2006

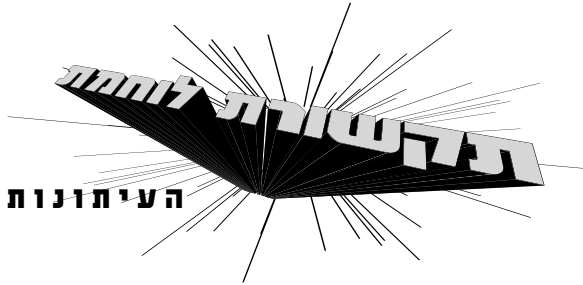
ומשווץ פרץ: "שטרעו לכס שמי שהוביל את כל הפעולות שיש מעו עליון מחר בבוקר, זה אנני. עם שלוש נפליאונים כאלה אין פלא שנים התחלת המתקפה ראינו בעיתונים סתרות צבעניות כמו "נסראללה מתחיל להזיע", "בני רות בוערת", "מנהיג החובאללה מבין שרמו בראש", וכיו"ב. דברי הרהב והשווץ של ה"ממה הראשונה עשו עול למבצע שהתבקש מומן ושאי מנהיג ומי משלה בישראל לא העזו לעשותה, מחשש כרני לירי קטיושות על יישובי הצפון ובגלל השתרשות האגרה שמי שמכניס ירו ללבנון סופו שייצא באצבעות חרוכות. למי שאומד עתה כנעוגעים שה"בל ששווץ יוסי

ברגע הראשון המתקפה על חובאללה עוררה חשד שמדוי במסע אנו של אולמרט ופרץ צנחו של חלוץ. שניים מהם לא נהדו כחיים מבצע צבאי ליש, רמטכ"ל הסיפא להגיע נמד של גדול המצביאים מאז לת המדינה ועד שיגיע לראש הממשלה הסיבה לחשדות זו ה. מהגניסיון המר שהיה לנו תובכיות רוחיות דם ושקרים ב-שנות מלחמת לבנון גם, ואולי קר, בגלל הלשון המתלמחת הטו הנפשות הפועלות. אולמרט הבריו "דביונים פני" ס, לפי "דיעות אחרונות" שראל חיבת למחוז את הח"ללה... אולמרט הרה

◀ התקשורת האלקטרונית יישרה קו עם סיפור המסגרת שבתוכו הובנחה המלחמה, ולא הפילה ספק בהנחות היסוד שהושתתה עליהן

◀ מראות ההרס בלבנון לא הובאו לידיעת הציבור בארץ

העיתונות המסודרת

מלחמה של הדור השלישי

הכתבים שסיקרו את המלחמה חשו שמוטלת עליהם אחריות רבה והיו מודעים היטב להשלכות שיש למידע שהם משררים

תמר גוטמן

המשודר עוצבו תוך כרי תנועה. העובדה, שכלי התקשורת שלחו לגבול הצפון תגבורת של כתבים צעירים וחסרי ניסיון וידע בתחומים צבאיים, תרמה גם היא לבלבול. כך, למשל, בתחילה מסרו כתבים נתונים על המיקום והעיתוי המדויקים של נפילות הקטיושות, בנוסח: "טיל נפל בשעה חמש אחר הצהריים בסמוך למתקן אסטרטגי רגיש במפרץ חיפה". לאחר כמה ימים של דיווחים ממין זה, הנחתה הצנזורה את הכתבים להסתפק בתיאור כללי ולהימנע מפרטים. כל כלי התקשורת הישראליים נענו לדרישה. יחד עם זאת, עיתונאים רבים הצביעו על האבסורד הטמון בהגבלות ממין זה בעידן הנוכחי, כשצילמי תחנת הטלוויזיה האיראנית, שהתמקמה

למידע, נתונים ודעות. בנוסף, היה עליהם להתמודד עם שטף של מידע שזרם כל העת ממקורות שונים ודרש בדיקה מול דובר צה"ל והצנזורה, ועם קצב מסחרר של אירועים, שהסתכמו לעתים בנפילות של למעלה ממאתיים קטיושות ביום. לוחות הזמנים הקצרים הכתיבו דיווחים מיידים ולא הותירו שהות להכנות מדוקדקות.

המצב המסובך הזה הוליד לא מעט בעיות וקשיים. מצד אחד, מערכות החדשות התארגנו במהירות ונעזרו בניסיון הרב שצברו בסיקור מידי של מצבי חירום, כמו פיגועים. מצד שני, הפתאומיות והעוצמה הבלתי צפויה של ההתרחשויות בימי הלחימה הראשונים גרמו לכך שגבולות המותר והאסור בתחום הסיקור

מלחמת לבנון השנייה, שהוכתרה מראשיתה בתואר "המלחמה המסוקרת ביותר בתולדות ישראל", היתה מלחמה בשידור חי. מראה העשן המיתמר מעל חיפה וביירות, וקולות הנפץ והאזעקות, חדרו לכל סלון במדינה. זו הפעם הראשונה שמשבר לאומי בסדר-גודל שכזה התרחש בעידן התקשורת הרב-ערוצית של הלוויין, הכבלים והטכנולוגיה הדיגיטלית המתקדמת של טלפונים ניידים בני הדור השלישי. כל אלה הפכו את הסיקור התקשורת של המלחמה בטלוויזיה וברדיו למאתגר ומורכב במיוחד. הכתבים והפרשנים נאלצו לפעול באקלים של תחרות עזה מצד האינטרנט ומצד הרשתות הזרות דוברות האנגלית והערבית, ששימשו מקור זמין ונגיש

צילום: מיקי קרצמן

זהו תפקידה של התקשורת במשטר דמוקרטי. אנחנו פועלים כמעין שליח, ולירות בשליח זה פתרון רע. לא מסרנו שום מידע לאויב, אלה שטויות. המידע, רובו ככולו, נמסר לנו בתדרוכים היומיים ובשיחות עם קצינים בכירים. האויב היה מוכן לקראתנו כי הוא עשה שיעורי בית ולא משום שצפה בחדשות ערוץ 1. הכי קל לטעון שלא ניצחנו בגלל התקשורת, אבל האמת המצערת היא שלא ניצחנו בגלל תקלות וכשלים בדרג המדיני והצבאי הבכיר". גם כרמלה מנשה, הכתבת הצבאית של רשת ב', סבורה שאזרחים רבים חיפשו מוצא לרגשות התסכול והכאב שהצטברו אצלם בשל ההתרחשויות הקשות, והפכו את התקשורת לשק חבטות ולשעיר לעזאזל. ◀

שבת, 12 באוגוסט, הטיס חיל האוויר כוחות רבים באמצעות יותר מחמישים מסוקים אל עומק לבנון, במה שהוגדר "מבצע ההנחתה הגדול בתולדות צה"ל מאז מלחמת יום כיפור". במהלך אותו היום עסקו הטלויזיה והרדיו במבצע בהרחבה. בליל שבת נפגע אחד המסוקים מטיל והתרסק. חמשת אנשי הצוות שהיו בו נהרגו. בעקבות זאת טענו קצינים בצה"ל ובני משפחות הנפגעים כי הסיקור התקשורתי האינטנסיבי עורר את החובאללה לפעולה והוביל לפגיעה במסוק.

יואב לימור, הפרשן הצבאי של הערוץ הראשון, רוחה את ההאשמות הללו מכל וכל. "אנחנו, העיתונאים, מספקים את המידע, לא מייצרים אותו.

במעלה הכרמל, הוסיפו לשרר את תמונות פגיעות הטילים במפרץ חיפה כל אותה עת. בנוסף, גולשי האינטרנט דנו בגלוי בבלוגים ובפורומים במיקומן המדויק של פגיעות הקטיושות.

חשיפת המידע הזה בטלויזיה וברדיו קוממה את הציבור והובילה לגל של האשמות כלפי התקשורת האלקטרונית. הטענות העיקריות גרסו כי הדיווחים המפורטים מסגירים מידע מסווג לידי האויב, מורידים את מורל הציבור ומספקים נשק תעמולתי לחובאללה, וכל זאת בשל שיקולי רייטינג, רווחיות ותחרותיות. ביקורת כזו עוררה התנהלות כלי התקשורת בשעות שקדמו להפלת מסוק היסעור על-ידי החובאללה בשטח לבנון. בשעות הבוקר המוקדמות של יום

צילום: מיקי קרצמן

הפרסום שיש לתת לסיפורים שהחלו לזרום מאנשי מילואים שסבלו ממחסור בציוד ובאספקה. "אפילו החיילים עצמם אמרו לנו שהם לא רוצים לדבר יותר מדי על הבעיות, משום שהאויב עשוי לפרש זאת כחולשה", אומר דבורי. "ההחלטה שלנו היתה שכל עוד המלחמה נמשכת נדווח רק על הטענות המרכזיות והאקוטיות ביותר". גם ברשת ב' סיקרו בתחילה בזהירות את תלונותיהם של המילואיםניקים ודחו את העיסוק הנרחב בטענות על מחדלים לימים שלאחר כינון הפסקת האש. באופן כללי, התקשורת בטלוויזיה וברדיו נקטה גישה ביקורתית אך ורק בתוך גבולות ברורים. טווח הנושאים שלגביהם השמיעו העיתונאים השגות ותהיות נוקבות היה מצומצם ומוגדר, וכלל בעיקר ניתוח בדיעבד של מהלכים צבאיים שגויים. מעבר לביקורת נקודתית, יישרה התקשורת האלקטרונית קו עם סיפור המסגרת שבתוכו הובנתה המלחמה, ולא הטילה ספק בהנחות היסוד שהושתתה עליהן.

במהלך המלחמה הפכו במהירות צירופי המלים "קרבנות קשים" ו"חילופי אש כבדים" למלות קוד המ" צפינות את העובדה שיש הרוגים בקרב חיילי צה"ל. במהלך היום שבו נהרגו תשעה חיילים בקרבות בלב" נון, 26 ביולי, נמנעו כלי התקשורת, בהוראת הצנזורה ודובר צה"ל, מלפרסם את מספרי הנפגעים. כתוצאה מכך הוצפה הארץ בשמועות מוגזמות, ובני משפחותיהם של הלוחמים התענו בחוסר ודאות וברדאגה לשלום

כרמלה חנשה, קול־ישראל: הפשלות הצבאיות לא אירעו בגלל העיתונות; הנזק נגרם בשל אופן ההתנהלות של המערכת הפוליטית והצבאית

בשאלות אילו היבטים עליהם להדגיש, במיוחד לנוכח העובדה שבזמן שבצה"ל ובציבור הרחב האשימו אותם בביקורתיות יתר כלפי מהלכים צבאיים, הטיחו נגדם מבקרי הטלוויזיה, ביניהם אהוד אשרי וגדעון לוי מ"הארץ", שהם נוקטים גישה פטריוטית ומגויסת לעילא. יוני שנפלד, הכתב הצבאי של גלי"צה"ל, מספר שבקבוצת פנייה של חיילים ששהו בשטח לבנון וטענו שאין בתקשורת מספיק סיקור של הישגי הצבא, הוא הקפיד למנות בכל ידיעה על נפגעים מכוחותינו גם את הנפגעים בקרב החזבאללה, כדי "להראות שיש הרוגים גם בצד השני". ניר דבורי, הכתב הצבאי של ערוץ 2, תיאר את ההתלבטות שלו ושל עורכיו באשר להיקף

▶ "הפשלות הצבאיות לא אירעו בגלל העיתונות", היא אומרת. "הנזק נגרם בשל אופן ההתנהלות של המערכת הפוליטית והצבאית. התקשורת היא מטרה קלה, ולכן יש מי שמנסה להפיל את הכל עליה".

נשמעו גם תלונות על כך שהמלחמה סוקרה כאי-היתה תוכנית ריאליטי בנוסח "כוכב נולד". ערוצי הטלוויזיה לא זנחו את הרחף להפיק "שואו" פוטוגני ומצוחצח גם בעת הקרבות. מגישי חדשות הצטלמו בגבול הצפון כשהם לבושים שכפ"ץ, כשלצדם מתנופף שערן הבלונדיני של הקרייניות ברוח הגלילית. ביישוב אביבים אף הוצבו טנקים אחרים ששימשו רקע קבוע לריווחי הכתבים, וסיפקו את הנופך הדרמטי וה"מוחשי הנדרש". "במדיום הטלוויזיוני ההיבט החזותי חשוב יותר מאלף מלים", אומר רוני דניאל, הפרשן הצבאי של ערוץ 2. "התמונה מעבירה לא רק אינפורמציה, אלא גם אווירה. אם אני רוצה להמחיש לצופה בבית את המציאות של מלחמה, אני לא יכול להצט"ם כשמאחורי מדשאה פסטורלית של בית כמושב או חשיכה גמורה". גם לטון הדיבור שנוקט הכתב בעת הישדור יש השפעה מכרעת על מידת האמון והעניין שהוא יוצר אצל צופיו. עקב כך התבטאו הכתבים וה"פרשנים הצבאיים בסגנון פסקני, נחרץ וידעני, אשר מבקרי הטלוויזיה הגדירו בלעג כמתלהם ויומרני.

העיתונאים שסיקרו את המלחמה חשו שמוטלת עליהם אחריות רבה והיו מודעים היטב להשלכות שיש למידע שהם משדרים. רובם התחבטו לא מעט

צינום: רויטרס

כתב השטחים של רשת ב' שסיקר גם את המלחמה בלבנון. "שם לכל הכתבים יש גם מקורות פלסטיניים זמינים שמספקים מידע שלעתים סותר את זה של דובר צה"ל. האזרחים הפלסטינים נגישים ומקיימים דיאלוג פורה עם כלי התקשורת בישראל. מי שרצה להבין מה עובר בראש של לבנוני נוצרי שחי בצפון ביירות, בוילה ששווה מיליוני דולרים, ורואה את ההרס באזורים השיעיים בדרום העיר, לא זכה לקבל את המידע הזה באופן בלתי אמצעי, ללא תיווכו של הפרשן לענייני ערבים".

סיקור המלחמה היה כרוך בעבודה קשה ומאומצת, אשר בעקבותיה צפו ועלו על פני השטח חולשות, חסרונות וקשיים המלווים את התנהלותם של כלי התקשורת האלקטרוניים גם בימי רגיעה. בד בבד התעוררו גם שאלות מהותיות יותר ובעלות משמעות: באיזו מידה התעלמו כלי התקשורת מהתחמשותו של חזבאללה בשל תמיכתם בנסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000? האם היה על הכתבים להתריע באופן בוטה יותר על הסיכונים הכרוכים בנסיגת חרד צדדית? ומדוע התמהמהו הדיווחים על הטיפול הכושל באוכלוסיות החלשות שנתרו במקלטים בצפון הארץ, במשך כמעט שלושה שבועות?

ההשגות הן כבודות משקל, אך הטלוויזיה והרדיו, מעצם טיבם, אינם ערוכים לבצע בדק בית יסודי. מערכות החדשות עברו לעסוק בעניינים רחופים חדשים שעל סדר היום.

ומילואים וגם עובדים ועמיתים שגויסו למערכה. בנוסף שהו הכתבים תכופות בחפ"קים של מפקדי החטיבות שהוקמו על גדר הגבול, והאזינו לחילופי הדברים בקשר בין הלוחמים בשטח למפקדיהם שבעורף. ערוץ 2 וערוץ 10 עשו גם שימוש בקלטות וידיאו שצילמו חיילים בעת שהותם בלבנון. תחנות הטלוויזיה הערביות, "אלג'זירה", "אלערכייה" ו"אלמנאר", ביססו את מעמדם כמקורות למידע אמין ומדויק. יחד עם זאת, תוצאות ההפצצות של כוחותינו בתוך לבנון לא הומחשו בפירוט לציבור בארץ. הצופים והמאזינים כמעט לא נחשפו לנקודת המבט של הצד השני. "העניין הזה בלט לי במיוחד בהשוואה לסיקור הלחימה בשטחים", אומר גיא קוטב,

ניר דבורי, ערוץ 2: לגבי תלונות החיילים על מחדלים, ההחלטה שלנו היתה שכל עוד המלחמה נמשכת נדווח רק על הטענות המרכזיות והאקוטיות ביותר

יקיריהן. בטלוויזיה וברדיו מסכימים שמצב הדברים הזה אינו מתקבל על הדעת. יחד עם זאת, התחרות העזה השוררת בין כלי התקשורת האלקטרוניים מכתבה את כללי המשחק. על אף הרצון הטוב, אף גוף שידור אינו מוכן להיות זה שיפגין מידה של איפוק בדיווחיו, בעוד עמיתיו מקדימים אותו. כתוצאה מכך מתנסחים כל הכתבים בלשון מעורפלת, המעוררת כהלה בקרב קהל הצופים והמאזינים.

לסיקור בשידור חי ולזרימת המידע המיידית יש חסרונות נוספים. "השידור הרצוף מקשה על איסוף המידע העיתונאי", מעיד רוני דניאל. "המערכות השקיעו כספים רבים באמצעי שידור לנוכח היקף האירועים. במספר מוקדים בצפון הציבו אולפן פתוח, עמדת שידור שפועלת כל שעות היממה וניירת שידור לוויינית, שאפשרו לנו לשרד מכמה מקומות בעת ובעונה אחת. יחד עם זאת, כשעיתונאי מחובר למיקרופון כל הזמן, קשה לו להקדיש זמן לבידור, אימות והצלבה של מידע. אני הייתי צריך להיות זמין כל העת לעלות לשידור ולדווח. זה מנע ממני להיות נוכח בתדרוכים חשובים, לערוך שיחות טלפון עם מקורות ולקיים פגישות ארוכות. לוח הזמנים הצפוף הזה הגביל את היכולת שלי לספק לצופה תמונת עומק רחבה וכוללת של המתרחש".

שפע המידע זרם אל הכתבים ממקורות רבים ומגוונים, ביניהם אלופים ואלופי משנה במטכ"ל בתל-אביב, ראשי פיקוד ומפקדי האוגדות, חיילי סדיר

ב"תפוז" הכריזו על חלוקת לפטופים ומצלמות לתושבי הצפון כדי שיוכלו לעדכן אונליין על הנעשה בחזית העורף

העיתונות המקוונת

תקשורת לחמה

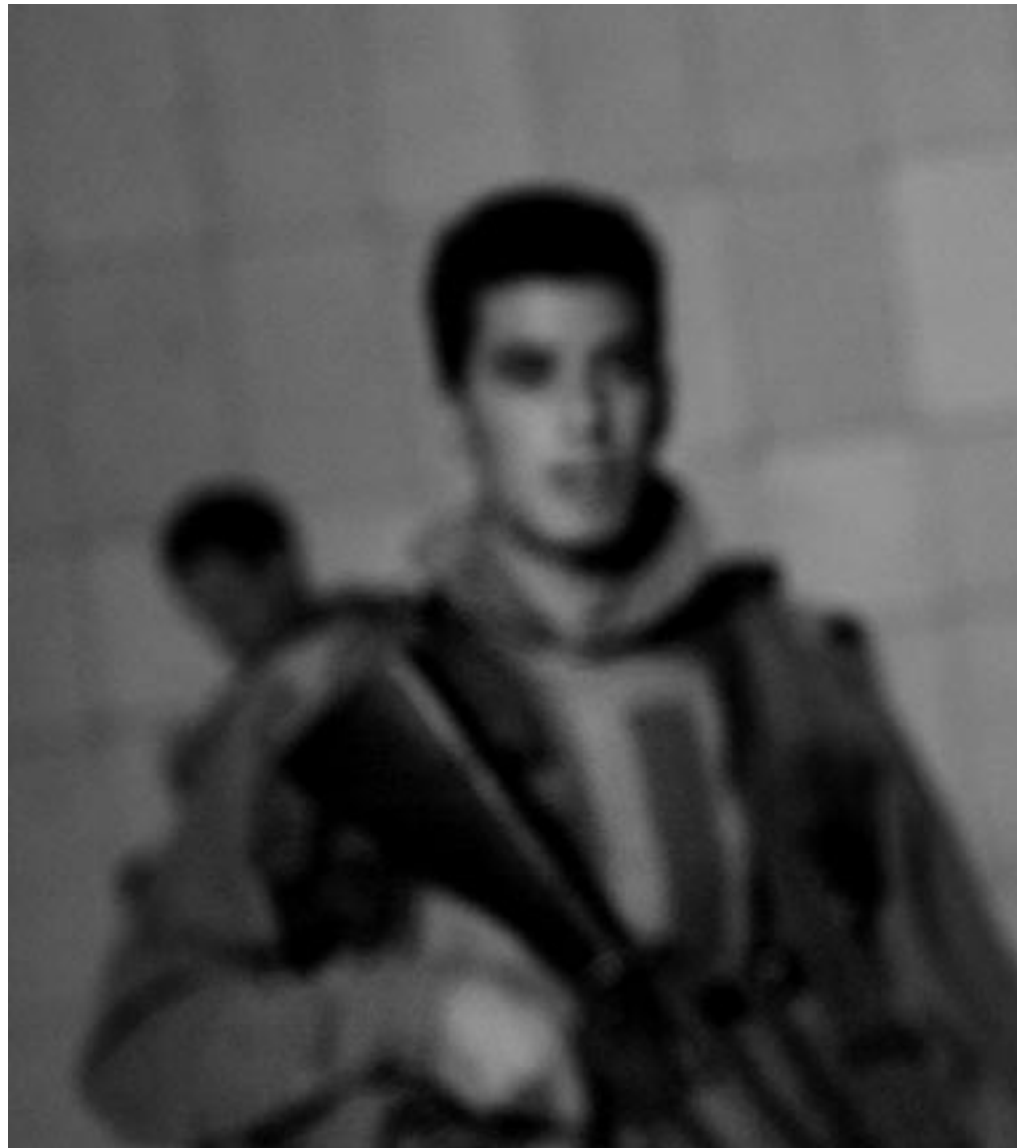

הרושם הוא שמהירות הדיווח שמאפשר המדיום היתה הבשורה היחידה שהביא עימו הסיקור האינטרנטי

מלחמה לא וירטואלית

ב"סקופ" ניתן היה לקרוא לראשונה על הכשרה של בית-חולים תת-קרקעי בקריית-שמונה או על החשש המודיעיני חטיילים כימיים

ב"יאהו" גדל מספר החיילים הישראליים ההרוגים באחד הימים הראשונים למלחמה מ-9 ל-14

צילום: רויטרס

היכן שכלי התקשורת המקוונים היו יכולים לנצל את היתרונות המיוחדים של המדיה האינטרנטית – קרי, בעזרים ויזואליים דינמיים שימחישו את הנאמר בטקסט הכתוב – לא נרשמו חידושים מסעירים; או בניסוחו של טוקבקיסט ויינטיסטי: "לא יכולתם לשים מפה מדי-ת?". דווקא גולשים פרטיים הציעו עזרים כאלה, למשל יישומים ששילבו את המידע מכלי התקשורת בהדמיות לוויין וברקו בהצלבה את הריווחים על התפתחות הלחימה.

כרגיל, המירוץ אחר הריווח המהיר הביא עימו את התחלואים המוכרים – משגיאות כתיב מביכות ועד לשמות שגויים ופרטים לא נכונים, שהשאירו טעם רע במיוחד בכתבות שהוקדשו לנופלים.

הרושם הוא שמהירות הריווח שמאפשר המדיום היתה הבשורה היחידה שהביא עימו הסיקור האינטרנטי. הטלוויזיה סיפקה מידע מגוון, פרשנות וכתובות עומק, האינטרנט סיפק בעיקר כותרות מבוקיות לצורכי ערכון מיידי ואפשר לצרכן התקשורת, השבע מהפרשנים הצבאיים שעל המרקע, לשחרר להצים בטוקבקים. כיכר השוק, בכך אין ספק, הפכה מקוונת.

ויי נט? עכו נט!

אולם אם מאתרי החדשות "הממסדיים" לא יצאה בשורה מיוחדת, מה עם אתרי החדשות הקטנים, אלה שהם יוזמה של אדם או שניים, ושמאחוריהם אין מערכות גדולות המונעות בעיקר משיקולים כלכליים? אין ספק שעת מלחמה היא שעתם היפה של אתרי "סקופים" כמו "רוטר", "דבקה" ו"פרש" (שחלקם קרסו מעומס הגולשים), והזמן היחיד שבו אנשים שמעולם לא ביקרו בעכו מצאו עצמם גולשים ב"עכרנט". אבל האם האינטרנט היה מקור של מידע שאי-אפשר למצוא באף מקום אחר? גולש האינטרנט, גם זה הצמוד לעכבר, לא ידע שום דבר שצופי הטלוויזיה לא ידעו, וגם הם לא ידעו הרבה. ממצא תמוה בהתחשב בכך שמדובר היה באזור לחימה מצומצם ובחזית-עורף מלאה תושבים מצוידים בסלולריים מן הדור השלישי ובטווח הקליטה של האנטנות. מי שחיפש תשובה לשאלה פשוטה כמו "מתי הגיע זה" ל"ליטאני" לא מצא את מבוקשו ברשת, אף שזה מסוג הסודות הצבאיים שהאינטרנט והסלולרי היו אמורים להעביר מן העולם.

באתרים הרלבנטיים ניתן אולי היה להתעדכן במספרי ההרוגים כמה שעות לפני שהופיעו בחדשות הלילה בערוץ 2 או 10 או בעיתוני הבוקר, אבל מעבר לכך, מידע אסטרטגי או אפילו טקטי מורכב כלשהו – לא היה. גם נתוני המידע הפשוטים טובעו בים של דיסיינפורמצייה, שמועות בדויות ועורבא פרח, מ"טילים בדרך לתל-אביב" ועד "נסראללה נהרג בבונקרו המורפגו". האינטרנט היה למפיץ שמועות, כשהקלות שבה ניתן לשנות את נוסח הידיעות אפשרה, אולי, קלות ראש בהעלאת מידע לאוויר. חוסר מקצועיות ניכר גם באתרים ה"מקצועיים". ב"יאהו", למשל, גדל מספר החיילים הישראליים ההרוגים באחד הימים הראשונים למלחמה מ-9 ל-14.

הגם של"עיתונאים האזרחיים" ברשת לא היו סקופים חדשותיים, היו להם סקופים מסוג אחר: ◀

הערוצים המסחריים שודרו דרך הרשת – ערוץ 10 ב"וואלה" וערוץ 2 ב"תפוז".

כיצד התמודדו אתרי החדשות הגדולים עם סיקור המלחמה? הם אימצו את רוח עיתוני האם שלהם. הסיקור ב-Ynet היה המקיף והמאוזן ביותר – אם גם במחיר מדיניות של העדר סלקציה מספקת; nrg דיווח בסגנון מתלהם יותר ומה-שנהוג-לכנות פטריוטי; ו"הארץ", במהלך מעניין וראשוני, הפנה במובלט את תשומת הלב מן הגיליון המודפס אל האתר ויום דיון מקוון במאמרו של ארי שביט, "אפוקליפסה אחר-כך" (מוסף "הארץ", 4.8.2006) – אולי המדובר ביותר בחוגי התקשורת עצמה.

שוקי טאסיג

ההשפעה המיידית של האינטרנט על צרכן התקשורת הישראלי בימי המלחמה היתה חדה וברורה: מי רצה להתעדכן בחדשות לא רץ לקיוסק וגם לא לחץ על השלט. האינטרנט הפך את תקשורת הדפוס לבלתי רלבנטית מבחינת זמינות החדשות, ועשה צעד גדול לכיוון הפיכת הפלטפורמה של התקשורת האלקטרונית – הטלוויזיה באוויר, בכבלים או בלוויין – לאינטרנטית. מהפכת הווידאו-אונליין, זו שאומרים כי היא עתידה לשבור את זרועם של ערוצי הברודקאסט, השתמשה בנשק החיבוק: חדשות

כאלה החושפים את ערוותה של התקשורת עצמה. כן חשף בלוגר תמונות מפוברקות שהפיצה סוכנות רויטרס. הצלם עדנאן חאג', שחתום גם על תמונות מכפריקאנא, "טיפל" בתמונות הפצצה מלבנון בתוכנת הפוטושופ. הסוכנות, שרוכשת תמונות מהצלם זה עשר שנים, נאלצה להודות שרומתה. בלוגר אחר העלה שאלות מטרידות הנוגעות לתמונות אחרות מכפריקאנא, שבהן נראה אותו אדם כשהוא "משחק" תפקידים שונים: איש הצלה, צופה מן הצד והורג. תודות לבלוגרים נחשפו עשרות צילומים מזויפים, בעיקר של סוכנות "רויטרס", אבל גם של כלי תקשורת אחרים, בהם גם ה"ניו יורק טיימס". בעזרת היגיון פשוט וידע בסיסי בתוכנות עריכה זיהו בלוגרים תמונות מבוימות של אתרי הפצצה בלבנון, והוכיחו שבלוגרים מתפקדים הכי טוב לא כתחליף לעיתונאים, אלא כמבקרים שלהם.

אל תגידו בגת, תבשרו ב"רוטר"

כיצד התמודדה הצנזורה עם האופי החדש של זלי גת מידע, כשכל חייל שמצויד במצלמה דיגיטלית יכול למכור לעיתונות תמונות מהחזית (כפי שאכן קרה), כשכלי תקשורת זרים זמינים לכל גולש ישראלי וכי שמידע רגיש ממל סוג יכול לצוץ בכל רגע באחד ממי ליוני הפורומים והבלוגים? בארץ יש מסורת של שיתוף פעולה בין הצנזורה הצבאית לעיתונות, אולם המלחמה

שמסרו הגולשים, ניתן היה לקרוא על הכשרה של בית החולים תת-קרקעי בקריית-שמונה, או על החשש המודיעיני מטילים כימיים – לפני שהדיעות פורסמו בכלי התקשורת הרגילים. גם במלחמה היו נסיונות של כלי תקשורת לרתום את תוכן הגולשים לעגלה המסחרית. כך למשל הכריזו ב"תפוז" על חלוקת לפטופים ומצלמות לתושבי הצפון כדי שיוכלו לעדכן אונליין על הנעשה בחזית העורף, אולם לרוב נגמרו נסיונות כאלה בקול ענות חלושה. התוכן המעניין שנוצר על-ידי גולשים היה לרוב פרי יוזמה פרטית ורחף אישי. גדי שמשון סיפר בראיון בטלוויזיה החינוכית (שהתפרסם בבלוג שלו ב"תפוז") על בלוג של סרן א', טייס בחיל האוויר, שסיפר על לבטוי כטיס, ואפילו נשיא אירן פתח בלוג, כשב"רוטר" כבר טוענים שהוא משתיל וירוסים במחשבים של גולשים ישראלים. "בלוגרים לבנונים" הפכו מלת קסם ברחבי הרשת הישראלית: לפתע כל בלוגר חיפש אחילעט בכיירות. עמי בן-בסט, עיתונאי ובלוגר ותיק שהוביל יוזמה לדרושה בין בלוגרים ישראלים ללבנונים, סיכם את הניסיון בכך שאף שהבלוגוספירה הישראלית פעילה מאוד, מקבלת כיסוי גדול יחסית בכלי התקשורת הממוסדים ומספקת "תיאור ישר, אישי ובלתי אמצעי של האירועים", הרי שאופיה הדמוקרטי מוביל במקרים רבים להפיכת ההידברות להתלהמות. לבסוף פסק, "אין להפריז בכוחו של הבלוג. לבלוגים הישראליים או הלבנוניים אין

דבריהם באתר מיוחד) וגם על-ידי אנשים פרטיים שהפציצו את רשימות התפוצה שלהם במכתבים, הפגינו את האתרים הזרים בטוקבקים והמטירו חומר תעמולה באתרים כמו "וירטוב" ו"מטהקפה".

הפרויקטים שזכו לתהודה הגדולה ביותר היו של הארגון "ישראל שבלב", שהעביר את מרכז הכובד של פעילותו מיזום תוכניות ריאליטי מביכות להפעלה של גולשים. באתר שהקים ניסה הארגון ליצור רשת של גולשים תומכי ישראל שיגיבו בטוקבקים ויצביעו בסקרים ברחבי הרשת. גם אתר גיוס, שמאחוריו שלל גורמים – מהתאחדות הסטודנטים היהודים באוסטרליה ועד תנועת בית"ר העולמית – זכה לחשיפה נאה. מכתב שרשרת חתום על-ידי "אמיר גיסין, מנהל מחלקת ההסברה, משרד החוץ, ירושלים" קרא להיכנס לאתר ולהוריד את "המגפון האינטרנטי". תוכנה המספקת עדכונים יומיים על "סקרים אינטרנטיים חשובים, מאמרים בעייתיים שצריך להגיב להם ב-talk back וכיוצא בזה". "אנחנו זקוקים 100,000 משתמשי מגפון כדי להשפיע", נאמר במכתב, "אז אנא, הפיצו את המייל הזה לכל תומכי ישראל. עשו זאת כעת. למען ישראל." יו"ר ועדת המדע והטכנולוגיה בכנסת, ח"כ זבולון אורלב, כינס דיון מיוחד תחת הכותרת "מלחמה ברשת – במלחמה על דעת הקהל והגנה על תשתיות לאומיות", וסיכם אותו בטון בומבסטי משהו: "ננסה לגייס את הציבור כולו, תלמידים, סטודנטים, אזרחים, שרוצים לתרום במלחמה הקשה שאנו מנהלים, מתוך הבנה שהיא חיונית לא פחות מאשר הקרב הפיזי שמתנהל בשעה זאת. קראנו לכך 'צו גיוס וירטואלי', ואני מאמין שקריאה כזאת שלנו גם תיענה".

לכל ההמולה הזו היה גם צד שלילי. גיוס המוני מטוקבקים לטובת העניין הציוני לא דווקא עשה לו שירות טוב. התלהמות, נאצה וגזענות אינם "מצטלמים" כליכך טוב, וייתכן שעדיף היה לא להפיצם ברחבי הרשת העולמית. לעומת זאת, בלוגרים ישראלים הכותבים באנגלית ושאינם מגויסים דווקא זכו לחשיפה חיונית בכלי תקשורת עולמיים. כך, למשל, הבלוגר ההיפאי "Live from an Israeli bunker" לכד את תשומת לבם של "ושינגטון פוסט", CNN, NBC, BBC ועוד.

נראה שיותר מכל, האינטראקטיביות של המדיום האינטרנטי אפשרה לצרכני התקשורת להביע את דעתם על התקשורת עצמה, ודעתם, בכך אין ספק, לא טובה. בתמונת העולם העולה מן הטוקבקים באתרים הישראליים יש שני שחקנים רעים מרכזיים: החזבאללה והעיתונות, וסימן פיסוק אחד: !!!

ובאינטרנט כמו באינטרנט, גם בחזית האחרת של הגולשים נגד התשקורת נמצאו עריקים. דווקא בכתבה על הפגנה נגד הסיקור התשקורתי שהתפרסמה ב"ynet" ("מלאים: עם כוז תקשורת, לא היתה קמה מדינה", 1.8), בין 647 תגובות בסגנון "הם צורקים!!!", "האמת... צורקים" ו"צורקים, התקשורת מנוולת", כתב מישהו: "אני פנסינור ישיש. רוחה בשאט נפש את הקריאה לשקר לציבור; תפקיד התקשורת לדווח ולתת במה לביקורת. תחי הדמוקרטיה. בוז לטמטום. יחי חופש הביטוי". ■

יותר מכל אפשר המדיום האינטרנטי לצרכני התקשורת להביע את דעתם על התקשורת עצמה, ודעתם, בכך אין ספק, לא טובה

שום השפעה על האירועים". על בעיה אחרת של הבלוגוספירה הישראלית כתב יהונתן קלינגר, עורך דין ובלוגר פעיל: "בעוד שבעולם הערבי ישנם לא מעט בלוגרים שכותבים באנגלית על מנת לקדם את האג'נדה שלהם, הבלוגוספירה הישראלית כותבת בעיקר על עצמה ובעיקר בעברית".

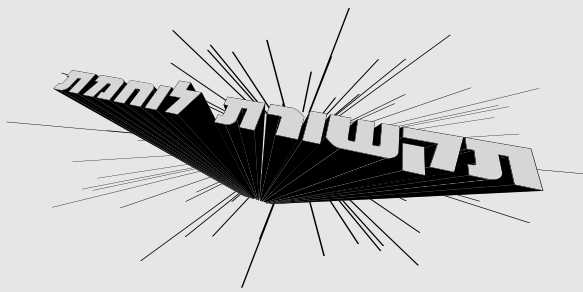
הטובים לטיס, השאר ללפטופ

מלחמת לבנון השנייה גם העלתה את קרנו של האינטרנט כפלטפורמת תעמולה: ברשת העמוקה, במיליונים של מכתבי שרשרת, בטוקבקים אינספור, במסעות גיוס לסקרים ולעצומות, בהאקינג של אתרים. מלחמת התודעה התלקחה ברשת במלוא עוזה, גם על-ידי גופים רשמיים (דובר צה"ל, למשל, העלה סרטוני הסברה לאתר הווידאו של "תפוז", ומשרד החוץ הפסיק את קורס הצוערים שלו ושלה אותם לשבת מול המחשבים ולכתוב טוקבקים), גם על-ידי חברות מסחריות (איגוד חברות הפרסום העביר "סדנת דוברות" לתושבים מהצפון ופרסם את

הזו הובילה לכמה התנגשויות חזיתיות ביניהן, תחילה סביב פרסום מוקדי נפילת הקטיטושות ואחר-כך בגלל פרסום של אבידות בצה"ל ושמות הנופלים. אלא שאת החזית הזו הובילה הטלוויזיה, יחד עם כלי התקשורת האינטרנטיים. דווקא אתרי ה"סקופים" למיניהם, אלה המובילים בדרך-כלל את הפרות הצנזורה, נענו לרוב לדרישותיה. הניסיון לעמוד בדרישותיה של הצנזורה הביא למצבים מגוחכים ולמיני פתרונות מגושמים כמו שימוש במלות קוד של "חילופי אש כבדים" ו"נפגעים לכווחותינו", ולהוראות מגוחכות לא פחות מצד הצנזורה, שהורתה למשל לא להשתמש במלה "נפגעים", כפי שמספר עורך של אחד מאתרי החדשות הקטנים.

מלחמה 2.0

הסיפור האמיתי של סיקור המלחמה באינטרנט אינו נוגע לאתרי החדשות הגדולים ואפילו לא לקטנים ולפריאטיים, אלא – עד כמה שהדבר ישמע בנאלי כשמדובר באינטרנט – לגולשים עצמם. כך ב"סקופ", אתר חדשות המבוסס על ידיעות ערוכות

יוסי לוי

בשירות החזבאללה

מנקודת המבט של לוחם שהוא גם איש עיתונות, נהגו השדרים בחוסר אחריות הגובל בהפקרות

ניתן להפנות אצבע מאשימה לאלופי המדליפים, לדובר צה"ל ולצנזורה – ובצדק. אולם התקשורת אינה יכולה להתנער מאחריות. העיתונאים והעורכים עברו את גיל 18 ולמיטב ידיעתנו, אחראים למעשיהם. סברנו לתומנו כי גם עיתונאים הם קודם לכל אזרחי המדינה. הדבר נכון בכל עת, קל וחומר בזמן מלחמה. התקשורת אינה מהאו"ם.

נושא נוסף של הפקרות תקשורתית היה הדיווח המדויק בזמן אמת על מקום נפילתן של הקטישות, כמו לדוגמה במקרה הקשה של כפריג'לעדרי.

כדאי שנדע שלחזבאללה עשרות דוברי עברית המאזינים לתקשורת המשוררת בישראל ומתרגמים את החומר בזמן אמת. איש לא העלה בדעתו שעיתונאים ישראלים ישמשו קט"קים (קציני טיווח קדמיים) של החזבאללה. גם לאווילות צריך שיהיה גבול. קצין מודיעין של החזבאללה לא יתקשה להכין קלטר עב כרס על כל אחת מהיחידות המיוחדות בצה"ל ותיק תפוח על כל מפקד בכיר – והכל באדיבות התקשורת הישראלית.

קשה לי הביקורת כי התקשורת היא בשר מבשרי ולמעלה מעשרים שנה הייתי חלק ממנה. לצערי, התקשורת יצרה את תרבות הלא-כולום, והרייטינג הפך לחזות הכל. המג"ד שלחם ונפצע בלבנון הוא גיבור תרבות בדיוק כמו הדוגמנית עם הסיליקון. שניהם יהיו בשבוע הבא תמהיל טוב בתוכנית אירוח כלשהי. תרבות הרייטינג מקדשת הכל.

לסיום, אם בעבר נטען כי התקשורת היא ראי של החברה הישראלית, הרי היום ברור כי היא משפיעה על חיינו וכך גם על שדה הקרב הרבה יותר מחטיבת חי"ר או חטיבת טנקים. בגלל האנטגוניזם שהצליחה התקשורת לעורר בכל רובדי החברה כדאי שגם היא תביט פעם במראה, גם אם לא תאהב את מה שתראה. ברוח הימים הללו, כדאי שגם היא תערוך חשבון נפש.

מהלך המלחמה בלבנון הצתה התקשורת את כל הקווים האדומים ונהגה בחוסר אחריות הגובל בהפקרות. כמו להוסיף חטא על פשע, גילו אנשי תקשורת רבים שביעות רצון

ב

וחלקו מחמאות איש לרעהו. המלחמה האחרונה שרטטה קו שבר ברור בין הדרג המדיני והדרג הצבאי הבכיר לבין הדרג הלוחם. באופן מצער, התקשורת אינה נמצאת בצד הנכון.

הכעס ותחושת הנתק שחשים אנשי המילואים בשטח גדול ממה שניתן לשער. אם בעבר היו תחושות אלה נחלתם של גורמים בימין הקיצוני וקומץ מתנחלים סהרוריים, הרי שכיום הן נחלת הרוב. אם הלומה הרטוב של קיבוצניק בן 25 מיהודתי הוא לנפץ מצלמת טלוויזיה, הרי שהשנאה והנתק גדולים משסברנו. "למה?" שאלתי נדהם, "הם מסכנים את החיים שלנו. החזבאללה זה תפקידו, אבל זה שהתקשורת מסכנת אותנו, אנחנו לא מוכנים לסבול", ניסה להסביר.

דוגמה: במהלך המלחמה התאמנו במתאר מסוים. בזמן שאנשים פרקו את ציוד הלחימה מהאוטובוס, שודר בחדשות: "בימים הקרובים תפעל יחידת מילואים מובחרת בפשיטות עומק מוסקות באזור הליטני". אזוני מצטלצלות. אני חש למ"פ ולמג"ד והשניים מביטים בי ומתקשים להאמין. הדברים שנשמרו בחשאי גרדוה משודרים בריש גלי ממש בזמן שהלוחמים יורדים לבצע מודל. מיותר לציין שהתוכנית בוטלה. אין זו התוכנית המבצעית היחידה שבוטלה משום שהודלפה.

אין זה המקרה היחיד. לאורך כל המלחמה היו בתקשורת דיווחים כמו: "ברגעים אלו ממש עומד כוח צה"ל לתקוף באזור X", או "יחידה מיוחדת כוזא אחרת תפשוט בקרוב במקום Y".

יוסי לוי, בעבר ראש סניף "מעריב" בירושלים, הוא כיום יועץ התקשורת של השר אופיר פזפינס

אזמל חד מדי

זמן שחלף מאז שוך הקרבות איננו מספיק כדי להעריך, לבקר ולהסיק מסקנות בצורה מושכלת. ובכל זאת, ימים אחדים לאחר סיום המערכה – "מלחמת לבנון 2" – נמצא הקולקטיב הישראלי בעיצומו של סמבטיון גועש, רווי חבטות; ובעין הסערה – כמה כותבים/שדרים מהתקשורת.

בראשית השבוע השני ללחימה שלחתי מאמר ל"הארץ". פסקת הפתיחה נקראה כך: "עיתונאי 'הארץ' ובהם שביט, בנוימן ומדי פעם כותב/ת מאמרי המערכת של העיתון משרדים פאניקה; שעה שהבנים נלחמים, הקטיושות נופלות, סדרי החיים בצפון השתבשו והמערכה מתגלגלת ללא תסריט מובנה של התחלה, אמצע וסוף, עיתונאים אלה, בצרימה יומיומית, כבר מחפשים אשמים, מפפקים בתבונת הקברניטים ומטביעים להם שמות גנאי, וכמובן – משרטטים את ועדות החקירה לקראת היום שאחרי". עורכי העיתון בחרו שלא לפרסם את מאמרי. הפסקאות שלהלן הן התאמת מה שנאמר שם למציאות של אחרי הקרבות, עדיין ללא פרספקטיבה.

אל המערכה בצפון נכנסה ישראל בהכרה שצבאנו מעורב ב"מבצע" שהוא תגובה לפגיעה בריבונות הישראלית ב-12 ביולי. במהלך הימים שהצטברו, בעוד המערכה בצפון מתגלגלת, הלכה ונחשפה תמונת מצב שונה מזו שהיתה חקוקה בתודעתנו הקולקטיבית: מצאנו עצמנו מתגלגלים אל תוככי טרנספורמציה דרמטית מהתנהגות וזוהה של חברה נורמלית, הנמצאת על סף מימוש תוכניות הקיץ של מרכיביה

– התנהגות שהוונה עליידי קונספציית השקט בגבולנו הצפוני – אל עבר התנהגות המטמיעה את משמעויות המאבק בזרועה האלימה של אירן בצפון מדינתנו. יכולה היתה ממשלת ישראל, במענה לה טיפת החיילים בגבול הצפון, לנהוג מנהג ראשי ממשלות קודמים, והשלווה המדומה היתה נמשכת במחוזותינו. והנה, צמרת המדינה, כחורשיים (חורשיים בלבד!) לאחר שנכנסה לתפקידה, ובעיקר ראשיה, האזרחים-הלא-אנגרלים, החליטו לשבור כיוון; לקחת את החברה הישראלית, חרף מה שנצרב בתודעתה, אל מאבק שלא נצפה וממילא לא הוכן מראש, מאבק שתג המחיר עליו לא יכול היה להיות נהיר לחברה הישראלית.

גם עתה, במחצית השנייה של אוגוסט, העובדה שהמערכה שהיתה כוונה כלפי זרוע של אירן וכן שמדובר בעצם במהלך עם השלכות אסטרטגיות-קיומיות, עובדה זו היא בגדר ידיעה; היא אי-ננה עדיין מודעות. אנחנו יודעים את זה, עדיין לא הטמענו ידיעה זו

בתודעתנו. הטמעת ידיעה, כל ידיעה, בתודעה והפיכתה למודעות היא זו המניעה התנהגות. על הרקע הזה, ההתלהמות ששירר ארי שביט (שביט כמשל) היא, במקרה הטוב, החטאה בקריאת המציאות ובמקרה הגרוע ביטוי לפאניקה. קריאה נכוחה של המציאות היתה מעלה לדיון שאלות קשות כגון, מה צריך להיות אופן התגובה של מדינה דמוקרטית ריבונית מול אויב שערך קרושת החיים עבדו רופך לשלנו? אויב המשעבד אזרחים שני צדי המתרס לשם השגת מטרותיו, אויב שעבורו, הפוך מאשר לנו, כללי המלחמה הבינלאומיים הם בלתי רלבנטיים? איך בונים שדה מערכה אל מול אויב שאיננו מייצג מדינה ריבונית? מה הם מגבלות הכוח במאבק האיסימטרי שבין מדינה (דמוקרטית) ריבונית ובין צבא של תנועת טרור? בכל מקרה, אלו הן שאלות לגופו של עניין, ולא לגופם של הקברניטים.

בימים כתיקונם, תפקיד התקשורת בחברה דמוקרטית ברור לגמרי – לצפות בעין בוחנת, וכשצריך, לבקר את השלטון ואת מה-

לכיו. בימים אחרים – שעת חירום, מלחמה או מצוקות אחרות, כאשר הציבור מתגייס למאבק משותף החוצה חילוקי דעות – נקלעת התקשורת רת בחברה דמוקרטית למציאות רגישה. אסור לצפות ממנה שתתגייס; בכך היא תחטא לש"ליחותה. מצד שני, השימוש באומלי הביקורת בארגז כליה, ראוי שיהיה הרבה יותר מבוקר. מבחן השימוש באומלים אלה הוא קיומי: אם אין לשימוש בהם בשעת החירום משמעות קיומית ואם ניתן לדחות את השימוש בהם לאחר חלוף הזעם. "הימים האחרים", למשל בזמן מלחמה, מציבים אתגרים אחרים, חריגים, בפני התקד שורת ובעיקר – ככל הניתן – להנהיר ולהבהיר

את המציאות העמומה והמעורפלת. אתגרים אלה, שהם המפתח לפיתוח כושר עמידה של החברה שאותה משרתת התקשורת, אינם מצמצמים לרמת המידע. האתגר הוא להנהיל את הידיעה, שהיא תולדת המידע, ובעיקר את המודעות, שהיא-היא מקור ההתנהגות ליחידים ולציבור.

המעבר מהתנהגות הנובעת מ"קונספציית השקט הממכר" אל התנהגות המשקפת מודעות למשמעויות האסטרטגיות הרחבות של המלחמה בצפון היה דרמטי. הוא היה כרוך בהתנסות מוחשית וכואבת בספיגת מטחים בלתי פוסקים של קטיושות, בתמונות צעירים במסגרות שחורות ובהסתגלות למחירים החברתיים-כלכליים של המלחמה. המעבר הזה הוא זירת ההתרחשויות שבה, ככל שתקדם הטמעת המציאות והשלכותיה בתודעה הקולקטיבית, כך יאושש כושר העמידה של הקולקטיב. האם יש לתקשורת תפקיד בגיבוש כושר העמידה? ■

פרופ' אריק כרמון הוא נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה

ועדת חקירה לתפקוד התקשורת!

מישהו צריך להשיב על ההשגות שלהלן על ביצועי התקשורת במלחמה; הצרה היא שבלי תמיכה חזקה של העיתונאים, הרעיון הזה לא יקרום עור וגידים

בעיותיהם האישיות.

הפרשן הרכאוני-מלכולי מצא לו זירה נאותה לפרוק מפנימיותו ואל תוך המסך את עצבונו והרדויותיו. העיתונאי שנתקף בפאניקה אישית עם הקטיושות הראשונות, פרק אותה אל הרפוס בקריאה לרמוס, לכתוש, לרסק ולהשמיר. הפרנואיד ראה מזימה לוקאלית או בינלאומית בכל מהלך.

ה. תזחון תקשורתי לקוי?

"עוד לא קברנו את המתים שלנו, עוד לא סיימנו את הלחימה, עוד לא יצאנו מלבנון, עוד לא ניקינו את רסיסי הטילים מהמרפסות... והתקשורת כבר חוגגת: מחפשים את הביקורת, מחפשים את הרוע, מחפשים את החיילים שמתלוננים..." (מתוך מכתב באינטרנט של דניאל, צנחן בלבנון).

לכל אורך המלחמה, בהבלחות, התקשורת הקדימה מדי לבצע סיכומים ולהוציא פסקי־דין.

1. התקשורת החברברת?

כאשר אין מידע חדש אמין, כאשר המערכה סטטית ואין בה תזוזות משמעותיות ועם ישראל מרותק לטלוויזיה, לרדיו, לעיתון – מה עושה התקשורת? מברברת את עצמה לדעת. מי היה מאמין כמה קשקושים חסרי בסיס וחסרי משמעות מטעמים של הכתבים, הפרשנים, היועצים – מתוך התקשורת עצמה ומתוך הקבוצה הענקית של מומחים שגויסה עליידי התקשורת – מי היה מאמין כמה תפלות אפשר לדחוס ב־33 ימי לחימה.

2. התקשורת כחייצרת חדשות?

כאשר אין מספיק חדשות לדווח עליהן, אפשר לנסות לייצר אותן. כך בעניין "הרחת" אלוף פיקוד הצפון, כך בנושא המחאה. כאשר אין די מפגינים מול משרד ראש הממשלה אפשר לייצר, וירטואלית, "תנועת מחאה המונית".

אם יתפתח משהו עוד יותר עסיסי מפרשת הנשיא וגברת א', אולי לא יהיה צורך חריף כל־כך בתנועות המחאה והן תימסנה כשלא ראשית, מבחינתה של התקשורת.

ועדת החקירה הרחופה ביותר כרגע, במדינת ישראל, היא ועדת חקירה על תפקודה של התקשורת במלחמת לבנון השנייה. מישהו צריך להשיב לסימני השאלה שסומנו לעיל.

הבעיה היא שבלי תמיכה חזקה של אמצעי התקשורת, הרעיון הזה לא יקרום עור וגידים.

מאמר זה אנסה – בתמציתיות רבה – לסמן את הבנותי לגבי פגיעה וכשלונותיה של התקשורת במהלך המלחמה.

מדובר בהתנהלות כושלת לכאורה, ולכאורה בלבד. לכן סימני השאלה – להמשך בדיקה.

א. חקור חידע חודיעיני?

בחלקה הראשון של המלחמה סימנה התקשורת את מקום פגיעתן של קטיושות וכן הנפיקה רמזים לגבי תנועת גייסות ומהלכים טקטיים של צה"ל. דוגמה (אחת מני רבות): מתישהו ברבע השלישי של המלחמה נחתו כמה קטיושות על כביש החוף דרומית לחיפה. אחת מתחנות הרדיו הודיעה: "מספר קטיושות נחתו מדרום לחיפה", ורק לאחר מכן (לא יכלו להתאפק יותר): "דיווחי תנועה מוסרים כי על כביש החוף בכניסה הדרומית לחיפה נוצרו פקקי תנועה...".

דיווחים אונליין של כתבים מהשטח – מהגליל ומחיפה – ניתנו לזיהוי מיקום פשוט ומידי.

ב. התקשורת כמעצמה קשיים וחחדלים

לכל אורך הלחימה התמקד הריווח התקשורתי ביחס לעורף בכשלים ובמפגעים.

מבין כל המקלטים בצפון נבחרו עליידי התקשורת להצגה ולדיון המלוכלכים ביותר, הצפופים ביותר. מבין כל תושבי המקלטים בצפון נבחרו להופעה ולציטוט המסכנים ביותר, הזקנים ביותר והצעקנים ביותר. כל פגיעת קטיושה במבנה – ולו גם פינה של רפת – צולמה שוב ושוב מתריסר זוויות שונות, תוך שימוש חוזר לאורך היום והלילה.

כמו כן, התקשורת לא דאגה להבחין בין בעיות סוציאליות אקונומיות אינהרנטיות של מקום יישוב כלשהו, אשר היו קיימות לפני המלחמה, לבין דיווח על קשיי היישוב בעת המלחמה.

ג. העיקרון הפיטרי?

בעת המלחמה, בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה, כתבים צבאיים שודרגו והפכו לפרשנים, פרשנים הפכו ליועצים אסטרטגיים, יועצים אסטרטגיים הפכו לוועדות חקירה. האם לא עדיף היה לאחר כוחות ולשרד ביחד, בערוצים 1, 2, 10 תוך כדי שימור הסגל האיכותי של כל אחד מהם?

ד. פרויקציה פסיכולוגית?

אנשי תקשורת אחדים "השליכו" על המלחמה את

מבחן התוצאה שגוי

ההחלטה לצאת למלחמה עשויה להיראות במבט לאחור כהחלטה מוצדקת [אולי אפילו היסטורית], גם אם התקבלה בפזיזות וללא תהליך בדיקה תקין

לחמות הן מועדות לטרגדיות, ולא רק משום שהן ממינות בנייארם אלא גם משום שהדרג המדיני והצבאי נמצא תמיד במלכודת בין הצורך, או הרצון, לזיום פעולה לבין אייחודאות הקיימת תמיד ביחס להשתלשלות הסיבתית של האירועים שבאים תוך כדי הפעולה ובעקבותיה. אייחודאות הזאת איננה ניתנת לתיקון מלא אלא לצמצום חלקי בלבד. לכן חייבים מדינאים וגנרלים בעלי אחריות לעשות הכל כדי לאסוף את הנתונים שיכולים לעזור במידת האפשר בחיזוק הבסיס להערכת הסיכונים והתרחישים הכרוכים בהחלטה לפעול בדרך מסוימת.

מסיבות אלה אין החלטה המטילה על ראש ממשלה ועל שרים בחברה דמוקרטית מעמסה כבדה יותר של צידוק בפני הציבור מאשר ההחלטה לצאת למלחמה, החלטה שמחירה לא ידוע מראש ואשר חלק, לפעמים מכריע, מתוצאותיה הצבאיות והמדיניות הוא בלתי צפוי. כאשר ניהול המלחמה נתפס כסביר, מתמקד המאבק על תודעת הציבור ביחס בין המטרות שזכו לתמיכת הציבור לבין תוצאות המלחמה. אך כאשר הרעה הרווחת בציבור היא שניהול המלחמה היה לקוי, ובחלקו אפילו מביש, ושחלק ממחיר המלחמה לא היה בלתי נמנע, מאבק ההנהגה על תודעת הציבור נעשה פגיע כבר בנקודת ההתחלה.

אך גם מעבר לסוגיית ניהול הכוח הצבאי והמערכה המדינית, כשמדובר בהערכת התוצאות ביחס למטרות המלחמה, נתקלים תמיד בעמימות המטרות. העמימות נובעת, בין השאר, מן המטרות הסמויות של ההצהרות הפומביות על מטרות המלחמה. הצהרות כאלה בראשית המלחמה, יותר משהן מכוונות להגדיר בצורה מדויקת את מטרות המלחמה, הן מכוונות לגייס את המוטיבציה של החיילים ושל הציבור. בחלקן אף מיועדות הצהרות פומביות על מטרות המלחמה להעביר מסרים לאויב. אין אפוא שום בסיס לצפות לכך שמטרות המלחמה הריאליות תחפופנה באופן מלא את ההצהרות המיועדות לגייס את הנכונות להקרבה של החיילים ושל הציבור ואת תוכן המטרות המוצהרות הממוענות, כמסר ישיר או עקיף, לאויב. ברור שבמצב של הסתערות על האויב, הנטייה תהיה לנפח את מטרות המלחמה. הגדרות מתוננות יותר יכולות להחליש את המוטיבציה של החיילים והאזרחים. אך הפרזה כזאת, היוצרת פער גדול בין הצהרת המטרות ובין ההישגים

למעשה, גורמת להתפוגגות אמון הציבור ולאכזבה גם כאשר היחס בין מטרות המלחמה הריאליות להישגים הוא למעשה חיובי במאזן הכולל.

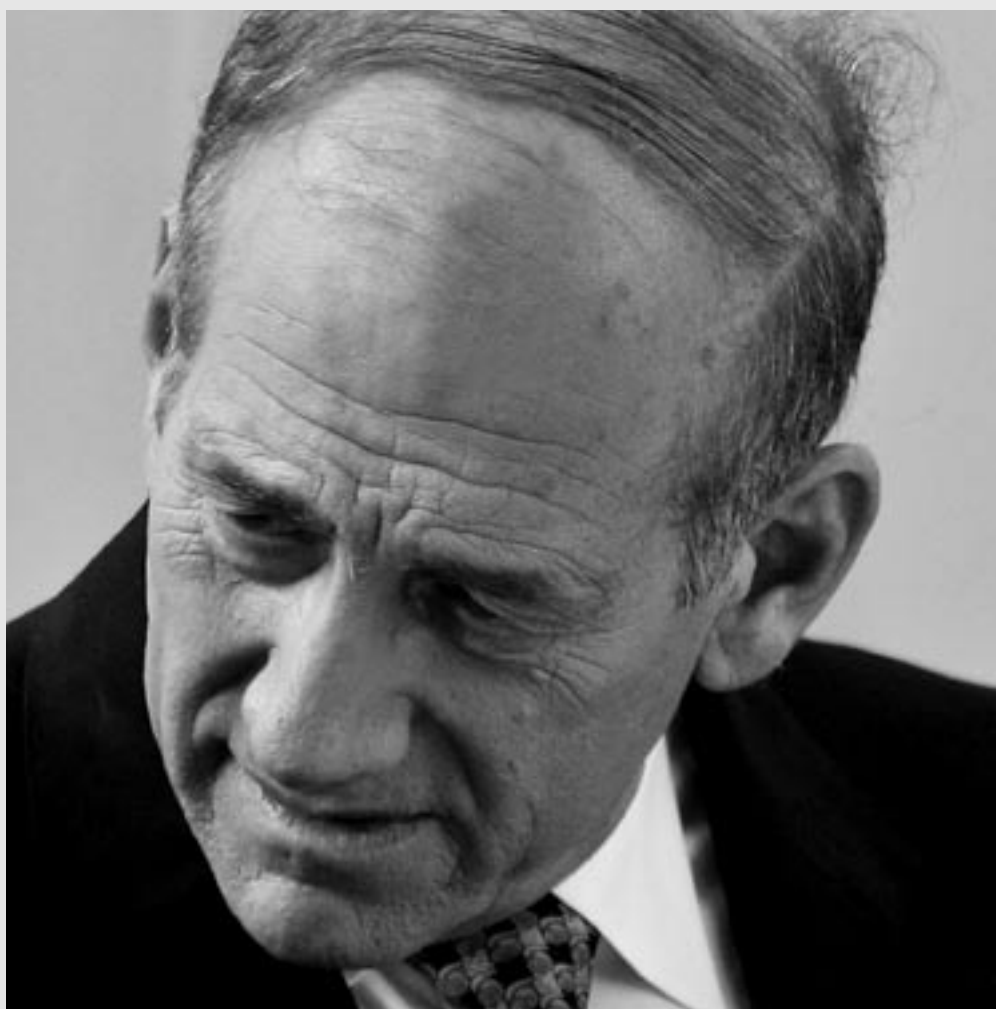
דרך טיפוסית של מנהיגים לצמצם את הפער בין הצהרות מנופחות על מטרות המלחמה לבין הישגים למעשה היא להגדיר אותן מחדש במונחי התוצאות. כל תוצאה חיובית שלא נחזתה מראש הופכת למטרה מקורית מתוכננת, וכל סטייה קשה ממטרה מקורית הופכת לקושי ידוע מראש. מכשול מרכזי נוסף במאבק על התודעה הוא הפער הקיים תמיד בין אמות מידה מקצועיות לאמות המידה של הציבור להערכת סבירות ההחלטות של ההנהגה. הערכות מקצועיות תתרכזנה בדרך-כלל בשאלה, אם תהליך קבלת ההחלטות אפשר הערכה השוואתית של חלופות צבאיות ומדיניות (כולל השגת מטרות המלחמה ללא מלחמה), ואם נעשו הצעדים הדרושים להתבסס על נתונים זמינים החיוניים להערכת סיכונים וצפיית תרחישים אפשריים.

בניגוד לגישת בעלי המקצוע, הציבור נוטה להעריך את לגיטימיות ההחלטות תוך התעלמות עקבית מאייחודאות המהותית ברגע שבו מתקבלת ההחלטה. במקום לשאול, אם בנתונים שהיו לפני המחליטים היתה הסתברות גבוהה מספיק שהתוצאה שתתקבל תהיה חיובית, הציבור שופט את המחליטיים לפי תוצאות ההחלטות והפעולות, לאחר מעשה. הבסיס הלוגי המופרך שעל יסודו שופט הציבור את מנהיגיו (גם בנר שאים כמו מדיניות כלכלית) הוא שאם התוצאות הן חיוביות הן מצדיקות את המטרות וההחלטות, ואם הן שליליות אזי המטרות וההחלטות נתפסות כשגויות מלכתחילה.

מסיבה זו, מנהיג במדינה דמוקרטית המחליט לצאת למלחמה על בסיס נתונים שהם תמיד חלקיים, אך מספיקים להצדקה מדינית ומקצועית צבאית של ההחלטה, צפוי לפסקידין אכזרי של הציבור, השופט כמעט תמיד על-פי מבחן התוצאה. אם רופא כירורג אומר לבן המשפחה של החולה שהסתברות של מוות בלי ניתוח היא 70%, ואילו ההסתברות למוות עם ניתוח היא 50%, יש להניח ששניהם יקבלו את ההחלטה הסבירה לעשות את הניתוח. סבירות ההחלטה אינה משתנה גם אם החולה מת על שולחן הניתוחים. אם תחשיב ההסתברות היה מבוסס – מבחן התוצאה אינו רלבנטי להערכת ההחלטה.

גם ראשי הממשלה והצבא צריכים לקבל החלטות כאלה, אף כי שיקולי הסתברות בנושאי מדיניות ומלחמה הם תמיד פחות מדויקים ומבוססים מאשר בתחום הרפואה (בדרך פר-דוקסלית, במקום שחוסר היכולת להעריך במדויק תשפיע על

הבסיס הלוגי המופרך, שעל יסודו שופט הציבור את מנהיגיו, הוא שאם התוצאות הן חיוביות הן מצדיקות את המטרות וההחלטות, ואם הן שליליות אזי המטרות וההחלטות נתפסות כשגויות מלכתחילה

בפוזיות וללא תהליך בדיקה תקין. גורם נוסף שישפיע על תוצאות הקרב על תודעת הציבור יהיה אם בעתיד הקרוב יסתמן מפנה ביכולתה של ישראל לנקוט אמצעים מדיניים יעילים לצמצום התמריצים של החזבאללה להתקיף אותה. עם זאת אף כאן, בשל הרצף הזמני בין המלחמה לאירועים ותהליכים שיתחוללו לאחריה, ייטו המעוניינים וחלק מן הציבור להציג לפי אמונתם אירועים חיוביים או שליליים שהתחוללו אחרי המלחמה כתוצאותיה גם אם אין כל קשר סיבתי ביניהם. במקרים כאלה, בדרך-כלל המאבקים על תודעת הציבור ועל האמת ההיסטורית אינם חופפים. יתר על כן, כפי שהוכח במהלך מלחמת לבנון השנייה ולאחריה, התקשורת נוטה לתת משקל יתר למגמה הציבורית להעדיף את מבחן התוצאה על פני מבחן ההסתברות, ובגלל זה היא גם מפריזה בנטייתה להקדים ולהציג את תוצאות המלחמה האחרונה באור מאכזב. ■

צניעות המחליטים והמנהיגים ומתינותם, היא דווקא מעוררת לא פעם דיבורים של יהירות ורהב). אך גם ביחס להחלטות של מנהיגים – מבחן התוצאה הוא שגוי. הצלחה בלתי צפויה או מקרית יכולה להציל מחליטים פזיזים וחסרי אחריות, וכישלון שהיה צפוי בהסתברות נמוכה יכול למוטט מנהיגות אחראית. לכן ציבור השואף למנהיגות אחראית צריך לתת משקל יתר לקריטריונים מקצועיים של איכות ההחלטות. בשל הפער הזה בין השיפוט המקצועי והציבורי ראוי, אולי, שוועדת חקירה תקום אחרי כל החלטה לצאת למלחמה. המאבק על תודעת הציבור בעניין מלחמת לבנון השנייה עדיין פתוח בשל סיבות נוספות: אם המבצע הצבאי הישראלי יתניע בעתיד הנראה לעין מערכת פנים-לבנונית ובינלאומית שתשנה באופן משמעותי את מצב הביטחון בגבול שבין שתי המדינות, ההחלטה לצאת למלחמה תיראה במבט לאחור כהחלטה מוצדקת (אולי אפילו היסטורית), גם אם התקבלה

מסכי מלחמה

1. לופ | פטריות העשן מצטלמות מצוין – גם החור שנפער בבטון וחושף את קרבי הסלון – הווילון מתנפנף בחלון שהיה – ככה נראה חדר הילדים שטיל שובב בילגן – הפלייסטיישן, תורה לאל, ניצל – איש לא נפגע – כנס – כנס – מזל גדול – או ביש מזל – וכתם דם אילם – פעוט בן ארבע ואמו – והשכנה ממול – ואלונקה – ואמבולנס – וקבר – ודמעות – החברה שאהבה אותו כל־כך שנה וארבע עוד מעט – אין לה מלים – והפרשן לענייני ערבים – נטמן בקיבוץ – מעל זקנו נסראללה מחייך – נמשכת הלחימה בכנת ג'בייל – בפתח החשור של המקלט אשה בגופייה – נמאס לה – אין מוגן – הילדים בוכים – מפחדים – חילופי אש כבדים – רוצים לרדת לנתניה – להתרענן – קלוזיאפ על ג'וק – ככה נראית עיר במלחמה! – חיל האוויר מפציץ את צור – זה לא כל־כך נעים לראות קניון סגור – תריסול שהתפרק – אבל כבר ירד על רובע א' באשרוד – רק לארקדי גאידמק אכפת – לפני שבוע בדיוק חגג את יום־הולדתו – בעוד שבוע בדיוק עמד לחגוג את יום־הולדתו – חייל בודד – יוצא אתיופיה – נצר אחרון לניצולי שואה – השאיר אחריו שתי אחיות – שמענו את הבום – כבר רגילים – חילופי אש כבדים – כבר מזהים – זאת יציאה שלנו – כמה אפשר בבול־קליעה? – על מזרנים במדרגות – שבעה זוגות מן הצפון נישאו בחתונה אחת – נמשכת הלחימה בכנת ג'בייל – יש נפגעים – פצועים אנוש – פצועים קשה – פצועים קל – פגועי הלב – כינוס הקבינט נדחה – זו בפירוש איננה הרחה – נמשכת הלחימה בכנת ג'בייל – נמצא איתנו בשעה קשה זאת הסופר ואיש הרוח – והיתר בשטחים פתוחים – שחר אדום – כוחות קרקע – חילופי אש כבדים – כולם בכפר היו גאים כשהתגייס – אל מלא רחמים שוכן במרומים – הרס נרחב של תשתיות טרור – בנק מטרות – כרוזים קוראים לתושבים לצאת מבתיהם – נא להכיר! הכיבוסי! מכונת כביסה ניידת לרווחת חיילי החזית – שבוע במקלט – שבועיים במקלט – חודש במקלטים – נערכים לשנת הלימודים במקלטים – נמשכת הלחימה בכנת ג'בייל – הותר לפרסום שמו של החייל ההרוג – נוק כבר – קו חם לתושבי קו העימות – תושבי העיירה הפסטורלית זועמים

2. אסקפיזם | יום שישי. מן הספה עיני מלוות את רוג'ר מור כשהוא נכנס לבר המסעדה כבונד. ג'יימס בונד. ושם, בשמלת ערב רחבת מחשוף יושבת לה יפהפייה. ג'יימס מצטרף אליה ומוזין משקה. אחרי־כך הוא מוזין אותה לסוויטה המפוארת במלון. והוא מסיר חולצה. היא משילה את השמלה. הם נכנסים אל המיטה. הם לא יודעים, מתחת למיטה נמצא אדם חמוש. ומתחתיו כתוביות הטלטקסט עם שמותיהם של הרוגי הקרב האחרון ומועדיו הלוויות.

3. ראיון מן החזית | שבת בבוקר (12.8.06) יום קשה. אבא שותה המון קפה. ואמא מנסה לשמוע רשת ב' מבעד לצווחות הילדים, ששוב רבים. זהו היום ה־32 ללחימה בלבנון, והבוקר הוא שעתו היפה של הרדיו. פאר־לי שחר וכרמלה מנשה מראיינות את תת־אלוף אמיר אשל, ראש מטה חיל האוויר. ראש המטה נשאל על פעולות חיל האוויר בימי הלחימה האחרונים. האם פגעו המטוסים במטרות? ומה בדבר אותן פצצות חרשות חודרות בונקרים, האם כבר נעשה בהן שימוש? ראש המטה אינו מסגיר סודות. המלחמה היא עסק רציני. גם ראש מטה חיל האוויר. ממטבחם אשר בלב העורף אמא ואבא מציירים אותו יושב, לבוש מדים, כבר ראש, עטור זיפים של מלחמה, מוקף במחשבים ובאנשי סגלו, באיזה אי־שם צה"לי או באותו "בור" מפורסם, כשלתע משסעות את מלותיו הצבאיות צווחות ה"אוף כבר תעזוב אותי!" ושאגה של אם: "די, תסדרו בעצמכם!"

שטיח של נופלים

באתר nrg צוטטו חיילי מילואים שגויסו בצו 8 ונדרשו להיות נוכחים בישיבה המיוחדת של הכנסת ביום ב', יומה הראשון של הפסקת האש. לדבריהם, נעשה בהם שימוש לא לגיטימי, כתפאורה לנאום ראש הממשלה. מלשכת ראש הממשלה נמסר בתגובה כי היוזמה להזמין את החיילים לא באה מצדה.

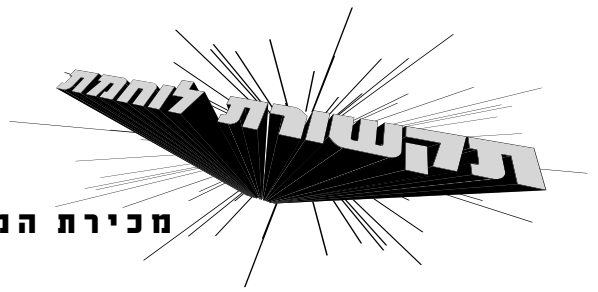
ואני חשבתי על מוצאי שבת, על אחד מאותם שידורי חדשני אינסופיים, ואני, עורכת המשדר, שמתעייפת מה-Talking Heads באולפן, קולטת שבאחד המוניטורים המראים את מקורות השידור מגיעות תמונות של חיילים צועדים בין מטעי הפרי בצפון. אני מבקשת מסימה הבמאית לעבור ל"חלונות" ולשרר את תמונות החיילים לצד הפרשנים. אני לא יודעת מי היו החיילים, האם הם נכנסים ללכנון או אולי היו בדרך החוצה, האם הם היו סדירים או מילואימניקים. מוקדם יותר שידרנו תמונות של טנקים בדרום לבנון כרקע לשיחה על ההסכם שנחתם במועצת הביטחון. הטנקים צולמו על-ידי אחת מסוכנויות הידיעות, הספקיות הגדולות של צילומי חדשות. יש חיילים בתוך הטנקים, נדמה לי שכל טנק מאויש בצוות של ארבעה חיילים. אנחנו לא יכולים לראות אותם, אבל הם שם. מאוחר יותר נודע לי ששני צוותים של טנקים נהרגו באותו יום נורא, ומחשבה עולה במוחי: אולי הם אלו ששידרנו כ"שטיח" לניתוחי הפרשנים באולפן.

ולמחרת: יום ראשון, "ערב חדש", דן מרגלית מראיין מומחית לשכול ישראל, וכרקע לשיחה משודרים קבצי תמונות של 24 החיילים שנפלו ביממה החולפת. אני מבקשת להבהיר:

לא תמונות ושמות המודיעים על זהות הנופלים ומועד הלווייתם, אלא תמונות בלבד, כ"שטיח" ויזואלי לשיחה על שכול. תמונות נופלים כאילוסטרציה לשיחה באולפן, לא כידעיה חדשותית. הרגשתי טעם מר. תוך כרי כתיבת שורות אלה, ביום ב', יומה הראשון של הפסקת האש, אני צופה בערוץ הראשון. אביגדור ליברמן בחלון הימני, ובהלון השמאלי שוב חיילים הולכים בדרך עפר ונושאים איתם את דגל ישראל. המניפולציה הבלתי מכוונת עובדת מיד: הלב מתמלא גאווה וחום, בניגוד לחשדנות הטבעית שמלווה הקשבה לפוליטיקאי באשר הוא. ואייתם נוסף: אפרים סנה מלין על קיצוצים בתקציב הביטחון, בתחתית המסך: כתובית המודיעה על נאום חדש של נסראללה, משמאל למסך: תמונות משמחות של מילואימניקים פורקים נשק, טופחים זה לזה על השכם (מנהג הנשיקות עדיין לא חדר לתרבות המילואים), מחייכים. התמונות ממתקות את הטעם המר העולה מנושא הדיון שמנהל יעקב אחימאיר באולפן. ויש גם תמונות אחרות של חיילים: איתי אנגל מ"עובדה" עם חיילי הנח"ל, אוהד חמו מ"מבט" עם חיילי המילואים של אלכסנדרוני. שם הם בחזית, תרתי משמע. יש להם שמות, קולותיהם נשמעים. תפאורה היא רקע, חיילי צה"ל נלחמים בחזית, וכאן, אצלנו, באולפני הטלוויזיה, כמו אצל כל צלם, מתחלפים להם לעתים החזית והרקע. ואם החיילים שבחזית הופכים להיות הרקע, מהי החזית? הפרשנים? הפוליטיקאים? מקבלי ההחלטות?

יוסף: יוסיא

אל: דן חלוץ מאת: אמנון דנקנר

אבישי עברי

בעת המלחמה, ימים אחדים לפני ש"מעריב" פרסם את הגילוי על כך שהרמטכ"ל דן חלוץ מכר את מניותיו, שלח אליו עורך העיתון, אמנון דנקנר, מכתב חריף, שבו הביע תרעומת על האפליה של "מעריב" עליידי דובר צה"ל. במכתב מודיע דנקנר לחלוץ כי ככוונת עיתונו לכתוב, במועד המתאים ובחריפות הראוייה על הצרה שבה נמצא הרמטכ"ל.

האם המכתב היה בכהינת אות אזהרה שסופו פרסום פרשת המניות? "שלחנו מכתב לרוברת צה"ל כמחאה על ראיון בלעדי ותמונות בלעדיות שהעבירה ל"ידיעות אחרונות", מסביר דנקנר. "מעולם לא נעשה ככה בזמן מלחמה; לא מקובל לתת בלעדיות לעיתון אחד על חומרים – ומיחזנו בהתאם. מה הקשר לאייטם על חלוץ? לא היה שום איום [במכתב], אין כל קשר בין הדברים. הניסיון ליצור קשר בין הדברים הוא מצד אחד עלוב ומצד שני דוחה. לא צריך להזיע כל-יכך, היה לנו אייטם ופרסמנו אותו. לא היה בו שום דבר ודוני. פרסמנו אותו באופן מינורי, בלי מאמרי פובליציסטיקה וקריאות מתלהמות. נכון שהסיפור עשה רעש, אבל לדעתי בצדק".

העובדה, שעורך ראשי של עיתון מרכזי כמו "מעריב" שולח לרמטכ"ל בשעת מלחמה מה שנראה כמו מכתב איום, איננה בעייתית בפני עצמה?

זה לא היה מכתב איום. נאמר בו, עליי זכרוני שאינו מטעה אותי, שהרמטכ"ל נמצא במצב לא טוב, בבעיה, שעליה נכתוב כשיגיע הזמן, בפירוט ובחומרה הראויים.

וזו לא איום?

הכוונה היתה למצב שלו ושל צה"ל בתקשורת; הם נראו לא טוב. כתבנו שבין הגורמים למצב הלא טוב שלו

ושל צה"ל בתקשורת, אמנם בשוליים, נמצאת ההתנהלות של דובר צה"ל, ואז התייחסנו לבעיה שהיתה לנו מולה במשולש דובר צה"ל – "מעריב" – "ידיעות". לא רק שזה לא היה איום – זה היה ההפך מאיום. כתבנו שבשלב זה, כשיש לחימה, אנחנו לא מתעסקים בזה. אגב, המכתב נשלח ביום חמישי, וביום ראשון שלאחר ריו הרמטכ"ל ניהל איתי שיחה נעימה מאוד שבה הוא התייחס לטענות כלפי דובר צה"ל, אמר שהוא לא ידע על זה ולא אישר את זה (את מתן הבלעדיות ל"ידיעות אחרונות"; א"ע), ואם יהיה צורך לאזן – הוא ידאג לאי-זון. אחרי השיחה עם הרמטכ"ל היתה לנו שיחת בירור עם דוברת צה"ל ואנשיה, וכל העניין של כביכול מכתב איום על הרמטכ"ל לא עלה שם. שני דברים בהתנהלות של הרמטכ"ל מטרידים אותי מאוד. הראשון הוא ההיזכרות המאוחרת שלו עכשיו, והתלונה על מכתב איום שכביכול "מסביר" את הפרסום על המניות, שהיה פרסום לגיטימי ואף יותר מזה, ועל פניו לא היתה בו שום נקמנות או מימוש איום, כי האייטם התפרסם נקי, בלי מאמרים וקריאות מתלהמות. השני הוא הגרסה הכבושה שהוא מסר ל"ידיעות אחרונות" (על נסיבות מכירת המניות; א"ע). זאת לא ההתנהלות שהיינו ררי צים לראות אצל הרמטכ"ל שלנו.

הידיעה על מכירת המניות הופיעה בהבלטה רבה בעמוד הראשון של "מעריב", בבוקר ה-15 באוגוסט, יום לאחר שהפסקת האש בלבנון נכנסה לתוקפה, בחתימתו של יהודה שרוני, הכתב הכלכלי של העיתון. הידיעה סיפרה שביום פרוץ המלחמה, לאחר חטיפת החיילים בצפון, התקשר הרמטכ"ל דן חלוץ למנהל ההשקעות שלו בבנק לאומי וביקש למכור את כל תיק ההשקעות שלו, שהסתכם אז ב-120 אלף שקל. זו היתה ידיעה מרעישת, בלעדית, שטופלה ב"מעריב" לפי הכללים המקצועיים המקובלים, וסביר לקבוע שכל כלי תקשורת היה שש לפרסם אותה.

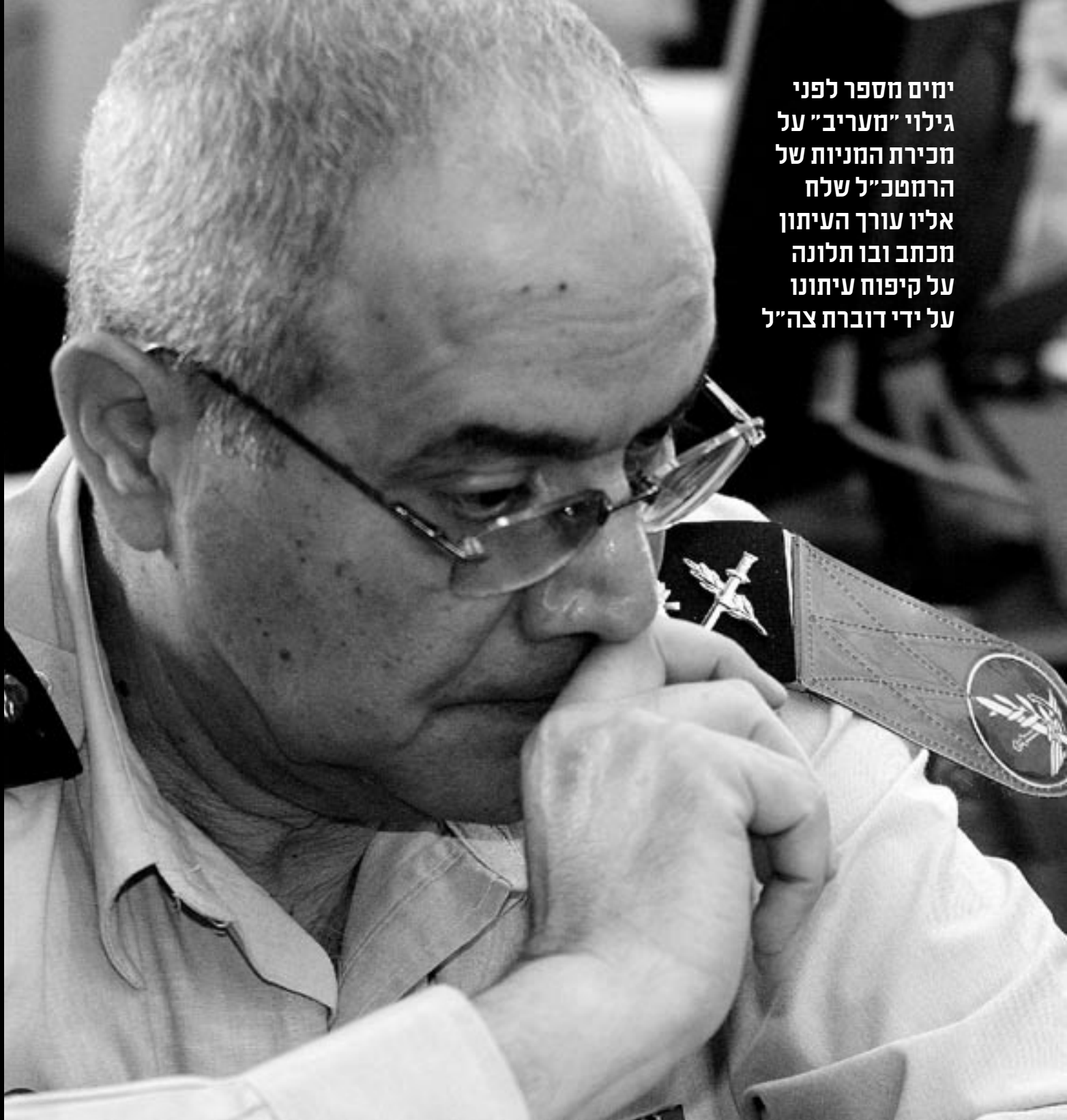
כצפוי, הידיעה עוררה סערה ציבורית שנסכה על ההתנהלות האתית של הרמטכ"ל. בתוך קהילת התקשורת היא עוררה שאלות הנוגעות לעצם הפרסום ולעיתויו. מהופעות של אנשי "מעריב" בתקשורת התברר כי העיתון המתין עם הפרסום עד לתום המלחמה. האם העיכוב היה מוצדק?

עורך "מעריב" הסביר ל"העין השביעית": "האייטם היה מוכן לבקשת תגובה ב-24 שעות לפני הפרסום. דחיתי את הפרסום ב-24 שעות כדי לראות שהפסקת האש מתקיימת. אני לא חושב שכשיש לחימה ונהרגים אנשים אי-אפשר להמתין עם הפרסום, גם תוך סיכון שהמידע יתפרסם במקום אחר. זה לא ראוי שיתעסקו בזה כשאנשים נהרגים. הן כלפי הרמטכ"ל, שאמור לעסוק בלחימה, הן כלפי החיילים הלוחמים והן כלפי המשפחות שמחכות ליקיריהן. סך-הכל גם לי היה בן שם. כל עוד נהרגים – לא מפרסמים", הוא קובע.

יום אחרי החשיפה התפרסם ב"ידיעות אחרונות" תקציר ראיון שערכה סימה קדמון עם הרמטכ"ל, ובו הוא הציג באריכות את גרסתו לאירועים. תמציתה: את ההוראה למזכירתו להשיג את מנהל ההשקעות נתן לפני חטיפת החיילים, וכשהבנקאי חזר אליו, לאחר החטיפה, נתן לו חלוץ הוראה קצרה למכור את המניות, וסיים את השיחה. עוד אמר חלוץ כי בכל מקרה לא ידע באותו שלב כי עתידה להתפתח מלחמה ארוכה.

מדוע לא הציג חלוץ הסבר זה בפני "מעריב"? האם המידע הזה שומט את הקרקע מתחת לטענות הקשות כלפי הרמטכ"ל? "זה לא שרף את האייטם", טוען שרוני. "לא בדקתי אילו חלקים הוא מכר קודם ואילו ביום של המכירה. באותו יום הוא מכר משהו כמו 140 אלף שקל, שזה מהותי, אבל לא זה עניין, אלא עצם העובדה שביום החטיפה, עם כל המהומה והתוהו ובהו מסביב, הוא מצא זמן להתעסק עם משהו

ימים מספר לפני
גילוי "מעריב" על
חכירת המניות של
הרמטכ"ל שלח
אליו עורך העיתון
חכתב ובו תלונה
על קיפוח עיתונו
על ידי דוברת צה"ל

צילום: רויטרס

את פרסום הידיעה ב"מעריב" על מכירת המניות במכתב התלונה של עורך העיתון על העדפת "ידיעות אחרונות". לעומת זאת, שיגור מכתב בסגנון בוטה ומאיים לרמטכ"ל, ועוד בשעת מלחמה, הוא לא צעד שצריך להתגאות בו. אין בכך כדי להמעיט מחשיבות הפרסום על המניות שהיה לא רק לגיטימי אלא הישג מקצועי של ממש. ■

ב"מעריב". "אפשר לבסס אותה בקלות ולבקש מהרמטכ"ל פלט שיחות שלו מאותו יום, שנראה מי התקשר למי מתי", אומר עורך "מעריב" כשהוא מרמז להודעת הרמטכ"ל לאלופים כי יעיין בפלטי השיחות שלהם כדי לאתר מדליפים. התמונה הלא נעימה העולה מדבריו של דנקנר היא של ניסיון נואל מכיוונו של הרמטכ"ל לכרוך

שהוא לא ממהות להחמימה. זה לא עניין של כמות". "זה אייטם", אומר דנקנר. "אם זה לא היה אייטם – לא הייתי מפרסם את זה. האמת היא שכשהטיפ הראשוני הגיע למערכת, אף אחד לא האמין לזה". כאמור, דנקנר מטיל ספק באמינות הגרסה שמסר הרמטכ"ל ל"ידיעות אחרונות" ומדגיש כי היא לא נמסרה לו כאשר שוחח עם חלוץ לפני הפרסום

"השערורייה שהתעוררה סביב התמונות המזויפות והמכוימות שהפיצה 'רויטרס' לא התקרבה בכלל לשערורייה שהיתה צריכה לפרוץ", נכתב ב"לוסיאנג'לס טיימס" ב-12 באוגוסט. פרשת זיופי התמונות של סוכנות הידיעות הבריטית הגדולה נחשפה לראשונה באותו שבוע על-ידי הבלוגר צ'רלס ג'ונסון, מוסיקאי תושב לוסיאנג'לס, שבעבר חשף בבלוג שלו, "Little Green footballs", מסמכים מזויפים שהובילו להתפטרותו של הכתב דן ראטר.

ראשון נחשד תצלום של ביירות המופגזת [1], שעבר "טיפול" בתוכנה גראפית – שכפול סלילי עשן ובניינים. מאוחר יותר נמצאה גם התמונה המקורית [2]. מיד אחר-כך נמצאה תמונה מזויפת נוספת של אותו צלם, עדנאן חאג', צלם פריילאנס לבנוני. הפעם מטוס קרב ישראלי הוא ש"טופל" ושוכפל כך שייראה כאילו הוא יורה טילים. "רויטרס" הודיעה כי תפטר את הצלם, שמאז 1993 סיפק באמצעותה תמונות לכל העיתונים החשובים בארה"ב. חאג' צילם גם בכפר-קאנא 2006 ו-1996. החשיפה עוררה בלוגרים אחרים, ותמונות מזויפות מלבנון החלו לצוץ בוז אחר זו. הבלוג הבריטי EU Referendum חשף סדרת תמונות שבהן "מככב"

[1]

פוטו רצח

סאלם דאהר [3], איש שירותי ההצלה בצור. דאהר הודה כי "ביים" את עצמו עם גופות בתנחות שונות בכפר-קאנא, לצורך צילומי עיתונות, השנה ולפני עשור. ערוץ טלוויזיה גרמני הנציח אותו בווידיאו כשהוא מוריד גופות ילדים מהאמבולנס ו"מכין" אותן לצילום. ה"ניוירוק טיימס" פרסם סדרת תמונות [4] שבהן אותו אדם מצולם פעם כצופה מן הצד, פעם כמפנה הריסות ופעם כגופה לכודה.

שיטת זיוף אחרת היא פרסום צילומים שצולמו באותה זירה ובאותה שעה, אולם הכיתוב מספר כי צולמו בהפרשי זמנים ובמקומות שונים. כך, למשל, צילומים שבהם מופיעה אשה לבנונית מקוננת על ביתה שנהרס בהפצצה: בשתי התמונות מופיעה אותה אשה, פעם ב-22 ביולי [5] ופעם ב-5 באוגוסט [6]. בלוגרים מצאו תמונות נוספות, מתאריכים שונים [7], ובהן מופיעה אותה אשה, שזכתה לכינוי: "בעלת הנכסים חסרת המול ביותר בלבנון". או תמונה שבה מצולמת מיפקדה של החובאללה בדרום ביירות מיד לאחר שהופצצה, ב-24 ביולי [8], ותמונה מן ה-5 באוגוסט, שבה מצולם בניין מחוץ לביירות מיד אחרי הפצצה [9]. הבניין הכולט שבמרכז התמונה מאשר כי מדובר באותו אזור בדיוק. שם הצלם: עדנאן חאג'.

הבלוגרים גילו גם כי צילומים רבים מלבנון המופצצת לוקים במה שנקרא בימי שלום "פרודקט פלייסמנט"; צלמים מניחים הפצים שונים בזירת הצילום כדי להעצים את האפקט הרגשי והסימבולי של התמונה, אולם מציגים אותה כצילום עיתונות לכל דבר [10]. במקרי זיוף כאלה ניתן להבחין כשהפריט היוצא דופן, הניצב בתוך אתר ההפצצה, נקי מאבק או מלכלוך. ה"ניוירוק טיימס", שפרסם תמונה מזויפת של חאג' על השער, התייחס לנושא באופן מינימלי: פרסום מאמר הבוחן כיצד עיתונים אחרים מתמודדים עם זיופי תמונות. תמונות מזויפות ומכוימות מלבנון הופצו על-ידי סוכנויות הצילומים הגדולות והתפרסמו בכל כלי התקשורת החשובים, בדפוס ובאינטרנט. "אף עיתון", כותב ה"לוסיאנג'לס טיימס", "לא טרח לעסוק בנושא ברצינות". אחת הסיבות שמציע העיתון לגל הזיופים היא זו: בתקשורת העולמית יש ביקוש רב לצילומים של תינוקות לבנונים מתים, גם אם הם מזויפים.

■ שוקי טאוס'יג

[2]

[8]

[9]

[3]

[10]

[5]

[6]

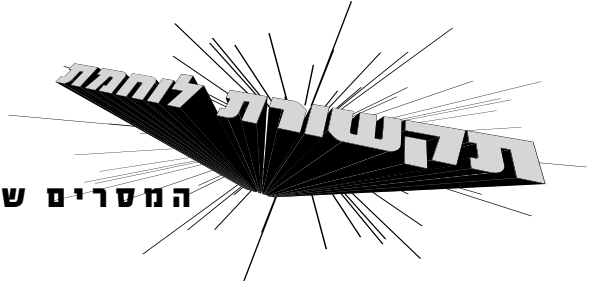

[4]

[7]

הלו, ישראל

מנהיג החזבאללה פנה אל הציבור בארץ מתוך היכרות כמעט אינטימית עם מזגו, הלך-רוחו וציפיותיו

צבי בראל

ההודעה הקצרה, הבהולה, שהסתירה באותיות אדומות את הכתוביות הרצות בשידורי הרשתות הערביות, חוללה תמיד את אותה דריכות. "בעוד זמן קצר ינאם מזכיר חזבאללה אסייד חסן נסראללה". קריינים ערבים ברשתות הערביות העיקריות הבטיחו כי תחנתם תביא את דבריו של המזכ"ל במלואם, בשידורי הרדיו הציעו למאזינים לפתוח את אחת התחנות כדי לא להפסיד את הנאום "שאמור להיות דרמטי". איש לא ידע מראש על מה עומד נסראללה לדבר, גם לא הכתב של רשת "אלג'זירה", רסאן בן ג'דו, ראש משרד הרשת בבירות, אשר מזוהה יותר מכולם כמקורב לנסראללה וכפרשנו "האישי". בניית המתח לקראת המופע היתה חלק בלתי נפרד מן המופע עצמו. תמיד בפריימיטיים, הכריח נסראללה את כל מי שעקב אחרי המלחמה, קל וחומר מי שדיווח ופירשן אותה, להיצמד למסך הטלוויזיה, להשקיט כל רעש סביבתי, להכין עט ונייר או מכשיר הקלטה, לנתק את הטלפונים, ולהקדיש את גופו ונפשו להאזנה למזכ"ל. כליכך משמעותיות היו הופעותיו עד כי כאשר נעדר ליותר מיומיים החלה חרושת ניחושים על גורלו ולא פחות מכך, על גורל המלחמה. ומשהופיע נותח כל זיע בפניו, תסרוקתו וצבע שערו, הריהוט שישב עליו והרקע שהופיע בו.

חסן נסראללה ייצג בעיני התקשורת הישראלית, ובאמצעותה גם בעיני הציבור, שלוש דמויות שונות: אויב מר ומפקד חזית הקטיושות, פרשן של הצעדים הצבאיים, ומנתח-משקיף של החברה הישראלית וצבאה. בכל אחד מנאומיו או ראיונותיו ידעו הפרשנים הישראלים כי קיים פרק מיוחד שמיועד "להם", כלומר לציבור הישראלי, בדיוק כפי שידעו מנהיגי ערב והנהגה הלבנונית להמתין לחלק "שלהם".

התבנית היתה כמעט קבועה: סקירה צבאית של יום (או ימי) הקרבות, דברי עידוד ללוחמים ולאזרחים, ביקורת על מנהיגי מדינות ערב, ודיבור ישיר או עקיף עם הציבור הישראלי. דומה כי לא היתה מלחמה בזמן המודרני אשר זכתה לדברור מסודר כליכך מפיו של בעל העניין עצמו, עמוס בעובדות, בפרשנות ובניחותה, ובערך מוסף כפול: הדברור עצמו היה נושא לפרשנות בהיותו "חדשות", ובעל משמעות אופרטיבית לשעות או לימי הלחימה הבאים.

לאחר שטבע את המונח הגיאו-טקטי "חיפה, מא בעד חיפה, ומא בעד חיפה", הבינו הוא ואנשיו שזה ביטוי שנקלט היטב בישראל ואפשר לעשות בו מיד שימוש במלחמה הפסיכולוגית

"תופעת נסראללה" התקשורתית לא היתה יכולה להתקיים במתכונתה זו במלחמה הנוכחית ללא הבנייתה במשך שנים בכלי התקשורת הישראליים. נסראללה קנה לעצמו שם של איש אמין, שלדבריו יש השלכה עליונה על חייהם של מאות אלפי אזרחים ישראלים ועל מדינת ישראל כולה. בעיני רבים הוא נחשב, בצדק, לאיש אשר סילק את צה"ל מלבנון, ויצר את מערך ההרתעה האדיר שאין כמותו בשום מדינה ערבית שגובלת עם ישראל. בקיצור, ראש מדינה, אשר בפעם הראשונה שובר מוסכמה מושרשת בקרב התקשורת הישראלית והציבור הישראלי: מנהיג ערבי שאינו מתרברב, אינו משקר, מדויק וראוי לכן לאמון, עד כי הבהיל אפילו את מנכ"ל רשות השידור שהורה לסגן את נאומיו של נסראללה כאילו היו נשק של

ממש. הדימוי הזה לא נסתר מעיניו של נסראללה, אשר באחת מהופעותיו אף ציין שהישראלים מאמינים לו יותר מאשר למנהיגיהם.

• • •

הטרח שטרח נסראללה לחדר את דימויו בעיני ישראלים אינה מנותקת מן המאמץ שעשה כדי להכיר את החברה הישראלית ולהבין את התנהגותה, התנהגות שתואר בעבר כחבילה של קורי עכביש. את ההיכרות עשה בין היתר באמצעות תרגומי מאמרים מעיתונים ישראליים, ציטוט ישיר של עיתונאים ידועים באתר הבית של חזבאללה, והקרנה ברשת "אלמנאר" של חזבאללה חלקים ממהדורות חדשות ששודרו בישראל, לעתים תוך כדי שידורן. בכל אחת משבע הופעותיו (במסיבות עיתונאים ובראיונות), שש מהן במהלך המלחמה ואחת אחריה, גילה נסראללה בקיאות רבה לא רק בהלך-הרוח בחברה הישראלית, בקשיי האזרחים, בהחלטות הפוליטיות והצבאיות שאינן בעלות אופי טקטי ישיר, כמו מינויו של האלוף משה קפלינסקי מעל לראשו של אלוף פיקוד הצפון אודי אדם, אלא גם באופן שבו נשמעים דבריו בציבור. "אתם הרי יודעים שכאשר אנחנו אומרים משהו אנחנו מתכוונים לכך", אמר באחת מהופעותיו הראשונות, ומיד צירף לכך גם מעשה כאשר כמעט בשידור חי פגע בספינת הטילים "חנית". במופע אחר הוא הסביר לציבור בישראל איזו צרה ממיטה עליו הנהגתו הטירונית – אהוד אולמרט, עמיר פרץ ודן חלוץ. תגובותיו על דבריהם של דוברים ישראלים היו מיידיות, וכאשר דווח בישראל על השמדת כחמישים אחוזים מיכולתו הצבאית הוא פנה לציבור בישראל לדרוש מהנהגתו להראות לו את צילומי הפגיעות. הפנייה פעלה: צה"ל החל להציג גם צילומים, שלא לגמרי שכנעו.

לאחר שטבע את המונח הגיאו-טקטי "חיפה,

צילום: רויטרס

פנימיות בישראל... ובמיוחד אלה שנוגעות לשלב שאחרי המלחמה, לדמותו של הצבא בישות הציונית ומניסיון להשיג הצלחות". בכך הפך נסראללה את עצמו לצד בוויכוח הישראלי.

טקטיקה כזו היא תוצאה של הכרה כמעט אינטימית של החברה הישראלית, כזאת שחסרה לגורמים הצבאיים הישראליים שעסוקים בעיקר בניחות התנועות הצבאיות, או בהתחמשותו של חובאללה, אבל מזניחים את ניתוחה של החברה במדינות ערב. ■

ד"ר צבי בראל הוא הפרשן לענייני המזרח התיכון של "הארץ"

באזרחים ערבים. הוא מיהר, לכן, להתנצל בפני הנפגעים בנצרת, אחר-כך הוסיף התנצלות גם לאזרחי חיפה הערבים והציע להם לנטוש את עירם לתקופת המלחמה. הדברים למעשה כווננו יותר לציבור היהודי מאשר לאוכלוסייה הערבית, אחרי שנסראללה הבין שהחלה תנועת נטישה מצפון המדינה ושימוש בטקטיקת האזהרה והאיום של צה"ל יכול לעבוד גם בכיוון השני. כך גם המעקב השוטף, הצמוד, אחר הוויכוח בישראל בשאלת המערכה הקרקעית, עוד לפני שהסתיימה המלחמה, סייע לנסראללה להבהיר לקהל צופיו בלבנון ובישראל כי למעשה המלחמה הסתיימה אבל "המשך פעולות הלחימה נובע מבעיות

מא בעד חיפה, ומא בעד בעד חיפה" (חיפה, מעבר לחיפה, ומעבר מעבר לחיפה), הוא ואנשיו, שעוקבים באדיקות אחרי התקשורת הישראלית, הבינו שהביטוי נקלט היטב בישראל ואפשר מיד לעשות בו שימוש במלחמה פסיכולוגית. וכך, כאשר בישר נסראללה שהגיע שלב ההתקפה על האזור ש"מעבר לחיפה", הוא לא היה צריך עוד להבהיר במה מדובר. במידה רבה היתה אפילו מידה של "אכזבה" מכך שמעבר לחיפה, לפחות בפעם הראשונה, לא היה יותר מאשר עפולה.

נסראללה גם הבין מיד כי הציבור והפוליטיקאים הישראליים עשויים להפיק הון תקשורתי מן הפגיעה

היינו אורחים מזדמנים

אלכס ליבק

חוקרת הצילום סוזן זונטג כותבת בספרה "להתבונן בסבלם של אחרים" (הוצאת מודן, 2003): "רוב האנשים לא יטילו ספק בהסברי ממשלותיהם לגבי העילה לפתוח במלחמה או להמשיכה. נדרשות נסיבות מיוחדות ביותר כדי שמלחמה תהפוך לבלתי פופולרית בעליל. כאשר דבר זה קורה, החומר שנאסף עליידי צלמים ועשוי להיחשב בעיניהם כחושף את פניו האמיתיות של הסכסוך, הוא בעל חשיבות רבה". בהמשך היא כותבת: "בעבר, בדרך-כלל, באופן מסורתי הצלמים תיארו באור חיובי את הלוחמים ואת הסיפוק הצפוי להם מתחילת המלחמה ובמהלכה. אילו היה הדבר תלוי בממשלות, היו צלמי העיתונות מעלים על נס את קורבן הלוחמים גם היום".

דברי זונטג מקבלים משמעות אקטואלית כשאנו מתבוננים בתצלומי "מלחמת לבנון השנייה". אין ספק שרוב צלמי העיתונות הישראלים, כמו מערכות העיתונים שבהן הם עובדים, אינם צריכים את

עירודרה של הממשלה כדי לתמוך בעמדתה. לפחות כך היה בתחילת המלחמה. התצלומים, רובם ככולם, שיקפו והעבירו מסר של תמיכה במדיניות הרשמית של ישראל. כעבור זמן, עם גילוי פניה האמיתיים של המלחמה, גם אם לא שינו הצלמים את עמדתם כלפי צדקתה של הממשלה, הפכו התצלומים קשים יותר ויותר וביקורתיים.

ג'ון להיקארה מספר שלצורך עבודתו כעיתונאי נסע לא פעם לאזורי קרבות. לעומת האנשים הגרים ונלחמים באזורים מוכי הסבל האלה, הוא הגדיר את עצמו כ"תייר מלחמה", צופה, לא משתתף, היכול לצאת מהאזור בכל רגע ולחזור לשגרת חייו. במידה מסוימת גם אנחנו, הצלמים, היינו אורחים מזדמנים במלחמה הזאת. נכון שכמה חרוצים מבינינו בחרו להישאר באזור הצפון במשך כל הזמן, לא היו אורחים לרגע, בעיקר בגלל ההפגזה הכבדה על היישובים. אבל לאזורי הקרבות הצלמים לא נכנסו. תמו ימי ההוד של צלמים אפופי תהילה כמו רוברט קאפה, דון מקלו או ג'יימס נקטווי, ואפילו צלמים ישראלים כמיכה ברעם ושלמה ערד במלחמות קודמות שלנו.

כשרובר צה"ל אפשר סוף-סוף להיכנס לאזור הקרב (תוך הערמת קשיים רבים), הגישה היתה ממדרת, הגיחות קצרות, וכתוצאה מכך התמונות לא סיפרו דבר על המלחמה עצמה.

תצלומי המלחמה הזאת נחלקים לשלוש קטיגוריות: תצלומי החיילים, תצלומי העורף המופצץ, הסובל, ותצלומי ההרס בלבנון שצומצמו בעיתונות הישראלית במכוון ובמחשבה תחילה. כל מי שטרח ופנה לעיין בעיתוני חוץ ראה מראות שונים לחלוטין, מוזעזעים. גליונות שלמים, בייחוד עיתוני הערב שלנו, בחרו להתעלם לחלוטין מהמתרחש בקרב האוכלוסייה האזרחית בלבנון, והרגישו בעיקר את הנזק שנגרם לעורף אצלנו. נשאלת השאלה: אם אנחנו כליך בסדר, אז למה להסתיר?

התצלומים שהתפרסמו בעיתונות הישראלית הכתובה ותאמים את התיזה שמציגה זונטג. תחילתם הירואית וסופם סבל, יגון ושכול. תצלומי החיילים מתחילת המלחמה מראים אותם מחייכים, הרבה תצלומי תקריב של חיילים "מתקשטים"

תמונות הראש - מרבדי הפנים הצעירות של החללים במלחמה הזו, שניבטות אלינו מעל העמודים הראשיים של העיתונים - הן אולי החזקות בתמונות המלחמה

ואולי גם בונים את התשתית להתבוננות נוספת במציאות - והרי זה תפקיד התצלום מלכתחילה. אם במלחמה זו נזרעו ראשוני הספקות בכוחנו המוחלט - הרי שהצילומים תרמו לכך. איזו הוכחה טובה יש לכך שקצינים בצה"ל מכים צלם עיתונות? ("הארץ", 16.8.06). בני ציפר ("הארץ", 28.7.06) כתב: "וכי לא נבראה הכתיבה כדי לפטור את האדם מן הכבילות אל התמונות... אלימות הערשות היא סוג של חזרה לעידן האי-צביליזציה... השלום יבוא, אם בכלל, רק כאשר יהפכו החרבות הוויואליות של הטלוויזיה בחזרה לעטים והחניתות הערשותיות השחורות לעפרונות פשוטים".

צר לי, ציפר. אין לי ספק, וגם אתה תסכים, שאין עט, ולו גם בידי המוכשר שבכותבים, שיוכל להתמודד עם "תמונות הראש" - מרבדי הפנים הצעירות של החללים במלחמה הזו, שניבטות אלינו מעל העמודים הראשיים של העיתונים. אלה הם אולי החזקים שבתצלומי המלחמה.

אלכס ליבק הוא חתן פרס ישראל לצילום

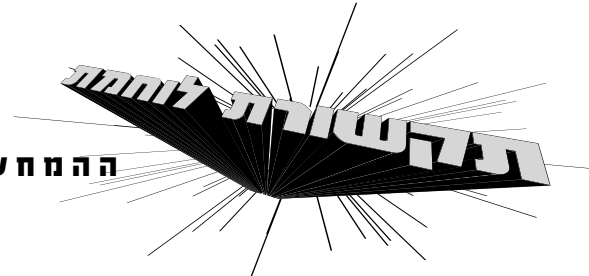
כמה להציג לא נמצא, כי ניצחון אין. אירונית היא העובדה שהאייקון המצולם הבולט ביותר בעיני רבים היה תצלום הקצין השוכב באלונקה בדרכו לבית החולים רמב"ם, מפרפר בין חיים למוות, אבל כיאות לחיילי ישראל, מסמל V באצבעותיו. ניצחון פירוס. בהיסטוריה של הצילום נדירים תצלומים יחידים שמשנים את דעת הציבור. תצלומים בדרך-כלל משכנעים את המשוכנעים. דוגמה טובה לכך במלחמה הזאת הם צילומי הזוועה של האסון בכפר-קאנא. אם התצלומים האלה היו אמורים לזעזע ולמתן במעט את הלהוטים למלחמה - התוצאה היתה הפוכה. לאחר הזוועה הראשוני הזדרזו אותם מכפשי "תקשורת עוינת", מתוך סתירה פנימית, להשתמש בתקשורת, ובעיקר באינטרנט, כדי לספק "הוכחות" המצביעות, לטענתם, על כך שכמה מהתצלומים זויפו במתכוון על-ידי ערבים (כצפוי).

ובכל זאת, גם אם אין תצלום יחיד שמשפיע במיוחד ורישום נשאר לאורך זמן, אין ספק שהתצלומים המצטברים של השכול, המוות וההרס מערערים אט-אט את האמונה השלמה שבכוח נצח,

בצבעי מלחמה, סוללות תותחים אפופות אבק ואור המדומים, אפילו חיילים על אלפקות, כאילו מדובר בארץ אקזוטית רחוקה, מעין תצלומי "נשיונל ג'יאוגרפיק" - מלחמה אסתטית, סטרילית. "מעריב" אפילו פרסם בעמוד השער תצלום של חיילים ישראלים מניפים דגל ישראל על מוצב כרום, שנכבש מחדש, תצלום פסבדו-הירואי המעורר אסוציאציה שחוקה לתצלום קלאסי אחר ממלחמה אחרת - הנפת דגל ארה"ב (אלא מה) באיוג'ימה במלחמת העולם השנייה.

כשתמונת המלחמה בלבנון החלה להתבהר, או יותר נכון להתקדר, גם התצלומים שהופיעו בעיתונים השתנו בתכלית: חיילים עייפים, חיילים פצועים, הרוגינו מוטלים מכוסים בשמיכות צבאיות למרגלות פסל תל-חי, לוויית יומיומיות, ושוב ההרס הרב בקריית-שמונה ובחיפה. זה הדבר שאליו כיוונה זונטג כשכתבה על חשיפת פניו האמיתיות של הסכסוך. מלחמה, ככל שתהיה צודקת (אם יש דבר כזה בכלל), היא מוות ושכול וסבל והרס.

תצלום "ניצחון" שהעיתונות הישראלית כה

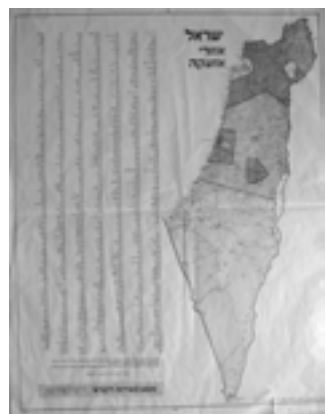
ההמחשות החזותיות

המפות הרשמיות לא ניסו אפילו להיות אמצעי מועיל להעברת מסרים ומידע, אלא נטו להיות אימגיים סמליים, ולא אחת מתלהמים, במאמץ לשיווק המלחמה

אנחנו במפה

לאורך כל ימי סיקור הלחימה בתקשורת הישראלית, כמעט שלא נוצלו האפשרויות הגלומות במפות לבחינת אופציות, אלטרנטיבות ותרחישים עתידיים (הן ברמה הצבאית והן ברמה המדינית). השימוש במפות נותר פשטני, נגרר ומתלהם

רוני צירינסקי

מפת האזורים, דובר צה"ל, מלחמת המפרץ, 1990

מפת האזורים, דובר צה"ל, מלחמת המפרץ, 2003

פוליטי, המשתנה בהתאם להעדפות תרבותיות, למדיום הרפרונטציה, לבחירות השרטט, לקהל היעד ולמטרות שלשמן שורטטה המפה. את המפות שליוו את המלחמה בתקשורת יש להבין, לכן, כחלק בלתי נפרד מהאתוס המלחמתי הישראלי, ממפת התקשורת עצמה ומשינויים גלובליים במפת הכרטוגרפיה העולמית.

ככלל, אין ספק שהמלחמה נפתחה בסערת מפות של ממש. השימוש במפות כמדיום תקשורתי התאים היטב לכיסוי התרחשויות על פני שטח רחב, ובעיקר לסיקור מלחמת טילים. מלחמת טילים, ומלחמת ההפצצות האוויריות כהמשכה הישיר, נוטה לשרר – לפחות עד כניסת צוותי תקשורת אל אזורי הפגיעה ותחילת סיקור הזוועות – תחושה של ריחוק טכנולוגי והפשטה מדעית. מלחמת טילים היא, מעצם הגדרתה, טלמלחמה – מלחמה ממרחק, מלחמה "קרה", "כירורגית", "מונחת", "מתוחכמת" – המתאימה היטב לעולם השלטירחוק, העכבר, הג'יסיטיק והסימולציות הממוחשבות. הגיאומטריה הרציונלית של המפות הלמה את הניכור התקשורתי הזה: הנה, פה פגיעה, שם פגיעה, וגם פה,

על שרטוטה של המפה (טריטוריה, גבולות, טופוגרפיה ושליטה, עצם הזכות להגדיר אובייקטים גיאוגרפיים). משום כך שזורה היתה תמיד ההיסטוריה של הכרטוגרפיה בזו של קונפליקטים צבאיים: ידע הוא כוח, וידע כרטוגרפי הוא גם כלי־נשק רבי־עוצמה וגם מטרתה האולטימטיבית של המלחמה. במלחמות בנות זמננו, שבהן משחקת תקשורת ההמונים תפקיד מפתח, אך טבעי הוא למצוא מפות כחלק אימננטי מן הדיווח.

חסן נטאללה כנחש המכיש את בירות מפת פרופגנדה בכרוזים שפיור צה"ל בלבנון

אולם מפות, הרף האמון האינסטינקטיבי שאנו נוטים לתת בהן, אינן תיאור ריאליסטי ומדויק של המציאות, אלא אמצעי נוסף של רפרונטציה ושכנוע. מפות הן תמיד מוצר אמנותי־עיצובי, ובהכרח גם

מפת תירות ללבנון של חברת התעופה MES לתצורה באתר eBay, 30.7.2006

אחד האלמנטים הבולטים בסיקור התקשורתי של המלחמה בלבנון – באינטרנט, בטלוויזיה, בעיתונות המודרסט ואפילו ברדיו – היה, מיד עם תחילתה, התפרצותן אל השיח של מפות ממינים שונים ומגוונים. מהרגע שבו החלו המצביאים לרכון על המפות, הן נפרשו לרווחה גם באוגדות התקשורת. כשלעצמה, תופעה זו אינה מפתיעה. מלחמות הן פעילות כרטוגרפית מובהקת: מאבק

48 שעות של לחימה, "מעריב", 16.7.2006

נדמה כי הבחירה במלה "תדרוך" לא היתה מקרית, וכי מטרתה היתה לנסות לקרב את הצופה אל שדה הקרב, להפוך אותו לצופה-משתתף, ליצור לכידות חברתית ולחזק את הזדהותו עם מטרות הלחימה באמצעות יצירת אווירה של שקיפות ופתיחות, בעזרת הכנסתם, לכאורה, של כל אזרחית ואזרח אל מעמקי בור הפיקוד בקריה, אל תוך אסיפת בעלי המניית של המדינה כולה, אל שדה הקרב של דמוקרטיה טכנולוגית ישירה. הנכונות, לכאורה, להתחלק במידע ובאחריות, לגלות את השיקולים כולם ולחשוף את החומרים הצבאיים הרגישים ביותר נועדה כנראה להוכיח, כחלק מהשיווק המלחמתי, את הצלחות הלחימה, ולחזק את התחושה של "מלחמת אינ-ברירה": הנה המידע כולו, שפטו בעצמכם, ודאי תסכימו, לטוב ולרע – אין דרך אחרת. למפת לבנון שהוצבה ליד מצגת ה-Powerpoint וסרטי התקיפה שצולמו ממטוסי קרב ומזל"טים ("תקיפת משגרים", "תקיפת מיפקדת מחבלים

שר הביטחון עמיר פרץ ואלוף פיקוד צפון אודי אדם מתבוננים במפה, "מעריב", 21.7.2006

בערב יום ראשון, ה-16.7, נתן מפקד חיל האוויר, האלוף אליעזר שקדי, "תדרוך" לעם בישראל, ששודר בשידור ישיר בערוצים 10 ו-11 (בלוויית מפה והכיתוב: "תדרוך מפקד חיל-האוויר"). ההתכנסות של עיתונאים ודובר-מרוויין לא נקראה הפעם בשמה הרגיל "מסיבת עיתונאים".

הרשמיות אפילו לא ניסו להיות אמצעי מועיל להעברת מסרים ומידע, אלא נטו להיות אימג'ים סמליים, ולא אחת מתלהמים, במאמץ לשיווק המלחמה. כחלק מהמאמץ המלחמתי הפיצה לשכת העיתונות הממשלתית תצלומים רבים של פוליטיקאים ומפקדים על רקע מפות. כך, למשל, הצטלם ראש הממשלה בביקורו בחיפה (23.7) עם ראש העיר ומפתה, ושר הביטחון צולם בביקורו בפיקוד צפון (20.7) בלוויית אלוף הפיקוד ומפת לוויין (וגם עשרה ימים מאוחר יותר, בעת נאומו בשידור ישיר בפני קציני פיקוד צפון, הוצבו ברקע מפות). המרכז למיפוי ישראל, יחידה אזרחית הכפופה לשר הבינוי והשיכון, הפיצה לאחר הפצצת שדה התעופה בכיירות תצלום לוויין של השדה ברזולוציה גבוהה. דובר צה"ל המשיך כל העת לספק מפות של יעדים שנפגעו בלוויית סרטוני ההפצצות (אתרי אינטרנט, ביניהם "תפוז" ו"פליקס", הציגו את גלריית הסרטונים במלואה).

וגם שם – רשת טופוגרפית צפופה של הפצצות. אולם הופעתה המחודשת של מלחמת טילים עם אויב חיצוני יצרה מיד גם מרכיב חזק של נוסטלגיה כרטוגרפית; כמיהה אל התקדים הישן והטוב של "מפת האזורים" ממלחמת המפרץ הראשונה (1990) ופיתוחה הסבוך, והלא מוצלח, במלחמת המפרץ השנייה (2003). המפה של 1990 – מפת ארץ-ישראל השלמה שחולקה לשישה אזורים נפילות אפשריים – היתה, אף שניתן בהחלט לגחך אותה, מרכיב חשוב בהרגשת הביטחון הלאומי באותם ימים. המדינה כולה התלכדה סביב ההתבוננות במפה שנתלתה בחדרים האטומים, והיציאה מהם התבצעה בצורה מדורגת על-פי נפילות הטילים הבודדות והערך ("תושבי אזור ו' יכולים לצאת"). השרטוט הקפדני של המפה ב-1990, לאורך חודשי ההכנה, עמד בניגוד חריף לספונטניות האינטואיטיבית והמזדמנת שבה פרצה המלחמה השנייה בלבנון. הפעם המפות

בביירות, "תקיפת מכ"מי חוף" היה תפקיד חשוב באסטרטגיה הדוברותית הזו. בדומה, הקליפ ששוחרר מהפשיטה המשותפת של הסיירות שלדג ומטכ"ל בבעלבק נפתח במפה שעליה אנימציה של שני מסוקים ממריאים משטח ישראל אל עומק לבנון. עם נחיתת המסוקים התחלפה המפה בסרטון ויריאו שצולם בזמן אמת מהאוויר והראה את הלוחמים פורקים ציוד מן המטוס ומתפרשים בשטח. השלב הבא היה קטע סרט שצולם על-ידי הלוחמים בשטח עצמו. כך נוצר שילוב לא רק בין כוחות שונים, אלא בין סוגי מדיה ותיעוד מגוונים ובין הפרספקטיבות המרחביות של כל אחד מהכוחות.

בקרוב הצופים: הנה, לחיצה על השלט – ועוד מטרה ננעלת, חיוג טלפוני – ועוד טיל גורה, sms – ועוד נווט נולד. שנית, ניכר שלזליגה של טכנולוגיות תקשורת צבאיות אל השוק האזרחי היה מקום חשוב בהכנת הקרקע לחשיפת המידע האינטנסיבי. טכנולוגיית GPS לניווט לווייני נכנסת בהדרגה לכל מכונות, "מפות נעות" הן כבר מזמן לא נחלתם הבלעדית של כלי טיס, מפות לווייני ואוויר נגישות היום מכל מחשב כף יד, קסדות משוכללות המשחררות ירי במבט ניתן למצוא במשחקי סימולציה ממוחשבת, וגרפיקה כרטוגרפית משוכללת היא חלק בלתי נפרד מכל דיווח טלוויזיוני

אל חופי לבנון, חץ מהחוף הלבנוני אל הסטי"ל הישראלי, צילומי מטוסים ישראליים כחצים הפוגעים במטרה, חצים ממטרות שהופגזו היישר אל צילומי ההרס שמוקמו בשוליים (בלווייט זמן הפגיעה ותיאור קצר). היתה זו מפה שנרקמה מהצטלבות של טילים, משתי וערב בליסטי שהציערצף של דם, סנסציות, פלישות, תנועות, מעופים ומעברים מהירים בין הבוקים: הבוקי הפצצות, הבוקי מצלמות, מבוקי חדשות. כפרפרזה על ויליאם רנדולף הירס: אתם תספקו את המלחמה, אני אספק את המפה.

המפה שהציע "ידיעות אחרונות" באותו יום פורמטיבי – מפה שחזרה בשינויי מטרות ופגיעות לאורך ימי הלחימה – נצבעה גם היא בצבעי ירוק-חום הסוואתי: קטנה יותר (כשני שלישים מעמ' 3), סולידית יותר, מדויקת יותר מבחינה גיאוגרפית, וללא חצים וסימני פיצוץ מוגדלים. הצילום שנשתל בירכתי המפה ("ביירות הנוערת, אתמול") היה של ענן שחור, לא של הריסות ונפגעים. ליד ביירות נשתלה סכימה נוספת, של העיר עצמה, שהביאה מידע נוסף ויצרה דיפרנציאציה בין מוקדי הפגיעות בדרום העיר לאלו שבצפונה.

"סוף שבוע של אש", תרשים: רותם יוגב, "ידיעות אחרונות", 16.7.2006

את הפער בסנסציוניות הכרטוגרפית שנוצר בינו ובין "מעריב" בראי שית המלחמה ניסה "ידיעות אחרונות" לסגור בעזרת מפה של הניסיון הצבאי לתפוס שטחים נוספים לקראת סיומה: מפה של מבצע הנחתת הכוחות בעומק לבנון, מעט לפני כניסתה לתוקף של הפסקת האש. המבצע, שתואר כמבצע הנחתת הגדול ביותר מאז מלחמת יום-הכיפורים, זכה למפת ענק שהשתרעה על פני שני עמודי האמצע

סגור של מרכז השליטה והפיקוח על הרמזורים בעיריית חיפה. לא אחת, כשנשמעה אעוקה או רוח על נפילת טילים בחיפה, שידר הערוץ ישירות מהמצלמות העירוניות המפוזרות דרך קבע ברחובותיה של העיר, כאשר התמונה מקפצת אוטומטית, מדי כמה שניות, לרחוב אחר. כך נוצרה מעין סריקה טלוויזיונית חיה של מפת העיר. איכות התמונה שסיפק המוקד העירוני, בשחור-לבן, לא היתה אמנם גבוהה, אולם דווקא תמונה שכזו העצימה את תחושת האותנטיות של המציאות הבטחונית.

גם שלושת העיתונים הגדולים ביססו את הדיון סביב "המפה", ואסטרטגיות המיתוג העצמי שלהם בלטו במפות המלחמה שהם שירטטו. המפות של "מעריב" היו המתלהמות מכולן; מפות נוטפות אדרנלין וטסטוסטרון. לכותרת "סימני שבריה בלבנון" שבחר העיתון באופטימיות לאחר יומיים בלבד של לחימה צורפה מפת ענק, שנפרשה לרוחב עמודים 4-5, שכותרתה "48 שעות של לחימה". היה זה עיבוד מחשב אקספרסיבי, צהוב וסנסציוני, שנוצר ממשטחי צבע רחבים שבאו על חשבון הדיוק הקווי (ישראל ולבנון בצבעי הסוואה – חום כהה ובהיר בהתאמה – החרמון ככתם לבן, הכינרת כמעין ירוק). משיכות הקו המסמן את הגבול בין ישראל ללבנון נעשו במהירות וביד בוטחת, שאינה טורחת לדרת לפרטים, והדגישו את ההתלקחות המהירה. הגבול, שסומן כקו שחור, עבה וברור – גבול חרימשמעי שנפרץ והולל – עבר תהליכים כרטוגרפיים המוכרים בספרות המקצועית כפישוט (simplification), החלקה (smoothing), והיטמעות (dissolution) – מניפולציות גיאומטריות שהרחיקו אותו עד מאוד מהמציאות הגיאוגרפית (אצבע הגליל, למשל, כמעט שנקטעה). תהליך דומה עבר גם כביש ביירות-דמשק. המקרא הסימבולי של המפה הצטמצם לפריט אחד בלבד: כוכבי פיצוץ כתומים, בגודל המשקף קנה-מידה עצום, שנורעו בצפיפות על המפה וסימנו הן את הנקודות שהופגזו בצד הישראלי (כיתוב כחול) והן את המטרות שהופצצו בצד הלבנוני (כיתוב אדום). במפה של "מעריב" לא היה כל ספק: השטח כולו נוער. המפה התמלאה ערב רב של חצים מתעופפים: חצים מלבנון לישראל, חצים מספינות ישראליות

מפת לוויין של שדה התעופה של ביירות, המרכז לניפווי ישראל, 26.7.2006

על מזג האוויר. הדיווחים המפורטים בלווייט מונחים מעולם הטכנולוגיה הכרטוגרפית לא היו, לכן, זרים ויוצאי דופן. הם היו כמעט פיתוח טבעי של החיים האזרחיים, המשכה של האזרחות באמצעים אחרים. ואכן, אם במלחמות קודמות הטכנולוגיות הללו נדמו כהתממשותה של אוטופיה בדיונית, הרי שהפעם הן היו כמעט בנאליות ותרמו, בסופו של דבר, לתחושה של תשישות וחמיצות טכנולוגית: שום טכנולוגיה מרחבית חדשה ומפתיעה לא נחשפה, והטכנולוגיות המוכרות לא הספיקו כדי להכריע את המערכה. חידוש כרטוגרפי מעניין בסיקור הטלוויזיוני של המלחמה היה התחברותו של ערוץ 2 אל רשת המצלמות במעגל

השילוב בין היחידות הרבות וסוגי המדיה השונים התנקז אל המפה, אל היכולת להתגבר עליה – לפעול, לתעד ולראות גם הרחק מהגבול ומהבית. הבחירה באסטרטגיה תקשורתית אקסהיביציוניסטית זו של שיתוף הציבור ופרישת המפות בפרהסיה היתה גם תולדה של שני תהליכים תקשורתיים בולטים של השנים האחרונות. ראשית, אין ספק שלפופולריות הרבה של תוכניות הריאליטי ולנטייה לשתף צופים בהכרעות טלוויזיוניות היה תפקיד חשוב בהחלטה לחשוף מספר כזה של קליפים התקפיים. כדי להשיג דעת קהל חיובית ורייטינג מלחמתי סביר, היה צורך להפגין ביצועים מרשימים וליצור תחושה של שותפות

מפת "לחימה בצפון, היום ה-21", מעריב, 2.8.2006

בתקשורת הישראלית, כמעט שלא נוצלו האפשרויות הגלומות במפות לבחינת אופציות, אלטרנטיבות ותרשישים עתידיים (הן ברמה הצבאית והן ברמה המדינית). השימוש במפות נותר פשוט, נגרר ומתלהם. אין פלא אפוא שראשיתו של שלב החיפוש אחר פתרונות מדיניים התגלתה כסבוכה הרבה יותר מבחינה כרטוגרפית. בשלב זה חזרה לפתע ההיסטוריה אל קרמת הבמה, האבק נוער ממפות אספנות עתיקות, ואל פני השטח התקשורתיים עלו מפות שנגנוו בארכיונים.

לנוכח התסבוכת הכרטוגרפית החדשה, שהלכה והעצימה, ניתן היה להתנחם, כתמיד, בצרכנות וירטואלית, ולנסות לרכוש באתר המכירות eBay התרפקויות נוסטלגיות על העבר במחירי מבצע: "מפת תיירות ללבנון" של חברת התעופה MES וכול של קק"ל מ-1936, שנת המאורעות, עם מפת ארץ-ישראל בכלי-לבן; עוד לא לגמרי מוגדרת, פתוחה אל העולם, ללא גבולות של ממש, עם חיפה, תל-אביב וירושלים מביטות, אופטימיות, אל העתיד.

בול של קק"ל, 1936, למכירה באתר eBay, 30.7.2006

רוני צירינסקי הוא חוקר תקשורת וכרטוגרפיה בתוכנית לימודי מדע, אמנות ותקשורת באוניברסיטת הרווארד

טלוויזיוני בתוך המפה הגועשת, ד"שים מצולמים מהחיילים בשטח. המפה הפכה לטלוויזיה כפולה, והמהלך הכרטוגרפי הושלם: כדי שהעורך הישראלי, שנאלץ ללבוש מדי הסוואה, יוכל להישאר שליו – לבנון הפכה למרקע לפעילות צה"לית.

גורל השטח שהוקצה למפות השתנה בהתאם לתחושת ההצלחה בשטח: ההסתערות הראשונה של חיל האוויר לוותה במפות ענק מפורטות; בימים הראשונים לכניסה הקרקעית נעלמו המפות כמעט לחלוטין והוחלפו בעדויות מהשטח, בקולות הפצועים ובסיפורי הגבורה; הפגיעה באזרחים בכפרקאנא, שוב מהאוויר, הביאה איתה מפות זעירות, כמעט בלתי נראות, של "מקום התקיפה" ("ידיעות אחרונות", עמ' 4) ו"מקום האירוע" ("מעריב", עמ' 5); גיוס המילואים והכניסה המסיבית של כוחות הקרקע הביאו שוב להגדלת המפות והוסיפו להן חצים שסימנו את כיווני הכניסה וסמלי החטיבות הלוחמות ("מעריב", 2.8.2006). עתה נוספו גם מפות תלת-ממדיות שדימו את הקרבות – שהפכו בינתיים ללוחמת פנים אל פנים בשטח בנוי – בעזרת תוכנות ארכיטקטוניות ותואמות (3D) וצילומים בעזרת אמצעי ראיית לילה שנשתלו בתוכן ("מעריב", 3.8.2006). אליהן נוספו גם צילומים של מפות אותנטיות, שהיו בשימוש בשטח עצמו: תמונות של חיילי מילואים רוכנים על מפות מנוילנות באישון לילה, לפני הכניסה ללבנון, ומתכננים את מהלכי הלחימה הבאים (8.8.2006, "ידיעות אחרונות", עמ' 3-2; "מעריב", עמ' 8-9).

במשך כל ימי סיקור הלחימה

בשירותי הגרפיקה של סטודיוארטישוק והביא מפה בטכנולוגיית פלאש של "טווחי שיגור רקטות מררם לבנון": בצד המפה הובאה סקאלה עולה של גוני אדום, שייצגה טווחי שיגור מ-25 ק"מ עד 200 ק"מ. לחיזה על הצבעים השונים שלחה מעגלים ברדיוסים מתארכים להמחשת אפשרויות הפגיעה של הטילים השונים. מפה דומה, ללא טכנולוגיה אינטראקטיבית, חזרה גם באתר הפרשנויות בעל האוריינטציה הבטחונית Omedia: מדינת ישראל חולקה לרצועות מדויקות בהתאם לאיום טווחי הטילים השונים שבידי החזבאללה: כל טיל והצבע שלו, כל טיל וההסלמה שאיתו (תחושת האחריות, השאיפה לדיוק מקצועי והכרטוגרפיה של הסיכונים האקטואליים חייבו גם את הפרדתו של ים המלח לשתי ימות נפרדות).

מפת "האיום הארטיילי של החזבאללה", אתר האינטרנט Omedia, 5.8.2006

מפת "זירת הנפילות" של האתר nrg ("מעריב") ציינה את הפגיעות במשך ימי המלחמה במפה צבעונית, זוהרת ובורקת, מפה שכמו הושאלה מסרט הנפשה או זירה קרקסית: שטח מדינת ישראל – העורף שהיה לחזית – נצבע במדי הסוואה מנומרים, השכנות הערביות נמשחו באפור חדגוני וקבוע, והים התיכון – בגוונים בוהקים של כחול. היישובים שנפגעו סומנו במדורות של צהוב ואדום – מעין הילולה עליזה במירון. לבנון נשארה שטח אפור, ריק ומשמים גם כאשר המפה תיארה פגיעות של צה"ל ביישוביה. רק כאשר נכנסו כוחות קרקעיים של צה"ל "הודלק" המרקע הטלוויזיוני האפור והפך מצע לסרטון שתיאר את הפעילות בשטח. במקביל שדרו בתוך ריבוע פנימי, מעין מסך

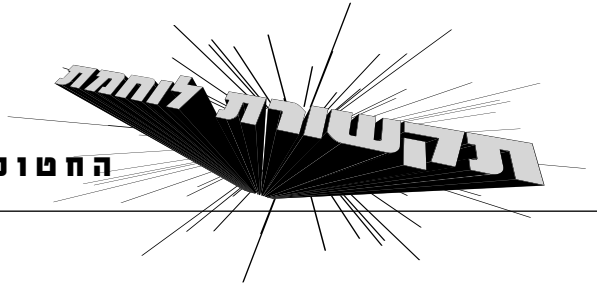
של העיתון (13.8.2006). למפה צורף סרגל קנה-מידה (סנטימטר במפה = קילומטר בשטח) ומקרא סימבולי פשוט של פעילויות צבאיות (מסוק = הגחת כוחות; דמויות שחורות = מחבלי חזבאללה). מפה כפולה זו – מעין פוסטר כרטוגרפי למוכרת מקיץ של לחימה הירוואית – סיכמה היטב את ההשפעה הלא מבוטלת של מדורי הספורט על ייצוג המלחמה בכלל ועל הייצוג הכרטיוגרפי שלה בפרט.

מפת hybrid: צילום לוויין, שרטוטים, צילומים, תוכניות. "אירועי היום ה-32", "הארץ", 13.8.2006

"הארץ" השתמש לאורך ימי הלחימה בטכניקת בן-הכלאיים (hybrid) המוכרת היטב לקוראיו המתוחכמים מ-GoogleMaps ואתרי מיפוי אחרים באינטרנט: שילוב בין תצלום לוויין (ממפרץ חיפה עד מפרץ ביירות) ובין מפה המשורטטת עליו (גבולות וכוכבי פיצוץ). ככל שהתקדמו ימי הלחימה, הושפע גם "הארץ" מהסחרחורת הכרטוגרפית ושיכלל את המידע הווזואלי בעזרת הוספה של צבעים, צילומים, כיתובים וחצים למפת הלוויין. תוספות אלו נטו להלאמת השטח הממופה ולהאנשה כרטוגרפית הולכת וגוברת של מהלכי הלחימה.

אתרי החדשות באינטרנט יכלו כבר להשתמש בטכניקות כרטוגרפיות אינטראקטיביות. "מפת הפגיעות" של האתר "וואלה" אפשרה להזיז את הסמן בין יישובים ישראליים שבהם נפלו טילים, תוך פתיחת חלון ובו נתונים מעודכנים על ההרס והנפגעים. גרסה מעודכנת של המפה הוצעה מדי יום, ולידה קישורים למפות הימים הקודמים – מעין אטלס נפילות הטילים של המלחמה. האתר "נענע" השתמש

הכל דיבורים

משפחות החטופים סברו כי חילופי מסרים באמצעות התקשורת עשויים לזרז את השבת הבנים הביתה; בפועל, עסקאות כאלו נעשות בחשאי

רן בנימיני

לקצין שיצא אל העיתונאים שהמתינו מחוץ לבי"תו של אהוד גולדווטר היתה מטרה ברורה: לחסום, גם פיסית, כל קשר בין הכתבים לבני המשפחה והחברים של אורי, חייל המילואים שנחטף יום קודם בגבול הצ'פון. הקצין הציג עצמו כאיש הקשר בין צה"ל למשפחת החטוף, והבהיר, בנימוס רב אך באופן חד-משמעי, כי משפחתו של גולדווטר ומכריו אינם מעוניינים להחליף מלה עם העיתונאים. הסיבה להסתגרות לא היתה רק ההלם שלאחר החטיפה הפתאומית: אחד החברים שיצא מהבית ידע לספר כי המשפחה חוששת שחובי אללה ישתמש בצילומים רגשניים של הקרובים כדי לשבור את רוחו של אהוד בשבי, אישם רחוק מביתו שבנהריה. הרי חסן נסראללה, יודע לדקלם כל תינוק ישראלי, הוא מומחה בשימוש בתקשורת לצרכיו, אשף בלוחמה פסיכולוגית.

הגישה המסתגרת השתנתה כעבור ימים מספר. בני המשפחות של שני החיילים, אורי גולדווטר ואלדרד

רגב, הבינו כי לעיתון יש שני צדדים: התקשורת היא כמעט האמצעי היחיד שיש להם ליצור קשר מידי עם מי שמחזיק בחטופים. בסדרה של הצהרות מחוץ לבית ובראיונות בכלי התקשורת הם ביקשו מחזבאללה לקבל אות חיים, אך באותה נשימה גם דיברו אל מקבלי ההחלטות בישראל, ודרשו מהממשלה תשובות ומידע על דרך הטיפול בהחזרת החיילים ארצה. כשנאשו, פנו למשפחת שליט, שבנה גלעד נחטף בסוף חודש יוני, שלושה שבועות קודם לכן, עליידי פעילי חמאס ברצועת עזה, ויחד נסעו לפריז כדי לנסות להשפיע על שלטונות צרפת ודעת הקהל שם להפעיל לחץ על חזבאללה וחמאס.

במצב של נתק והעדר משאומתן ישיר בין ישראל לחזבאללה ולחמאס, שימשו כלי התקשורת צינור מר-כזי להעברת מסרים בנוגע לשלושת החיילים החטופים. במקום דיבורים ותיווכים חשאיים (או נוסף להם), התנהל פינג-פונג של הצהרות תקשורתיות: ברוב המקרים לוחמה פסיכולוגית, פה ושם גם ניסיון להשיג פשרה. אמצעי התקשורת התקשו, בדרך-כלל, לזהות

את המניע. העיתונאים העבירו את המסרים מצד לצד בלי לדעת אם מדובר ברצון אמיתי או בדרך מתוחכמת של אחד הצדדים להפעיל לחץ על האויב.

זה משחק מטורף, אכזרי וציני, ולא פחות מכך – פומבי ומתוקשר. למרבה הצער, גם הפעם הכללים של המשחק הזה לא היו שונים, הכל היה צפוי. מהר מאוד נכנס כל צד לתפקידו: נסראללה והחוטפים מחמאס הציבו דרישות והפעילו לוחמה פסיכולוגית יעילה; מנהיגי ישראל, באמצעות כל מיקרופון מזדמן, השיבו בעיקר בשיגור אזהרות ואיומים אל עבר האויב ובהשמעת הבטחות להחזיר את החיילים; ומשפחות החטופים נאלצו להתרגל לאלמוניות שנעלמה, לשאלות המציינות קות ולתהייה מה במגע שלהן עם התקשורת יעזור להן ומה עלול להזיק. הן, אולי, סברו תחילה כי משאומתן דרך התקשורת יכול להחזיר את הבנים הביתה, אבל ישראל, חזבאללה וחמאס ידעו היטב שהכל דיבורים: את התכל'ס לא סוגרים בתקשורת. המשפחות הבינו את זה באיחור: "ציפינו שתעמדו על עקרון החזרת החיילים, קיבלנו מכם הבטחה שלא תתפשרו", הטח

בני רגב, אחיו של אלרד, בראש הממשלה ובשר הביט"ח, בלא מעט אכזבה, לאחר שהסכם הפסקת האש לא כלל את החזרת החטופים.

"משאיומתן בנושא כזה צריך להיות כמה שיותר רחוק מעין התקשורת", אומר עו"ד אורי סלונים, לשעבר יועץ בהתנדבות של שבעה שרי ביטחון לנושא שבויים ונעדרים. "התקשורת רק מפריעה; אין עליה שליטה, ובסוג כזה של משאיומתן צריך להיות במקסימום שליטה. אני יכול רק לקוות שבמקביל לכל הברברנות הפומבית מתנהל משאיומתן חשאי; שם כולם מדברים לעניין. בתקשורת המנהיגים מדברים גם לאלה שבחרו בהם, והעיתונות לא יודעת מה נכון ומה לא".

נסראללה רצה לחזק את מעמדו בלבנון ובעולם הערבי, ובמסיבת העיתונאים שכינס כמה שעות לאחר החטיפה – אירוע שהועבר בשידור חי בכל ערוצי התקשורת הישראליים – הוא נראה זחוח, מרוצה וקר רוח. כהרגלו, פיזר ערפל מעל גורלם של החטופים; בכך, מצד אחד, ניסה להשיג מ ישראל כמה

שיותר עבור כל פיסת מידע; מצד שני, ביקש לנצל את מצבן הקשה של המשפחות, את הדאגה ואת אי-הוודאות שלהן, כדי שילחצו על הממשלה. נסראללה ציין שחזבאללה ישיב את החיילים שחטף רק בעסקה של חילופי אסירים, והמסר לראש הממשלה, לשר הביטחון ולרמטכ"ל היה ישיר: "אני ממליץ לכם לנהוג באחריות ובאופק". ראש הממשלה אהוד אולמרט השיב כמה ימים אחריכך, בכנסת, בנאומו הראשון מאז תחילת המלחמה. הוא הטיל את האחריות לחטיפה על ממשלת לבנון, התחייב לעשות הכל כדי להחזיר את החיילים הביתה, הדגיש כי זה אחד התנאים להפסקת אש. לעתים מה שלא אומרים חשוב לא פחות ממה שאומרים: אולמרט לא חזר על התנגדותו הנמרצת לשחרור אסירים (אם כי לשכתו הבהירה אחריכך כי אין שינוי בעמדת הממשלה, המתנגדת לעסקה לשחרור אסירים בתמורה לחיילים החטופים). נסראללה הגיב בראיון ל"אלג'זירה": "אפילו אם כל העולם יקום על רגליו, לא אמסור מידע ולא אחזיר את החטופים בלי משאיומתן עקיף באמצעות צד שלישי". כל אותו זמן

היה ברור מן הסתם גם לנסראללה וגם לאולמרט: בסופו של דבר, בדרך כזו או אחרת, תיאלץ ישראל לשחרר אסירים.

המשחק נמשך: כעבור שלושה ימים אישר שר החוץ של לבנון, פאוזי סלוח, שבריאותם של החיילים החטופים טובה – כך דיווחה סוכנות הידיעות הצרפתית. לעיתונאים לא היתה יכולת לדעת אם השר מדבר מתוך ידיעה, ונסראללה, מצדו, מיהר להתראיין לעיתון הלבנוני "איספיר" ולהדגיש כי רק הוא מוסמך למסור מידע על החיילים החטופים; שוב לווחמה פסיכולוגית, שוב פריטה צינית על עצביהן המרוטים של המשפחות. למחרת, בתום ביקור אצל הוריו של אודי גולדרוסר, אמר השר שמעון פרס לעיתונאים כי על-פי המידע שבידי ישראל, החיילים החטופים בריאים ושלמים. שלמה, אביו של אודי, הגיב בשידור ברדיו ואמר שפרס לא חידש לו דבר: "כדי שאני אדע אם הילד בחיים אני צריך את נציג הצלב האדום ולא את שמעון פרס או את שר החוץ הלבנוני שיגידו ששמעון ממישהו ששמע ממישהו שהילדים בסדר".

בפועל, הפוליטיקאים הישראלים שבאוויצואמב" תיהן של המשפחות סיפקו יותר הזדמנויות צילום לעצמם מאשר מידע רלבנטי על החוטפים. את מה שלא נתנו ראשי המדינה חיפשו המשפחות בכלי התקשורת. במכתב שפירסמו בעיתונות חבריו של החטוף אלדר רגב הם כתבו: "ביקרנו אצלך בבית וצפינו יחד עם משפחתך בחודשות, בין הערכונים והפרשנויות מחפשים לשמוע עוד ניצוץ של תקווה בין השורות".

לפני שמלחמת לבנון השנייה הדיחה את חטיפתו של החייל גלעד שליט מסדר היום הציבורי, התנהל דיוקן תקשורתי של הצהרות ואיומים גם עם אנשי המאס. כמה שעות לאחר החטיפה בכרם-שלום זימן שר הביטחון עמיר פרץ מסיבת עיתונאים מיוחדת והזהיר כי כל מי שיפגע בחייל החטוף, יידע שדמו בראשו ובראש מנהיגיו: "ישראל תגיב על המעשה כך שכל המעורבים בו יבינו שמחיר החטיפה יהיה כואב". סגן ראש ממשלת הרשות, נאסר אדין שאער, מיהר לקרוא לחוטפיו של החייל להחזירו לישראל בריא ושלם, ודובר הממשלה, ע'אזי חמד, אמר בראיון לקול-ישראל כי ככל הירדע, החייל החטוף גלעד שליט בריא, מצבו טוב, וחוטפיו מטפלים בו היטב. מעורר, אבל קצת פחות למי שיודע שאיש מהדוכרים הפלסטינים שהתראיינו בתקשורת לא ניהל קשר ישי עם חוטפיו של החייל.

החוטפים עצמם, אנשי הזרוע הצבאית של חמאס, לא נידבו שום מידע: יום לאחר החטיפה פרסמו כרוז ובו פירטו את תביעותיהם וגם קבעו מחיר לקבלת כל מידע על מצבו של שליט: שחרור נשים ובני-נוער פלסטינים מבתי-הכלא בישראל. לא חלפו כמה שעות, וראש הממשלה אולמרט, בנאום בשידור ישיר מעצרת הסוכנות-היהודית בירושלים, דחה את דרישתם ואמר כי זה כלל אינו נושא למשא-ומתן, וכי ישראל לא תיכנע לסחטנות. או אז החליטו החוטפים על הקשחת העמדות: באמצעות סוכנויות הדיעוץ הם פירסמו הודעה ובה הציבו אולטימטום לשחרור האסירים הפלסטינים עד למחרת בשש בבוקר, אחרת – יראו בכך "עניין סגור" וישראל תישא באחריות לתוצאות. ישראל הרשמית לא הנידה עפעף.

לא כך התקשורת. מעטים בה זיהו כי מדובר במניפולציה, מהלך שנועד להלחיץ את משפחת שליט ולגרום לה ללחוץ על ממשלת ישראל להיענות לדרישות החוטפים. ב"דיעות אחרונות" כתב אלכס פישמן, הפרשן הצבאי, כי בכל משפט בהודעה של

"הציבור יודע להבחין"

על השימוש שעשו הנפשות הפועלות בתקשורת במצב של חטיפה לצורכי מיקוח אומר אבי בניהו, מפקד גלי-צה"ל, לשעבר ראש ענף עיתונות בדובר צה"ל ויועץ התקשורת של שר הביטחון: "התקשורת הישראלית מרווחת על כל שביב של מידע הקשור לחטופים, ולמעשה היא משקפת את היחס והרגישות של צה"ל, הממשלה והחברה הישראלית לנושא הזה. אנחנו חייבים לסקר ולהביא לציבור את כל המידע שברשותנו, ואם אנחנו לא נפרסם – יפרסמו זאת אחרים בתקשורת הזרה. תפקידנו לדווח, אנחנו לא

החוטפים ניכרות טביעות אצבעותיהם של מומחי חובאללה בלוחמה פסיכולוגית. למרות זאת, רוב כלי התקשורת התמסרו ללא מעצורים למתח שיצר האולטימטום, ושלל האולפנים הפתוחים פצחו בספירה דרמטית לאחר – עד למועד פקיעתו.

כשחלף המועד, הודיעו החוטפים כי הם מנתקים מגע ולא ימסרו שום פרט על גורלו של גלעד שליט. כעבור יומיים הופיע השר לבטחון פנים אבי דיכטר בכינוס בתל-אביב. העיתונאים שבאו לאולם הבינו מהר מאוד מרוע דאג דוברו של השר, בקפדנות יתרה, שאף עיתונאי לא ייעד: דיכטר הצהיר כי ישראל תהיה מוכנה לשחרר אסירים בתמורה לרגיעה ולשחרורו של גלעד שליט. הידיעה פתחה את מהדורות החדשות, לשכתו של ראש הממשלה מיהרה להבהיר כי אולמרט לא שינה את עמדתו, אבל בלון הניסוי כבר פרח לשמים. כמה שעות אחר-כך, עם קשר או בלי, התעלמו פתאום החוטפים מהבטחתם לנתק מגע: המאס שלח לעיתונאים הודעת דואר אלקטרוני ובה מסר כי חוטפיו של גלעד שליט מטפלים בו בדרך אנושית ומעניקים לו יחס טוב. האולטימטום והספירה לאחר התפוגגו.

הפרשן לענייני ערבים של ערוץ 2, אהוד יערי, הגדיר את ההודעה החדשה "שני עמודים של לוחמה פסיכולוגית". חמאס קרא מפורשות לעם בישראל ולמשפחת שליט ללחוץ על הממשלה בנימוק המש-כנע: אם תמורת סוחר הסמים אלחנן טנבוים שוחררו אסירים, אפשר לעשות זאת גם תמורת גלעד שליט. החוטפים רצו, והצליחו, לעורר בישראל ויכוח על שחרור אסירים.

ובתוכם, כל העת, בלט בתקשורת נועם שליט, אביו של גלעד. מודע היטב לשימוש שיכול לעשות חמאס בתמונות שלו, דאג להקפיד בכל רגע על איפוק. פניקה לא תשרת את האינטרס של גלעד, הסביר בראיונות. לממשלה היה נוח מאוד שמשפחת שליט לא עושה הרבה רעש ("משפחה יפה וחזקה. הם מבינים את המצב ומגלים סבלנות", שיבח האלוף אלעזר שטרן), אבל כמה מהפוליטיקאים שכחו לפעמים שלמשפחה אין מטרות לאומיות: היא רק רוצה להחזיר את גלעד בריא ושלם הביתה. כשהשר מאיר שטרית אמר בתוכנית "חמש עם רפי רשף" בערוץ 10 כי יש לנצל את אירוע החטיפה כדי להחזיר את כוח ההרתעה של המדינה, נעלם האיפוק של נועם שליט: הוא התקשר לאלופן ואמר שמדינת ישראל

לא תוכל להשיב את כושר ההרתעה שלה על גבו של גלעד מפני שגבו אינו רחב כליכך.

"במשטר דמוקרטי, הממשל יכול רק לנסות לשכנע את המשפחות להירתם לצדו", אומר ד"ר רון שליפר, חוקר תחום הלוחמה הפסיכולוגית וממלא-מקום ראש המחלקה לתקשורת במכללת יהודה-שומרון באריאל. "ארגוני הטרור, מצד, ניצלו את המשפחות וביקשו ללבות ויכוחים בין לבין הממשלה ולהגביר את המרידות של קרובי החטופים כלפי הממסד. גם ישראל וגם הצד השני מנצלים את התקשורת כדי לקדם את עמדתם, אך ישראל נמצאת בעמדת נחיתות משום שהקלפים נמצאים אצל החוטפים, ואלה לא ממש מתרגשים מהאיומים שלה. אל כל הדרמה הזאת אמצעי התקשורת מתמסרים בשמחה".

מה ידע התקשורת על המגעים החשאיים שהתנהלו, על מאמצי התיווך הבינלאומיים? לא הרבה. המידע על מה שהתרחש מתחת לשולחן הגיע בעיקר מבעלי אינטרס, שרצו להשתמש בתקשורת כדי להשיג עוד נקודות במשא-ומתן. כך, למשל, סיפר מוחמד נזאל, חבר הלשכה המדינית של חמאס, כי יש הסכמה עקרונית של ישראל לחילופי שבויים, אולם העניין תקוע בגלל "התוקפנות הישראלית בלבנון". סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס, מוסא אבו-מרווק, התראיין לסוכנות הידיעות אי.פי בדמשק ואמר כי החזרה הדרגתית של אסירים אינה צפויה בקרוב משום שישראל תוקעת את המשא-ומתן: "למצרים היו רעיונות טובים, אבל ישראל לא הראתה שום סימן שהיא עומדת להסכים להם". השימוש בלוחמה הפסיכולוגית ברור: שליחת מסר למשפחה, דרך התקשורת, ששחרור בנה יכול להיות ממש בהישג יד, אם רק תלחץ על הממשלה.

הקרבות בלבנון והקטישות בצפון דחקו את ענייניו של גלעד שליט מהכותרות, אך לאט-לאט התמעט העיסוק גם בשני החיילים, שחטיפתם אל תוך לבנון החלה את הלחימה. נסראללה כמעט שלא הזכיר אותם לאחר הנאומים הראשונים. אל"מ (מיל) דרון עמיר, לשעבר מפקד יחידת איסוף באמ"ן ומומחה ללוחמה הפסיכולוגית של חובאללה, מסביר כי נסראללה הפסיק לדבר על השבויים כאשר החלו להטריד אותו בעיות קיומיות יותר: "במצב נורמלי הוא היה מאזין לכל מלה שהמשפחות היו אומרות ומנצל זאת לטובתו, אבל הוא היה עסוק מאוד בדאגה לעתידו האישי והפוליטי בלבנון". ■

לראש הממשלה. הן לומדות לאט-לאט כיצד צריך ואפשר להשאיר את הנושא החשוב להן על סדר היום. המשפחות נעזרות בתקשורת, ואין בכך שום רע. גם נסראללה מצדו רוצה להשפיע על דעת הקהל, אז מה ההבדל בין לוחמה פסיכולוגית לספיץ? אנחנו בוחנים כל אייטם בעזרת הכלים העיתונאיים שלנו, וזה נכון לגבי כל ידיעה שמונחת על השולחן שלי כעורך. הכל עובר מסננת אחידה: אנחנו מנסים לנטרל אלמנטים שאין להם שום עניין לציבור, ובוחנים מה טפל ומה עיקר ובעל משמעות".

צנוור, אם כי בנושאים הומניטריים, כמו שבויים ונעדרים, התקשורת מתחשבת הרבה יותר. גם אם בדברים של מנהיגי הארגונים החוטפים יש מידה של מניפולציה, הרי שהכתבים שמדווחים על כך מבירים למאזינים את ההקשר, מכניסים את הדברים לקונטקסט. רוב הציבור בוגר מספיק ויודע להבחין בין מניפולציה לאמת".

רוגן זרצקי, ראש מערכת החדשות של "הארץ", מסביר: "הזירה התקשורתית המרכזית בעניין החטופים היא דווקא הדין ודברים בין המשפחות

But First, Let's Do the Numbers

תוכן גיליון 34

הפרטה בנוסח האיסלאם הקדום מיקי ארליך תגובה

המלחמה שתעצב את פני הדור הזה יוסי קליין-הלוי העמידה מול הג'האד

שבענו מהמלחמה נזיר מגילי מכתב מנצרת

טוטליטאריות באצטלה דתית ערן לרמן בין איסלאם לאיסלאמיזם

רומא, סרט מלחמה אורי ש. כהן מכתב מרומא

But First, Let's Do the Numbers שלמה וגנר הסגידה העכשווית למספרים

לדיקוה של מעשה האדם בארי צימרמן מפעל המדידה של חכמי ההלכה

כשרוה האדם מיתרגמת לנתוני בורסה אריק גלסנר על רודנות הרשימה של רבי-המכר

ראי לתקופתה דאפי קוניס על האנורקסיה כמחלת מדידה

נפש האדם אינה ניתנת למדידה דוד קיטרון על אתיקה של מפגש ושל רגישות

האהבה מקלקלת את השורה עתניאל א. דרור הרגש האנושי לאחר המעבדה

הרגשה של שליטה אנשיל פפר על 'אופסטד', מערך הפיקוח על מערכת החינוך הבריטית

מחקר ללא ענווה צבי בקרמן המוגבלות המובנית של שיטות המחקר הכמותי

מידה כנגד מידה אוריאל אבולוף מסע בעקבות מעשה המדידה

החיים כרולטה רוסית רני שפיגלר איך כלכלנים מודדים את ערך החיים

כשהאמונה הכלכלית מתנגשת בהיגיון אבי קליין על "הפריון השולי של ההון"

ספרים רותם וגנר, לוראן כהן, יוני גארב שלוש זוויות

מחיר הגיליון 35 ש"ח
מבצע הכרות
ניתן לקבל חניס את הגיליון:
"מכתב לפלסטינים"
צלצלו: 02-6216112

www.acheret.co.il

מוני שותי - 180 ש"ח • להשיג ברשת סטימצקי ובחנויות דיונון

טלפון 02-6216112 פקס 02-6216040 ת.ד. 7077 ירושלים 91070 e-mail: acheret@netvision.net.il

פיתולים

על מקומה של ההלכה בחברה הישראלית

מה יהודי במשפט הישראלי?

מערכת היחסים המפותלת בין הדתיים ובין המדינה כבר הפילה לא מעט ממשלות. אחת השאלות הנוקבות היא מה מקומה הראוי של ההלכה היהודית בחברה הישראלית הדמוקרטית ובמערכות המשפט שלה. מחקרו של פרופ' ידידיה צ' שטרן שואל את השאלות ומציע שלושה דגמי יחסים: הטמעה, אוטונומיה והשראה.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

להורדת המחקר המלא היכנסו לאתר המכון: www.idi.org.il
להזמנת המחקר המודפס בעלות של 45 ₪: orders@idi.org.il טל': 1-800-20-2222